

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Häkkinen, Ville Markku Mikael	
Työn nimi – Title Vallan ja vakauden kieli – poliittisen eliitin puhettavat ja argumentit István Bethlenin ja Miklós Horthyn Unkarissa 1919–1928	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Pro Gradu -tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 110
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielma käsittelee poliittisen eliitin puheiden retorisia keinoja Unkarissa vuosina 1919–1928. Valtionhoitaja Miklós Horthyn ja pääministeri István Bethlenin vallan perusta oli kansallismielis-konservatiivinen aatemaailma ja demokratiaa rajoittava poliittinen järjestelmä, jossa kuitenkin käytiin aktiivista poliittista debattia. Tutkimuskysymys on, millaista poliittista retoriikkaa tuon järjestelmän piirissä harjoitettiin ja miten se legitimoiti olemassaolonsa ja monessa mielessä epämodernit ratkaisunsa.</p> <p>Metodisesti tutkimus rakentuu poliittisen retoriikan tutkimuksen ja käsitehistorian perinteelle, kuten Quentin Skinnerin puheakti- ja paradiastole-teorioihin sekä Kari Palosen politiikkakäsitteistöön. Tutkimuksessa on pyritty myös edelleenkehittämään ja operationalisoimaan poliittisen puheen tulkintaa Unkarin tapauksessa. Poliittinen retoriikka toimii ideologian ja konkretian rajapinnalla; se pyrki vetoamaan yleisön aatetaustaan ajaessaan konkreettisia päämääriä. Tutkimus paikallistaa, yksilöi ja tulkitsee juuri näitä yhdistämiä tietoisina puheakteina.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että vaikka poliittinen eliitti kiisteli aika ajoin hyvin intohimoisesti esimerkiksi kuningaskysymyksestä ja Horthyn vallan oikeutuksesta, kaikki kuitenkin jakoivat saman aate- ja arvomaailman, jonka peruskäsitteitä olivat Suur-Unkarin kaipuu, Trianonin rauhansopimuksen revisionismi ja antikommunismi. Tämä seikka oli Bethlenin retorisen vallan perusta; hän oli asemassa, jossa saattoi poliittisen vakauden nimissä määritellä käsitteiden sisällön sekä antaa omilleen positiivisia ja vastustajilleen negatiivisia epiteettejä. Retoriikka vaikutti politiikkaan kokonaisvaltaisesti; poliittisen kielen ja sen konventioiden epämodernius oli tiiviisti sidoksissa koko poliittisen järjestelmän konservatismiin ja uudistushaluttomuuteen.</p> <p>Poliittisen retoriikan analyysi avaa näin mahdollisuuksia Unkarin maailmansotien välisen ajan poliittisen ja aatehistorian ymmärtämiseen sekä aina nykypäivään saakka ulottuvaan historian politisoinnin perinteen luentaan. Tutkimuksen kautta Unkari voidaan nähdä myös tapausesimerkkinä siitä poliittisesta välitulasta, joka leimasi koko Itäistä Keski-Eurooppaa maailmansotien välisenä aikana.</p>	
Asiasanat – Keywords 1920-luku, aatehistoria; Bethlen, István; käsitehistoria, poliittinen historia, retoriikan tutkimus, Unkari	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjaston verkkoaineistot, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Ville Häkkinen

Vallan ja vakauden kieli

Poliittisen eliitin puhetavat ja argumentit
István Bethlenin ja Miklós Horthyn Unkarissa 1919–1928

Pro Gradu
Yleinen historia
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Lokakuu 2012

1. Johdanto	5
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja lähteet	5
1.2. Horthyn aika unkarilaisessa historiankirjoituksessa	8
1.3. Retoriikan tutkimus: aate- ja käsitehistoriallinen näkökulma	10
2. Taustoitus	17
2.1. Unkarin tilanne ensimmäisen maailmansodan jälkeen	17
2.2. Poliittisen tilan erityispiirteitä	20
3. Yhtenäisyys- ja vakauspolitiikan konstruointi	24
3.1. Vallankumousten muisto – kaaoksesta yhtenäisyyteen	24
3.2. Vakaus, yhtenäisyys ja vastustajien neutralointi	28
3.3. Epäilyksenalaiset ja ulossuljetut – sosialistit ja juutalaiset yhtenäisyyspolitiikan toisina	34
3.4. Historialliset argumentit ja suurmiesten muisto	38
3.4.1. Kärsimyshistoria hallituksen palveluksessa	38
3.4.2. István Tisza – monumentaalinen konservatiivi	41
3.4.3. István Széchenyi ja maltilliset reformit	49
4. Käytännön politiikan retoriset ratkaisut	55
4.1. Laillisuus ja politiikan kieltäminen	55
4.2. Demokratia ja demagogia, vapaus ja vastuuttomuus	59
4.3. Kuningaskysymys - uskollisuuden ja reaalipolitiikan dilemma	64
4.4. Uusien liittolaisten määrittely	72
4.4.1. "Luokkaintressejä suurempi solidaarisuus kansakuntaa kohtaan" – työväestön integrointi	72
4.4.2. Ihannoitu pienviljelijä	74
5. Ulkopoliittinen retoriikka revision palveluksessa	78
5.1. Trianonin ylittämätön trauma	78
5.2. Kamppailu Pikkulenten vihamielisyyttä vastaan	80
5.2.1. Vähemmistökysymykset ja maailman huomio	80
5.2.2. Aseita junanvaunuissa	84
5.3. Italian tuki ja revisiopolitiikan rohkaistuminen	86
5.4. Pettymys kansainväliseen järjestelmään	89
6. Päätäntö: Konventioiden ylittämättömyys ja jatkuvuus	96
6.1. Retoriikka vaikutti politiikkaan	96
6.2. Historian läsnäolo	99
Lähteet	103
Alkuperäislähteet	103
Arkistolähteet	103
Lähdejulkaisut	103
Alkuperäislähteenä käytetty kirjallisuus	103
Unkarilaiset tiedotusvälineet (sähköinen aineisto)	104
Tutkimuskirjallisuus	104

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja lähteet

Unkari oli maailmansotien välillä humoristisen sananparren mukaisesti "kuningaskunta ilman kuningasta, hallitsijanaan amiraali ilman laivastoa." Amiraali Miklós Horthy¹ (1889–1957) ja hänen kautensa valtionhoitajana (1920–1944) muodostavat omalaatuisen jakson Unkarin poliittisten järjestelmien historiassa. Perehdyn tuon järjestelmän sisäiseen dynamiikkaan poliittisten puheiden valossa.

Analyysini koskee unkarilaisten poliitikkojen puheita ja julkilausumia vuosina 1919–1928. Miklós Horthy saapui neuvostovaltaa vastaan nousseen valkoisen armeijan komentajana Budapestiin 16.11.1919, hänet valittiin valtionhoitajaksi 1.3.1920, ja Unkari allekirjoitti Trianonin rauhansopimuksen 4.6.1920.² Näitä voidaan pitää sotienvälisen Unkarin politiikan alkupisteinä: poliittisen järjestelmän vastavallankumouksellisuus, Horthyn horjumaton valtionhoitajan asema ja siihen liittyvä kompleksinen kuningaskysymys sekä Trianonin revisionismi muokkasivat poliittista mentaliteettia toiseen maailmansotaan asti. Keskityn työssäni 1920-lukuun, jolloin pääministeri István Bethlenin hallituksen yhtenäisyys- ja vakauspoliittikka oli eksplisiittisimmillään ja jota siksi pidän tutkimuskysymysteni kannalta hedelmällisimpänä.

Horthyn ajan poliittisen historian yleispiirteisiin nojaavana tutkimushypoteesina esitän, että hallituksen puhettavat olivat luonteeltaan avoimen depolitisoivia eli keskustelua vaimentavia, mutta se, miten tätä argumentoitiin, on kysymys sinänsä. Lisäksi kiinnostavaa on hallitusta eri asioissa vastustavien, usein keskenään heterogeenisten toimijoiden puhetapojen suhteuttaminen vallitsevaan. Millaisilla argumenteilla ja puhetavoilla kilpailevia tavoitteita puolustettiin ja vastustettiin? Miten poliittista tilaa muokattiin?

Otsikossa käyttämäni ilmaus ”István Bethlenin ja Miklós Horthyn Unkari” kuvaa osaltaan myös omaa kantaani Unkarin historian kirjoitukseen. Yleisesti unkarilaisessa

¹ Unkarilaisten nimien oikeinkirjoitus on lähdemateriaalissa vaihtelevaa, usein epämääräisen länsimaistettua. Pyrin, suoria lainauksia lukuun ottamatta, noudattamaan unkarilaista oikeinkirjoitusta: *Miklós Horthy*, ei *Nicholas von Horthy*; *István Bethlen*, ei *Stephen Bethlen*.

² Cartledge 2006, 332; Deák 1996, 21. Tarkemmin ks. Romsics 2003.

historiankirjoituksessa maailmansotien välistä ajanjaksoa kutsutaan Horthyn ajaksi (*Horthy-korszak*)³, jolla nimityksellä on kuitenkin tendenssejä korostaa valtionhoitajan itsevaltaisuutta, mikä ei täysin vastaa todellisuutta. Juuri pääministeri Bethlen oli 1920-luvun politiikan keskeinen vaikuttaja, joten pidän asianmukaisena nostaa hänet epiteetiksi Horthyn rinnalle, ja ohikin. Yleistävästi käytän tekstissä käsitteitä Horthyn aika ja maailmansotien välinen aika synonyymeina käsitellessäni koko ajanjaksolle tyypillisiä piirteitä.

Unkarin historian yleisteoksissa Horthyn järjestelmää on kuvattu varsin pinnallisesti autoritäärisyyden kaltaisilla käsitteillä; jopa Thomas L. Sakmysterin ansiokas Horthy-elämäkerta *Hungary's Admiral on Horseback: Miklós Horthy 1920–1944* takertuu joskus pikemminkin järjestelmän operettimaisiin piirteisiin kuin siihen, miten politiikkaa todella tehtiin.⁴

Ensimmäisen maailmansodan ja imperiumien hajoamisen jälkeinen tilanne Euroopassa, erityisesti ennen Neuvostoliiton ja Saksan nousua suurvalloiksi, oli omalaatuinen välitila, jossa valtasuhteet ja –rakenteet kehittyivät osin länsivaltojen holhouksessa, osin valtioiden keskinäisen dynamiikan voimin. Kriiseille ja ristiriidoille esitettiin hyvinkin vaihtelevia ratkaisumalleja, joista toteutunut ei suinkaan aina ollut ilmeisin. Näin ollen aikakautta tulee tulkita muutenkin kuin usein kuvattuna deterministisenä kehityksenä kohti nuorten valtioiden epäonnistumisia ja Saksan, myöhemmin Neuvostoliiton dominanssia.

Historiantutkimuksen ajallinen ulottuvuus kohdistetaan useimmiten seuraamaan muutosta. Tutkielmani on sikäli poikkeuksellinen, että se käsittelee tämän asemesta muutoksen puuttumista, poliittista stagnaatiota. Horthyn ajalle keskeistä oli menneisyyteen tukeutuminen ja takertuminen. Miten järjestelmän edustajat perustelivat aikalaisilleen muutoksen puutteen? Millaiset retoriset keinot oikeuttivat poliittisen modernisaation pitämisen hyvin rajallisena ja tradition uudelleenherättelyn sen sijaan?

Lähdekritiikin näkökulmasta aineistoni on kirjavaa ja vaatii huolellista tarkastelua. Osa alkuperäislähteistäni koostuu Yhdysvaltain Budapestin-lähetystön raporteista, joiden liitteistä olen paikallistanut kaikkiaan 56 unkarilaisten poliitikkojen puhetta tai puheenvuoroa. Olen pyrkinyt tukeutumaan pääasiassa sanatarkasti ja kokonaisina lainattuihin puheisiin, sillä

³ Ks. esim. Romsics 1999, 129.

⁴ Sakmyster 1994, IX-X.

osittain lainatut tai referoidut tekstit antavat aina mahdollisuuden valikoivaan esittämiseen. Yhdysvaltain lähettiläät eivät suinkaan olleet puolueettomia tarkkailijoita, sillä esimerkiksi vuosina 1920–22 Budapestissa palvellut Ulysses Grant-Smith⁵ kannatti avoimesti Horthyn ja Bethlenin hallintoa ja sai jopa Yhdysvaltain ulkoministeriöltä huomautuksen liian omapäisestä puuttumisesta Unkarin asioihin.⁶ Vuosina 1927–30 palvellut lähettiläs J. Butler Wright asettui samoin tukemaan Bethlenin linjaa.⁷

Toinen osa alkuperäisaineistoani muodostuu unkarilaisista lähdejulkaisuista, joita on julkaistu 1990- ja 2000-luvuilla varsin kattavasti. Näidenkin osalta unkarilainen historiapolitiikka on saattanut olla vaikuttamassa talletettujen puheiden valikoimaan.

Puhetilanteiden konteksti ja yleisösuhte tulevat enimmäkseen irrallisista teksteistä huonosti esille. Puheen viitetiedoissa on kylläkin maininta siitä, missä tilaisuudessa se on pidetty, mikä antaa hieman tietoa puhettavan varioinnista yleisön mukaan, mutta esimerkiksi palautteesta tietoa on huonosti. Tältä osin hedelmällisimpiä ovat muutamat diplomaattiraportit, joissa on seurattu parlamenttikeskustelua ja liitetty mukaan useita eri osapuolten puheita samasta aiheesta. Tämä onkin tarjonnut hyödyllistä tietoa hallituksen ja opposition puhetoivoista konfliktitilanteissa. Quentin Skinnerin painotus kontekstoinnin merkityksestä puheaktien tulkinnassa⁸ on avain myös oman tutkimukseni retoriseen metodiin: miten yksittäinen puheenvuoro osallistui aikalaisdebattiin, missä suhteessa se oli muihin ääniin ja vallitseviin konventioihin? Näiden edellytysten ulkopuolella taas on vaara lukea irralliset puheet ikään kuin ne liittyisivät samaan keskusteluun.⁹

Kääntämisen problematiikka on samaten merkittävä osa lähdekritiikkiä. Diplomaattiraportteihin liitetyt puheet on enimmäkseen julkaistu unkarin- tai saksankielisissä sanomalehdissä, joista lähetystön työntekijät ovat kääntäneet ne englanniksi. Moninkertaisissa käänöksissä retoriset keinot voivat latistua tai käsitteet muuttaa merkitystään. Alkukielisten lähdejulkaisujen tapauksessa kääntämisen haaste jää itselleni. Vaikka unkarin kielen taitoni on tyydyttävällä tasolla, menneisyyden kielen syvällinen ymmärtäminen ja käsitteiden tulkinta ovat paitsi keskeisiä tutkimuskysymyksiä, myös itse tutkimustyön vaikeimpia

⁵ Major 1974/1991, 66, 175.

⁶ Grant-Smith oli pyrkinyt toimimaan välittäjänä kuningaskaappauksen yhteydessä. Ks. NA M 708/14/864/126 Hughes Grant-Smithille 9.4.1921.

⁷ Ks. esim. NA M 708/8/864/723 Wright Kelloggille 26.10.1928.

⁸ Skinner 2002.

⁹ Bevir 2000, 216.

piirteitä. Oman haasteensa tähän tuo unkarin kielen kotoperäisyys: lainasanojen käyttöönoton sijaan Unkarin kansallinen herääminen tuotti runsaasti uudissanoja, jotka eivät välttämättä muistuta lainkaan muunkielisiä ilmauksia.¹⁰

Rakenteellisesti aloitan tutkielman unkarilaisen tutkimustilanteen ja työn metoditaustan esittelyllä sekä taustoituksella Unkarin historiallisesta ja poliittisesta tilanteesta ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Käsittelyluvuissa aloitan yhtenäisyyspolitiikan konstruoinnista, jota sitten laajennan käytännön politiikan retorisiin ulottuvuuksiin ja ulkopoliittiseen retoriikkaan.

1.2. Horthyn aika unkarilaisessa historiankirjoituksessa

Unkarilainen historiankirjoitus on ollut ja on yhä luonteeltaan politisoitunutta. Se on antanut Horthyn ajalle useita keskenään ristiriitaisia merkityksiä. Sosialismin aikana vallitsi pääosin yksioikoinen tulkinta Horthyn kaudesta fasistisena diktatuurina, kun taas järjestelmänmuutoksen jälkeen keskustelu avautui ja maailmansotien välistä aikaa alettiin tulkita moniäänisemmin. Erityisesti oikeistopuolueet aktivoituivat pyrkimyksessä Horthyn rehabilitointiin ja positiivisten merkitysten antaminen hänen valtakaudelleen. Tämä näkyy myös käyttämässäni tutkimuskirjallisuudessa. Esimerkiksi Horthyn henkilöstä on kirjoitettu sekä ylistävässä että syyttävässä hengessä. Ignác Romsics pitää useimpia unkarilaisia Horthy-tutkimuksia jossain määrin ongelmallisina ja Sakmysterin teosta *Hungary's Admiral on Horseback* edelleen lähdekriittisessä mielessä ansiokkaimpana.¹¹

Kun sosialismin kaudella Horthyn ajasta puhuttiin pääasiassa fasismin käsittein, 1960–1970-luvuilla nuori tutkijasukupolvi alkoi edustaa lievempää suhtautumista ja ottaa käyttöön järjestelmän kuvauksena autoritäärisyyden. Vastareaktiona tähän sosialistista historiankirjoitusta kannattavat korostivat entisestään ankaraa tulkintaa, kuten Dezső Nemes, jonka mukaan Unkarissa ”fasistivalta ... kulki Mussolininkin edellä.”¹²

Taustaltaan 1970-luvun ideologisilta sitoumuksiltaan liberaalimpaa tutkijasukupolvea edustava Ignác Romsics on nykyään kansainvälisesti tunnetuimpia unkarilaisia historioitsijoita ja myös tuntemani unkarilaisen tutkimuksen piirissä kokeneimpia ja

¹⁰ Laakso 2004, 21.

¹¹ Romsics 2002, 25.

¹² ”... A fasiszta uralom ... előbbre járt Mussoliniéknál”, Püski 2002, 211.

luotettavimpia maailmansotien välisen ajan tutkijoita. Hänen monografiinsa *Hungary in the Twentieth Century* on tutkimukseni keskeinen taustoittava lähde ja hänen toimittamansa *Mítosok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről* (1900-luvun unkarilaisen historiankirjoituksen myyttejä, legendoja ja väärinkäsityksiä) puolestaan tarkentaa kuvaa unkarilaisen historiankirjoituksen nykytilasta. Romsics on varsin vapaa poliittisesta asenteellisuudesta kuvatessaan Unkarin historian kiistanalaisimpia vaiheita. Kuitenkin tietty unkarilainen näkökulma sävyttää hänenkin teoksiaan, esimerkiksi hänen tavassaan korostaa Bethlenin pohjimmiltaan hyvin rajoitettua liberalismia.¹³

Horthyn aikaa on tutkittu Unkarissa myös kulttuurihistoriasta kumpuavan kulttitutkimuksen näkökulmasta¹⁴, kohdistuen pääasiassa itseensä Horthyyn, hänen perheensä dynastisiin pyrkimyksiin ja hänen poikansa Istvánin traagiseen kohtaloon.¹⁵ Horthyn henkilökultti on kiistämätön ja sinänsä kiinnostava ilmiö, mutta etäännyttävä jossain määrin aktiivisesta politiikasta ja on oman tutkimukseni piirissä hyödynnettävissä lähinnä kuningaskysymyksen yhteydessä, jolloin valtionhoitajan aseman korostaminen ohjasi hallituksen politiikkaa.

Miklós Zeidlerin lainaus kertoo jotain oleellista tutkimustilanteesta:

“Asianharrastaja jää yhä vaille tyydyttävää vastausta, sillä hänen päässään pyöriivät ristiriitaiset opetukset: niiden mukaan Unkari oli yhtä aikaa sotasyylinen ja epäoikeudenmukaisen silpomisen uhri, fasistien vasalli viimeiseen saakka ja sodasta eroon pyrkinyt englantilaismielinen valtio, Unkarin kansa puolestaan sovinistinen ja irredentistinen kiihottaja ja naapurimaiden painostuksen uhri.”¹⁶

Horthyn ajan politiikkaa on todellakin tutkittu Unkarissa varsin paljon, mutta keskeinen kysymys on ollut järjestelmän luonteen jälkikäteinen arviointi: pohjimmaisena kysymyksenä, julkilausuttuna eli ei, vaikuttaa useimmiten olevan sen selvittäminen, oliko järjestelmä pohjimmiltaan hyvä vai paha, ja miksi se johdatti maan toisen maailmansodan katastrofiin.¹⁷

¹³ Romsics 1999, 190.

¹⁴ Dobos & Lahdelma 2002, 90-94.

¹⁵ Ks. esim. Olasz 2002, Romsics 2010. István Horthy nimettiin valtionhoitajan sijaiseksi 1942, mitä pidettiin todisteena Horthyn pyrkimyksistä muuttaa perheensä valta-asema pysyväksi. Tämä menetti merkityksensä, kun István Horthy kuoli lento-onnettomuudessa palvellessaan itärintamalla. Olasz 2002, 234.

¹⁶ "Az érdeklődő olvasó pedig ismét megfelelő kalauz nélkül maradt, hiszen fejében egymást kergették az ellentétes tanítások: ezek szerint Magyarország egyszerre volt háborús bűnös és igazságtalan megcsönkítés elszenvedője, utolsó fasiszta csatlós és a háborúból kiugrani vágyó angolbarát állam, a magyar nemzet pedig soviniszta és irredenta uszító, illetve a szomszéd államok elnyomásának áldozata", Zeidler 2002, 163.

¹⁷ Ks. esim. Püski 2002, 213-214.

Oma lähtökohtani, Quentin Skinneriä mukaillen, on keskittyä todellisiin tekoihin, intentioihin ja aikalaiskontekstiin, ei pakottaa niitä keinotekoiseen jatkumoon, koherenssiin tai moraaliasetelmaan.¹⁸ Hyödyllisempää on tutkia poliittisen eliitin argumentteja niiden aktiivisuudessa ja monipuolisuudessa: poliittisena taitona; kykynä vedota eri yleisöihin ja vakuuttaa eri suuntien vastustajat. Poliittista retoriikkaa analysoimalla keskityn välitilan problematiikkaan; siihen, miten poikkeuksellinen ja tilapäiseksi tarkoitettu valtarakenne legitimoit itsensä ja millaisena se esittäytyi yleisölle.

1.3. Retoriikan tutkimus: aate- ja käsitehistoriallinen näkökulma

Tutkimukseni kuuluu teoria- ja metodipohjaltaan käsitehistoriaan ja poliittisen retoriikan tutkimukseen. Suhtaudun historiallisen ja politologisen tutkimusotteen yhdistämiseen varsin eklektisesti. En ole ottanut tai luonut yhtä kattavaa teoriaa, vaan hyödynnän metoditasoa pikemminkin keinona oleellisten kysymysten etsintään. Uskon, että synteesi, jos sellaista on, paljastuu tutkimustyön myötä. Samalla pyrin välttämään voimakkaiden teorioiden luomaa narratiivisuusharhaa, jossa yksittäistapaukset petollisen helposti näyttävät asettuvan yhtenäiseen malliin.

Poliittisen puheen tutkimus on retoriikan ja käsitehistorian näkökulman lisäksi myös keskeinen aatehistoriallinen väline. Poliittisen puheen argumentit tapahtuvat ideologian ja konkretian leikkauspisteessä: puhe kumpuaa pitäjänsä aatetaustasta ja esittää konkreettisia vaatimuksia tai tapahtumatulkintoja. Argumentti, vetoaminen ja samaistaminen ovat siis keinoja kääntää aatetausta käytännön kielelle. Yhdessä Skinnerin tekstin ja kontekstin yhdistävän teesin kanssa tämä muodostaa keskeiset tutkimuskysymykseni: millainen oli se poliittisen debatin konteksti, johon tutkimani puheet olivat kannanottoja, ja millaisesta aate- ja arvomaailmasta niiden argumentit kertovat? Mekanistisesti kuvattuna jokaiselle argumentille voidaan esittää sama kaksipuolinen kysymys: mihin käytännön tavoitteisiin sillä pyrittiin ja mihin aatteellisiin taustatekijöihin sillä vedottiin?

Käsitehistoriallisilla tutkimuksilla on ajoittain tendenssejä pyrkiä identifioitumaan joko Skinnerin tai Reinhart Koselleckin leiriin. Tämä jako tuottaa myös jossain määrin

¹⁸ Ks. esim. Skinner 1969.

vastakkainasettelua tutkijoihin henkilöityvien metodien välille.¹⁹ Omassa tutkimuksessani hyödynnän mainittuja näkemyksiä toisiaan tukien. Viitaten yllä olevaan tulkintaani retoriikasta ideologian ja toiminnan rajapintana, voin katsoa, että Koselleckin 'hitaan käsittemuutoksen' teoria lähestyy retoriikkaa ideologian suunnasta: se kiinnittää huomiota puheen kielellisiin edellytyksiin ja ennako-oletuksiin, valmiina oleviin *käsiterekistereihin* sekä siihen, miten ne silkalla olemassaolollaan vaikuttavat poliittiseen puheeseen. Skinnerin lähestymistapa puolestaan on aktiivinen: poliittinen retoriikka ja käsitteiden *valinta, yhdistely ja uudistaminen* ovat poliittisen puheen pragmaattisia välineitä tavoitteiden saavuttamiseksi.

Koselleck on esimerkkinä kielen vaikutuksesta poliittiseen todellisuuteen todennut, että saksan kielen *Bürger*-käsitteen kaksoismerkitys 'kansalainen' ja 'porvari' oli osaltaan vaikuttamassa yhteiskunnallisen tasa-arvon vajavaisuuteen Saksassa.²⁰ Unkarissa käsite *polgár* on samoin kaksimerkityksinen, mitä katson tietoisesti hyödynnetyn erityisesti puolueiden nimeämisessä. Myös käsite *nemzet* merkitsee sekä 'kansaa' että 'kansakuntaa.' Olen pääasiallisesti kääntänyt sen jälkimmäisellä tavalla, koska sen käyttö sisältää orgaanisia ja mystifioivia elementtejä²¹, kun taas yleisesti 'kansaan' liittyvät argumentit ovat negatiivisia, 'kansanjoukkojen mykkää mielivaltaa' kritisoivia.²²

On huomattava, että näin kuvattu argumentaation apparaatti toimii kaksisuuntaisesti: paitsi että se vetoaa ideologiseen taustaan käytännön vaatimuksissa, se myös hyödyntää käytännön esimerkkejä ideologisen linjan tai *policyn* muotoilussa (ja voi jatkaa elämäänsä palatessaan tämän linjan toteuttamiseen uusissa käytännön tapauksissa). Poliittisen argumentaation perusmekaniikka liittyy siis kahden puolen elementtien *yhdistämiseen* erilaisin retorisin keinoin.

Tukeudun myös J. L. Austiniin, jonka teesi puheen performatiivisuudesta on yksinkertaisuudessaan se, että puheteot konstruoivat ja jäsentävät todellisuutta.²³ Poliittisen retoriikan tapauksessa argumentit esittämälläni tavalla luovat tarkoitushakuisesti yhteyksiä sellaisten elementtien välille, jotka poliitikko haluaa saada tukemaan toinen toistaan. Tällöin argumentin absoluuttinen totuusarvo on toissijainen: se on poliittista vaikuttamisen ja

¹⁹ Ilmiöstä ks. esim. Palonen 1999.

²⁰ Koselleck 1989, 658.

²¹ Ks. s. 24.

²² Ks. s. 61.

²³ Austin 1955/2009.

suostuttelun kieltä ja alistettu poliittisen arvostelukykyisen yleisön hyväksynnälle tai hylkäykselle. Unkarilaisessa retoriikassa yhdistelyn toiseksi osapuoleksi pyrittiin saamaan mentaliteettitasolla kiistämätön tosiasia eli ns. terminoiva argumentti, jolloin retorisen konstruktion tarkoituksena on terminoinnin laajentaminen koskemaan toista osapuolta. Koselleck on muotoillut jokseenkin saman teesin omasta näkökulmastaan lauseeseen "Käsitteet ovat napoja, joiden ympäri keskustelun rattaat pyörivät."²⁴

Tämä tarkastelutapa toimii Unkarin tapauksessa, konservatiivisessa ja homogeenisessa poliittisessa järjestelmässä, jossa poliittisen eliitin harvalukuiset jäsenet jakoivat saman käsitteistön ja useimmat ideologiset perusajatukset. Epäsovinnaisuus, huumori, ironia ja vastustajan naurunalaiseksi tekeminen eivät useinkaan kuuluneet puheiden rekisteriin.

Puheaktiteoreetikot Austin ja Skinner eroavat siinä, miten he suhtautuvat puheen vuorovaikutukseen. Austinille puheen ymmärtäminen, sen vastaanotto ja vastavuoroinen toiminta ovat keskeisiä elementtejä puheaktin onnistumisessa.²⁵ Skinner puolestaan ei pidä puheen toteutumiselementtiä (perlokuutiota) mielenkiintoisena, vaan keskittyy sen vakuuttamispyrkimykseen (illokutionaariseen voimaan) ja siten esittäjään poliittisena keskustelijana. Skinnerin käytännönläheisessä tulkinnassa jokainen illokutionaarinen teko, pyrkimys vaikuttaa vallitsevaan tilanteeseen, on arvokas sinänsä, riippumatta siihen kohdistuvista reaktioista, 'onnistumisesta' tai 'epäonnistumisesta'. Vaikka puheakti ei saisi ketään reagoimaan eikä vaikuttaisi vallitsevaan tilanteeseen, se on silti tapahtunut, sillä on ollut takanaan esittäjänsä intentio ja se on välittänyt tietyn illokutionaarisen voiman.²⁶

Käytän analyysissäni Kari Palosen konstruoimaa politiikkasanastoa, joka erottaa *politikoinnin* eli aktiivisen keskustelutason ja *politisoinnin* eli asian alistamisen keskustelulle, *policysta*, joka edustaa politiikan ohjelma- ja linjaluonnetta sekä politiikan arvoperustaa kuvaavasta *politysta*.²⁷ Eron tekeminen on tärkeää, koska, kuten tulemme huomaamaan, kaikki politiikka ei ole politisoitua.

Yksi keskeisistä lähtökohdistani Horthyn ajan poliittisen retoriikan problematisointiin on Palosen usein esittämä politiikan määritelmä ”Politiikkaa on kaikkialla, missä voi tehdä

²⁴ Palonen 2004, 7.

²⁵ Austin 1955/2009, 36-38; 103-108.

²⁶ Skinner 2002.

²⁷ Palonen & Summa 1998, 12.

toisin.” Chaim Perelmanin mukaan puolestaan argumentaatio on pakottamisen vastakohta.²⁸ Miten politiikan deliberatiivinen ulottuvuus soveltui autoritääriseksi kuvattuun järjestelmään ja millaisia argumentteja poliittisissa puheissa käytettiin?

Poliittinen keskustelu Unkarissa oli kiinnostavaa myös tapahtuessaan vapaan ja kontrolloidun rajapinnalla. Eriasteinen sensuuri rajoitti julkaisuvapautta koko ajanjakson. Valtionhoitaja nautti kuninkaaseen verrattavaa koskemattomuutta, ja hänen herjaamisensa oli rikos, josta äänekkäimmät kriitikot, lähinnä sosialistit, saivat vankeusrangaistuksia. Toisaalta parlamenttikeskustelu säilyi vireänä, eivätkä muuta julkisuutta kontrolloineet rajoitukset ulottuneet sinne asti.²⁹ Puheet olivat osaltaan varsin intohimoisia vedotessaan kansallisympäisyyden, uskollisuuden ja isänmaallisuuden kaltaisiin asioihin. Millaisissa kysymyksissä vedottiin tunteeseen, mitä pyrittiin rationalisoimaan?

Suhteessa politisointiin ja depolitisointiin näkökulmaa tarjoaa myös Willibald Steinmetzin *Das Sagbare und Das Machbare* –tulkinta poliittisen tilan aktiivisesta muokkaamisesta puheteoin. Keskeisiksi nousevat mahdollisuuden ja välttämättömyyden argumentit, joista ensin mainittu rajaa ja toinen uudelleenmuotoilee poliittista tilaa. Steinmetzille näiden käyttö on todellista keskustelun dynamiikkaa, jonka avulla voidaan jäljittää sillä hetkellä keskeisiä kiistanalaisia käsitteitä ja poliittisia kysymyksiä.³⁰

Narratiivin, kertomukseen asettamisen käyttö on yksi tarkastelemistani retorisisista keinoista. Erityisesti konflikteissa ja poikkeustilanteissa tapahtumille pyritään rakentamaan juoni, joka tekee selväksi omat ja vastustajat ja siten jo ennalta asettaa odotukset oikeasta ratkaisumallista.³¹ Tätä tulkintatapaa voidaan hyödyntää tarkasteltaessa puheita, jotka esittävät Unkarin toistuvien vääryyksien kärsijänä, jonka velvollisuutena on nousta tuhkasta ja ottaa uudelleen tuhatvuotisen sivilisaation velvoittama paikkansa Euroopassa. Silti tarinaelementtien mieltäminen vain tietoisesti propagandaksi on pinnallinen tulkinta, sillä ne sitovat ja käsitteellistävät tapahtunutta saumattomasti Unkarin kulttuurin, historian ja kansallisen itsetietoisuuden kautta; muita tapoja olisi tuskin ymmärrettykään.

²⁸ Perelman 1982/1996, sit. Summa 1998, 66.

²⁹ Sakmyster 1994, 142.

³⁰ Steinmetz 2002, 91.

³¹ Kuusisto 1998, 269-270.

Menneisyyden kielen tulkinnessa käsitteiden aikasidonnaisuus on paitsi osa tutkimuskysymystä, myös tutkijan huolellisuuden koetinkivi. Muun muassa Skinnerin muotoilemaa anakronismiteesiä³² konkretisoi lähdeaineistossani esiintyvä tapaus, jossa sisäministeri Iván Rakovszky ihailee Italian fasistihallituksen kykyä yhteiskunnan tasapainottamiseen. Nykyajan näkökulmasta yksisilmäiseltä fasismin ihannoinnilta vaikuttavan puheen funktio on kuitenkin suunnattu unkarilaista äärioikeistoa vastaan: kun Unkarin hallitus jo toteuttaa samanlaisia toimenpiteitä, kotimaisilla fasisteilla ei ole sijaa tai tarvetta yhteiskunnassa.³³

Nimeäminen, sekä sanan laajassa että suppeassa merkityksessä eli käsitteiden yhteenliittämisenä ja erisnimen antamisena, on yksi keskeisistä tutkimistani poliittisen kielen piirteistä. Skinnerin käyttämä uudelleenmäärittelyn (*paradiastole/redescription*) käsite merkitsee puhetekoa, joka pyrkii liittämään käytettyyn käsitteeseen uusia epiteettejä ja siten antamaan sille aiemmasta poikkeavan arvon, joko positiivisen tai negatiivisen.³⁴ Esimerkiksi liberalismiin arvottamista ja uudelleenmäärittelyä käsitellyt Jörn Leonhard osoittaa, että yleiseurooppalaisessa kontekstissa liberalismiin käsitteellä oli pitkään huono kaiku, kun se yhdistettiin Ranskan vallankumouksen muistoon.³⁵ Aivan samoin Unkarin pääministeri Bethlen kytki 1920-luvulla liberaalidemokratit kommunisteihin asettamalla presidentti Mihály Károlyin tasavallan ja Bela Kúnin neuvostotasavallan samaan jatkumoon.³⁶

Erisnimien käytöstä huomattavimmaksi esimerkiksi nousee vuonna 1922 perustettu Yhtenäisyyspuolue, tarkemmin *Kristillinen maanviljelijäin, pienviljelijäin kansalais-/porvarispuolue*³⁷, jonka Bethlen loi kootakseen hallituksensa tueksi sekä kansallismielisen Pienviljelijäpuolueen että konservatiivis-aristokraattisen Kristilliskansallisen puolueen edustajia.³⁸ Puolueen unkarinkielisessä nimessä sanaa 'kristillinen' vastaa vieläpä kaksi käsitettä (*Keresztény-Keresztyén*), joista toinen viittaa kalvinistiseen, toinen katoliseen uskonnolliseen traditioon. Unkarin historiassa kirkkojen vastakkainasettelu on ollut kansaa jakava piirre, josta 1920-luvun yhtenäisyyspolitiikka pyrki eroon.

³² Skinner 1969, 7-8.

³³ NA M 708/6/864/523 Bretano Hughesille 16.11.1922; Sisäministeri Rákovszkyn puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa Nyiregyházassa 6.11.

³⁴ Skinner 1999, 67-68.

³⁵ Leonhard 2004, 24.

³⁶ Ks. esim. NA M 708/8/864/735 Wright Stimsonille 22.10.1929; Bethlenin julistus 8-órai Újság -lehdessä 1.10.

³⁷ Unk. *Keresztény-Keresztyén Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt*.

³⁸ Romsics 1999, 183.

Kristillisyys ja uskonnolliset argumentit olivat sekä sisään- että ulossulkeva retorinen elementti: katolisten ja kalvinistien lähentämisen lisäksi niitä käytettiin myös perusteena juutalaisten syrjintään.³⁹ Uskonnollisuudella on erottamaton sija poliittisessa kielessä aina, kun käsitellään oikean ja väärän kaltaisia peruskäsitteitä.⁴⁰ Unkarissa tämä tulee esiin selvästi myös itse kirkollisten kysymysten ulkopuolella poliittisen puheen moraalisisissa sävyissä.

Kenneth Burken mukaan yhteiskunnassa vieraaksi koettua ideologiaa ei voi ulkopuolelta tuoda, ellei sitä sidota vallitsevaan kieleen ja symboliikkaan.⁴¹ Tätä näkökulmaa voi käyttää sen tarkastelemiseen, miten ja miksi Unkarissa kehitettiin nimellisesti demokraattisia instituutioita, vaikka vallankäyttö pysyi johtajakeskeisenä. Taustalla voi olla demokratian käsitteen silkka inflaatio, sen liittäminen yhteyksiin, joissa se ei todella toteudu⁴²; tässä yhteydessä on huomioitava Unkarin tarve näyttäytyä luotettavana suhteessa länsimaihin, jotta se voisi hankkia helpotusta tukalaan ulkopoliittiseen tilanteeseensa.

Osaltaan tämä liittyy myös unkarilaisen poliittisen kielen homogeenisuuteen. Poliittiset käsitteet ovat konventioriippuvaisia eli niiden ymmärrettävyys riippuu siitä, että yleisö jakaa niihin sisältyvän aate- ja arvomaailman.⁴³ Kääntäen tämä merkitsee sitä, että poliittista retoriikkaa saattoi modernisoida vain vallitsevan arvomaailman rajoissa. Tämän rajoittavan tekijän seurauksena lähes kaikkien Unkarin poliittisen kentän äänien retoriikka vaikuttaa nykylukijalle huomattavan samanlaiselta.

Hallituksen puhetapoja on syytä tulkita myös depolitisoinnin onnistumisen näkökulmasta. Michael Th. Greven esittää, että hallituksille on ominaista pyrkimys eristää politiikka vain itselleen kuuluvaksi sfääriksi ja asettaa kaikki poliittiset ratkaisut ennaltamäärätysti vain itselleen kuuluviksi. Näin pyritään jo ennakolta estämään opposition osallistuminen päätöksentekoon.⁴⁴ Unkarissa, erityisesti Bethlenin ja hänen hallituskumppaniensa puheenvuoroissa tämä tavoite on täysin eksplisiittinen. Se liittyy yhdessä äänioikeuden rajoitusten ja julkisuusperiaatteen kieltämisen kanssa yleisön väheksyntään ja politiikan edustuksellisuuden kieltämiseen. Tätä tukee orgaaninen nationalismi, jonka nojalla voidaan esittää, ettei kansanedustaja ole vastuussa äänestäjilleen, vaan kansakunnalle. Toisaalta sekä

³⁹ Sakmyster 1994, 25.

⁴⁰ Pulkkinen 2005, 9-11.

⁴¹ Summa 1998, 53.

⁴² Buchstein 2006, 6.

⁴³ Bevir 2000, 204-205.

⁴⁴ Greven 2001, 101.

Greven että Palonen esittävät tahoillaan, että kertaalleen politisoitu eli keskustelulle alistettu asia ei voi enää palata epäpoliittiseksi. Tämä eksplikoidaan konservatismiin tappioksi konfliktitilanteissa.⁴⁵ Kuitenkin Bethlenin hallituksen toimet, mukaan lukien sensuuri ja valtionhoitajan koskemattomuus, pyrkivät juuri tähän tavoitteeseen. Millaisin argumentein tällaisia ratkaisuja perusteltiin ja kuinka vakuuttavaa poliittisuuden kieltäminen lopulta oli?

Depolitisoinnista on kyse myös argumentaation terminoinnissa eli vetoamisessa johonkin tai joihinkin kulttuurisesti kiistämättömiin peruskäsitteisiin, joilla koetaan olevan voima päättää keskustelu.⁴⁶ Unkarissa, jossa historiatietoisuus, historiaan vetoaminen ja historian poliittisuus olivat voimakkaita, tällaista tapahtui usein. Erityisesti kaikille läheistä kommunistivallan ja punaisen terrorin muistoa käytettiin kaikenlaisen radikalismiin vastustukseen.⁴⁷ Myös arvovaltaisemmat historialliset motiivit, kuten Pyhän Tapanin kruunu ja vuosien 1848–49 vapaustaistelu pyrittiin valjastamaan eri äänten palvelukseen, ankkuroimaan argumentti kiistattomaan historialliseen jatkumoon.⁴⁸

Maria Victoria Crespon artikkeli *The Concept and Politics of Tyranny and Dictatorship in the Spanish American Revolutions of 1810* ansaitsee erityishuomion, sillä se tarjoaa mielenkiintoisia analogioita poliittisen kielen käytöstä imperiumin hajoamisen kontekstissa. Erityisesti suhteessa Unkarin tuskalliseen kuningaskysymykseen argumentit oikeudesta syrjäyttää laillinen kuningas ja valita kansallinen hallitsija vierasmaalaisen sijaan ovat hyödyllisiä. Vaikka Unkari ei ollut hakenut itsenäisyyttä latinalaisen Amerikan maiden tavoin, vaan jäänyt yksin kaksoismonarkian hajotessa, etenkin radikaalien kansallismielisten retoriikka Habsburgien tyranniasta ja oikeudesta vapaaseen kuninkaan valintaan muistuttavat amerikkalaisia.⁴⁹ Toisaalta Horthyn valtionhoitajan aseman legitimointi muistuttaa *caudillo*-diktaattorien valtaannousua: vetoaminen ulkoiseen vaaraan ja sisäiseen erimielisyyteen ja uhkakuvien jatkuva uusintaminen mahdollistivat tilapäiseksi tarkoitettun mandaatin jatkamisen määrittämättömäksi ajaksi.⁵⁰

⁴⁵ Greven 2001, 93-94.

⁴⁶ Summa 1998, 60.

⁴⁷ Ks. esim. NA M 708/6/864/523 Bretano Hughesille 16.11.1922; Sisäministeri Rákovszkyn puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa Nyiregyházassa 6.11.

⁴⁸ Ks. esim. NA M 708/14/864/218 Grant-Smith Hughesille 10.11.1921; Albert Apponyin puhe 6.11.; Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 138-142.

⁴⁹ Crespo 2006, 92, 96 vrt. NA M 708/14/864/213 Grant-Smith Hughesille 8.11.1921; István Nagyatadi Szabón puhe Lajos Kossuthin haudalla 6.11.

⁵⁰ Crespo 2006, 100 vrt. NA M 708/8/864/713 Lähetytön 2. sihteeri Crooker Kelloggille 28.1.1928; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueelle 19.1.

2. Taustoitus

2.1. Unkarin tilanne ensimmäisen maailmansodan jälkeen

Itävalta-Unkarin kaksoismonarkian yhtenäisyys kävi kestävämmäksi ensimmäisen maailmansodan aikana. Strateginen tilanne tuli Saksan tappion myötä mahdottomaksi samalla kun vähemmistökansallisuuksien edustajat vetosivat ympärysvaltioihin itsemääräämisoikeutensa puolesta.⁵¹ Aiemmin puolta imperiumista hallinnut Unkari jäi yksin seuraajavaltioiden⁵² itsenäistymisjulistusten keskelle. Keisari ja kuningas Kaarlen⁵³ joutuminen maanpakoon johti valtatyhjiön täyttymiseen vaihtelevin keinoin.

Syksyn 1918 demokraattinen vallankumous synnytti presidentti Mihaly Károlyin liberaalidemokraattisen tasavallan, joka Bela Kúnin johtaman vasemmistolaisen vallansiirron tai vallankaappauksen myötä muuttui sosialistiseksi tasavallaksi keväällä 1919. On huomattava, että maa oli samaan aikaan osittain Romanian miehittämä, osittain ententen sotilasviranomaisten valvonnassa, joten mainittujen valtiorakenteiden suvereenius oli parhaimmillaankin hajanaista.

Sosialistinen pakkovalta, kollektivisointi ja omistavaan luokkaan kohdistunut terrori saivat sotaa edeltäneen ajan konservatiiviset voimat järjestäytymään valkoiseksi vastahallitukseksi, pääosin ententen suojeluksessa.⁵⁴ Kevään 1919 aikana syntyi oikeiston laajapohjainen vastavallankumouksellinen liike, jonka johtajina toimivat kreivi István Bethlen ja entisen presidentti Károlyin serkku Gyula Károlyi.⁵⁵ Vastavallankumouksellinen hallitus perustettiin Szegedissä 5.4.1919 ja sen puolustusministeriksi nimitettiin Itävalta-Unkarin laivaston viimeinen komentaja, amiraali Miklós Horthy, joka nousi myös valkoisen armeijan johtajaksi.⁵⁶

Punaisen hallituksen ja valkoisen vastahallituksen välillä ei käyty varsinaista sisällissotaa, vaan Unkarin punainen armeija taisteli pääasiassa romanialaisia ja tsekkoslovakialaisia

⁵¹ Romsics 1999, 86-87.

⁵² Tässä: Tsekkoslovakia ja Jugoslavia. Lisäksi Romanian vaikutusvalta kasvoi. Ks. esim. Romsics 1999, 124.

⁵³ Itävallan keisarina Karl I, Unkarin kuninkaana Károly IV; viittaan jatkossa kuningas Kaarleen.

⁵⁴ Deák 1996, 81.

⁵⁵ Kontler 1999, 337.

⁵⁶ Romsics 1999, 103.

joukkoja vastaan; nämä olivat ententen mandaatilla miehittäneet Unkarin alueita, nimellisesti hankkiakseen turvallisuusvyöhykkeen vallankumouksellisia vastaan, mutta myös omien kansallisten intressiensä toteuttamiseksi.⁵⁷ Romanian armeijan liikehdintä ja ympäröivien painostus kavensivat sosialistitasavallan elintilaa, kunnes sen romahduksen myötä Horthy saattoi marssia valkoisen armeijan johdossa Budapestiin 16.11.1919.

Myös vallanvaihto tapahtui asteittain. Kun neuvostotasavalta romahti 1.8.1919 ja sen johtajat pakenivat Wieniin, se luovutti vallan maltillisen sosialidemokraatti Gyula Peidlin johtamalle hallitukselle, jolla oli myös ententen tuki. Peidlin hallitus puolestaan kaatui jo 6.8. oikeistolaisen István Friedrichin johtamaan kaappaukseen, jota tuki arkkiherttua Josef, hallitsijasuvun viimeinen Unkarissa vaikuttanut jäsen.⁵⁸ Valkoista armeijaa johtanut Horthy oli nimellisesti Friedrichin hallituksen puolustusministeri, mutta ilmoitti toimivansa hallituksesta riippumatta värvätessään joukkoja ja puhdistaa Transdanubiaa kommunisteista. Viimeistään tätä päätöstä pidetään Horthyn omien valtapyrkimysten alkupisteenä.⁵⁹ Johtuen vastavallankumouksen vaillinaisesta tai asteittaisesta luonteesta uudella johdolla oli tarve legitimoida asemansa ja perustella kehityskulku niin, että prosessi oli oikeutetusti ja johdonmukaisesti nostanut heidät valtaan. Vallankumouksen ja punaisen terrorin kokemus oli valkoisille sekä poliittinen että moraalinen järkytys, ja kostomieliala johti valkoisen terrorin kauteen, jolloin kommunisteja ja sellaisiksi epäiltyjä vainottiin, pahoinpideltiin ja murhattiin.⁶⁰

Unkarin ristiriitainen tilanne oli haaste myös länsivalloille. Siinä missä neuvostotasavalta oli merkinnyt bolshevismien vaaraa, Friedrichin hallitus vaikutti epäilyttävän Habsburg-mieliseltä. Vaikka lännen sympatiat olivat usein Tšekkoslovakian ja Romanian puolella, myös Unkarin miehitys ja erityisesti romanialaisjoukkojen harjoittama ryöstely haluttiin saada päätökseen. Tässä tilanteessa Horthy ja valkoinen armeija olivat se taho, jolle länsivallat brittidiplomaatti Sir George Clerkin välityksellä luovuttivat vastuun tilanteen normalisoinnista ja yhteistyökykyisen hallituksen muodostamisesta.⁶¹

⁵⁷ Romsics 1999, 105-108.

⁵⁸ Kontler 1999, 339; Romsics 1999, 109.

⁵⁹ Kontler 1999, 339; Romsics 1999, 110.

⁶⁰ Sakmyster 1994, 30.

⁶¹ Kontler 1999, 340; Romsics 1999, 110-111.

Kuninkaan ollessa maanpaossa mutta edelleen *de jure* maan hallitsija, Unkarissa turvauduttiin 1400-luvulta periytyvään mahdollisuuteen nimittää kuninkaan sijaiseksi valtionhoitaja.⁶² Valkoisen armeijan komentajana Horthy oli ylivoimaisesti suosituin ehdokas. Tätä tilannetta hän käytti hyväkseen asettamalla viranhoidon ehdoksi suunniteltua laajemmat valtaoikeudet, mihin parlamentti myöntyi. Horthy sai näin lähinnä perustuslaillista monarkkia vastaavan, hyvin turvatus aseman, josta hänen tuli luopua vasta kuninkaan hyväksi. Tilapäiseksi tarkoitettu järjestely tuli kestäämään lähes neljännesvuosisadan.⁶³

Kesäkuussa 1920 Unkari joutui hyväksymään Versailles'n rauhankonferenssissa Trianonin rauhansopimuksen, jossa se menetti kaksi kolmasosaa sotaa edeltäneen Suur-Unkarin maa-alasta ja väestöstä, näistä kolme miljoonaa etnistä unkarilaista. Yhdessä vallankumousten muiston kanssa tämä oli maan koettelemuksista katkerimpia ja synnytti kansallisen mentaliteetin läpäisevän revisioajatuksen, joka pyrki löytämään keinoja menetysten korvaamiseksi tavalla tai toisella.⁶⁴

Kuningas Kaarle pyrki palaamaan Unkarin hallitsijaksi kahdesti vuonna 1921. Ensimmäisen yrityksensä hän teki suoraviivaisesti saapumalla maahan pääsiäissunnuntaina 27.3. ja ilmoittautumalla Horthylle, jonka odotti luovuttavan vallan itsestään selvästi. Kansainväliseen tilanteeseen vedoten Horthy kuitenkin kieltäytyi ja vaati kuningasta poistumaan maasta, mihin tämä vastahakoisesti myöntyi.⁶⁵ Toinen paluuyritys oli luonteeltaan väkivaltaisempi. Kuningas saapui Länsi-Unkariin 21.10. ja perusti tukijoidensa kanssa kuninkaallisen vastahallituksen ja sai tuekseen armeijan yksiköitä. Vallankaappauksen uhka oli todellinen kuninkaallisen armeijan marssiessa kohti Budapestia, jossa Horthylla oli käytettävissä vain vähän joukkoja. Hallituksen joukkojen aseellinen vastarinta sai kuitenkin kuninkaallisen armeijan hajaantumaan. Kaarle vangittiin ja karkotettiin maasta.⁶⁶ Kaappausyrityksen ratkaisussa Horthy sai tukea länsivalloilta, eritoten Britannialta, sekä kiitokset kriisin onnistuneesta ratkaisusta. Unkari oli näin osoittautunut luotettavaksi toimijaksi, joka ylläpiti Tonavan alueen vakautta.⁶⁷

⁶² Sakmyster 1994, 57.

⁶³ Romsics 1999, 129.

⁶⁴ Romsics 1999, 81.

⁶⁵ Cartledge 2006, 352.

⁶⁶ Cartledge 2006, 352.

⁶⁷ NA M 708/14/864/199 Grant-Smith Hughesille 31.10.1921.

Sen sijaan naapurivaltiot Tšekkoslovakia, Romania ja Jugoslavia pelkäsivät edelleen Unkarin revisionismia ja perustivat keskinäiseksi puolustusliitokseen pikkuententen, jota erityisesti Ranska tuki. Tämä vahvisti unkarilaisten käsitystä saarretuksi joutumisesta ja revision välttämättömyydestä oikeudenmukaisen tilanteen palauttamiseksi.⁶⁸

Ranska ja Iso-Britannia toimivat suhteessa Unkariin ja sen naapurimaihin lähinnä keskinäisen vaikutusvaltakilpailun näkökulmasta. Britannialla oli perinteisesti läheisemmät suhteet Unkariin ja Ranskalla Tšekkoslovakiaan ja Romaniaan. Vastaavasti Unkarin eliittipiirit pitivät itseään anglofiileinä, kun taas Ranskaa epäiltiin vihamielisyydestä Unkaria kohtaan ja tuesta pikkuententevalloille.⁶⁹ Nämä siteet eivät kuitenkaan olleet ideologisesti määritettyjä: länsivalloille tärkeämpiä intressejä 20-luvulla olivat Saksan valtapyrkimysten ja kommunismin patoaminen sekä taloudelliset tavoitteet, kuten Tonavan purjehdusoikeuksien hallinta.

2.2. Poliittisen tilan erityispiirteitä

Maailmansodan, Itävalta-Unkarin hajoamisen sekä erityisesti vallankumousten ja niihin liittyneen terrorin johdosta Unkarissa vallitsi yleinen turvattomuuden ilmapiiri ja sosiaalis-poliittinen trauma.⁷⁰ Viittaukset Unkarin olemassaolon lakkaamiseen olivat hyväksytyjä ja ymmärrettyjä argumentteja. Yleinen kaaoksen uhalla argumentointi puolestaan toimi voimakkaan hallintovallan puolustuksena.⁷¹

Uutta vakaampaa hallitusta rakentamaan Horthy nosti Kaarlen ensimmäisen paluuyrityksen jälkeen pääministeriksi kreivi István Bethlenin (1874–1946), jonka vaikutus vuosikymmenen poliittiseen elämään oli ylivoimainen, ja jolle Horthy pääosin luovutti poliittisen johtovastuun, pitäytyen itse lähinnä seremoniallisessa roolissa valtionpäämiehenä.⁷² Unkarilaisessa historiankirjoituksessa Bethlenin kauden nimeksi on vakiintunut vakaus- ja yhtenäisyyspolitiikka (*konsolidációs politika*). Oman tutkimukseni problematiikka kietoutuu vahvasti juuri näiden vakauden ja yhtenäisyyden toteuttamisen keinoihin.

⁶⁸ Gyarmati 1999, 201.

⁶⁹ Orde 484, 487-488.

⁷⁰ Gyarmati 1999, 201.

⁷¹ Crespo 2006, 102; Sakmyster 1994, 95-97.

⁷² Sakmyster 1994, 124.

Poliittinen kenttä oli jakautunut kahteen pääpuolueeseen, joiden keskeinen jakava tekijä oli suhde kuningaskysymykseen; Kristilliskansallinen puolue edusti näkyvimmin aatelista ja kannatti *legitimismia* eli Habsburgien perintöoikeutta, kun taas luonteeltaan agraarinen ja keskiluokkainen Pienviljelijäpuolue edusti kansallista linjaa ja etenkin sen radikaalisiipi vaati Unkarille oikeutta valita itse oman kuninkaansa. Liberaalidemokraatit olivat vähämerkityksellinen sirpaleryhmä, ja sitä pidettiin oikeistopiireissä ”juutalaisten puolueena”⁷³, mikä entisestään verotti sen kannatusta antisemitistisen mielialan vallitessa. Sosialidemokraatit taas olivat jatkuvasti epäilyksenalaisia vallankumouksen muiston johdosta.

Kristilliskansallisen puolueen maltilliset voimat ja Pienviljelijäpuolue saatiin yhdistymään Bethlenin aloitteesta alkuvuodesta 1922. Jo nimellään kokoavaa ja yhdistävää luonnettaan ilmaiseva Kristillinen maanomistajien ja pienviljelijäin kansallis/porvarispuolue (*Keresztény-Keresztyén Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt*)⁷⁴, yleisesti Yhtenäisyyspuolueeksi (*Egységes Párt*) kutsuttu, käytti ehdotonta enemmistövaltaa koko Bethlenin kauden ajan.⁷⁵

Parlamentaarisen järjestelmän elementeistä hallitus ja oppositio eivät olleet vahvasti määriteltyjä, sillä huolimatta Bethlenin pyrkimyksistä vakauden ja yhtenäisyyden luomiseen intressiristiriitoja oli niin puolueiden välillä kuin niiden sisälläkin. Erityisesti kuningaskysymyksen kaltaiset, voimakkaasti moraaliin ja kunniantuntoon vetoavat dilemmat herättivät intohimoja ja jakoivat mielipiteitä sekä yksilötasolla että intressiryhmittäin. Lisäksi kaksoismonarkian aikainen ylhäisaateli osallistui edelleen päivänpolitiikkaan oman arvomaailmansa lähtökohdista. Lähteissäni heistä nousee esille kreivi Albert Apponyi (1846–1933).

Apponyi kohoaa myös retorisesti kiinnostavimmaksi Bethlenin kiistakumppaniksi. Hänen taustansa oli huomionarvoinen: 1846 syntynyt ylhäisaatelin edustaja ja parlamentin jäsen vuodesta 1872. Apponyi oli tarkasteluajankohtana yli 70-vuotias, takanaan 50 vuotta poliittista uraa, keskeinen legitimistipoliitikko, Unkarin rauhanneuvotteluvaltuuskunnan johtaja Versailles’ssa ja myöhempi Unkarin suurlähettiläs Kansainliitossa. Viimeksi mainittua tehtävää on pidetty Bethlenin yrityksenä siirtää arvovaltainen vastustajansa Unkarin

⁷³ Ks. esim. NA M 708/7/864/592 Pääkonsuli Horton Hughesille 30.9.1924.

⁷⁴ Engl. *United Christian Small estate owners, Farmhands and Civic Party*; NA M 708/7/864/592 Pääkonsuli Horton Hughesille 30.9.1924.

⁷⁵ Kontler 1999, 349-350; Romsics 1999, 183.

päivänpolitiikan ulkopuolelle.⁷⁶ Ulkopuolen sijasta Apponyin voidaan katsoa asettuneen politiikan yläpuolelle: hän esiintyi korkeamoraalisena ja tinkimättömänä arvojohtajana, joka oli myös kansainvälisesti tunnettu ja kunnioitettu.

Vuoden 1920 valtionhoitajakysymyksessä Apponyi oli ollut Horthyn ainoa vastaehdokas ja monien konservatiivipoliitikkojen suosikki sotilasjohtajaa vastaan. Käytännössä hänen valintansa esteenä oli hänen avoin tukensa Habsburgeille, mitä länsivallat eivät voineet sallia. Vastaavasti Horthylla oli takanaan näiden tuki.⁷⁷

Parlamentarismien elementeistä myös puolueiden toimiminen yleisön agentteina oli vajavaista; päinvastoin puheissa tuli esille suuren yleisön väheksyminen, jota muun muassa äänioikeuden rajoitukset ilmensivät. Pääministeri Bethlenkään ei katsonut Unkarin kansaa kypsäksi poliittiseen osallistumiseen.⁷⁸ Unkarin äänioikeuslaki vuodelta 1923 palautti käytännöksi avoimen äänestyksen eli kumosi vaalisalaisuuden, motiivina politiikan tasapainottaminen eli käytännössä mahdollisuus painostamalla edistää Yhtenäisyyspuolueen valta-asemaa. Parlamentin ylähuone perustettiin uudelleen 1927, samoin tarkoituksena tasapainottaa puolueristiriitojen hajottamaa alahuonetta pysyvämmällä elimellä.⁷⁹ Valtionhoitajalla oli oikeus nimittää suoraan ylähuoneen jäseniä⁸⁰ – käytäntö, joka perustui suoraan kaksoismonarkian aikaan ja vastasi kuninkaan valtaoikeuksia.⁸¹

Uskonnolla oli luontainen osansa politiikassa. Unkarilaisuuden ideaan sisältyi ”kristillisuus” yleisenä ja erottamattomana epiteettinä, sekä inklusiivisena että eksklusiivisena määreenä: yhtäältä katolisen ja kalvinistisen kirkon ristiriitojen häivyttäjänä, toisaalta erotuksena juutalaisista, joita yleisesti pidettiin epäisänmaallisina.⁸² Horthy itse oli edustava esimerkki kummastakin mentaliteetista. Hän oli syntyisin kalvinistiperheestä, mutta sopeutunut katoliseen traditioon virkaurallaan. Valtionhoitajana hän saattoi vaivattomasti osallistua kummankin kirkon tilaisuuksiin ja suhtautua niihin kuten eroa ei olisikaan.⁸³ Hänen vierastava ja epäilevä suhtautumisensa juutalaisiin puolestaan synnytti avoimen antisemitistisiä toimenpiteitä, kuten juutalaisten osuutta yliopisto-opiskelijoissa ja valtion viroissa

⁷⁶ Ks. Esim. Ablonczy 2002, 139.

⁷⁷ Romsics 1999, 114.

⁷⁸ Püski 2002, 215.

⁷⁹ Kontler 1999, 353; Romsics 1999, 182-183.

⁸⁰ Püski 2002, 217, 231.

⁸¹ Romsics 1999, 14.

⁸² Sakmyster 1994, 25.

⁸³ Sakmyster 1994, 161.

rajoittaneeseen *numerus clausus* -lain vuodelta 1920.⁸⁴ Aateliston tavoin korkeat kirkonmiehet puuttuivat päivänpolitiikkaan ja ylähuoneen perustamisen jälkeen heillä oli siellä pysyvä edustus.⁸⁵

Demokratialla oli huono kaiku, vallanpitäjien tulkinnan mukaan se oli tuottanut niin Unkarissa kuin naapurimaissakin anarkistisiksi massailmiöiksi katsottuja liikkeitä – tämän seurauksena usein puhuttiin demokratian sijaan massademokratiasta, tavoitteena korostaa juuri sen negatiivisia piirteitä. *Demokratian* vastaisuus ei kuitenkaan johtanut *parlamentarisuuden* vastaisuuteen, vaan parlamentin toiminta ja vallankäytön laillisuus olivat poliittisen elämän perusta ja konservatiivipoliitikoille kunnia-asia.⁸⁶

Antisemitismin luonne oli kaksinainen. Yhtäältä poliittinen eliitti halusi ylläpitää hyviä suhteita varakkaisiin juutalaispiireihin, jotka pitkälti vastasivat talouselämästä, toisaalta tarjottava vastakaikua suuren yleisön juutalaisvastaisille purkauksille. Jo vuosisadan alussa olikin syntynyt dikotomia ”kansan edut ymmärtävästä” juutalaisväestöstä ja ”sopeutumattomasta ja parasiittisesta” juutalaisesta.⁸⁷

Politisoitu antisemitismi kytkeytyy kuitenkin kaikista voimakkaimmin liberaalien, poliittisesti aktiivisten ryhmien, kuten Yhteiskuntatieteellisen seuran, Vapaamuurarien ja Galileo-klubin toimintaan. Näiden toiminta oli aktiivisinta ennen ensimmäistä maailmansotaa ja monet jäsenistä olivat juutalaisia.⁸⁸ Samoin oli asianlaita Sosialidemokraattisen puolueen osalta.⁸⁹

Poliittisessa keskustelussa vallitsi tietty ”sallitun kritiikin” sfääri, joka tarjosi sekä oikeisto-että vasemmisto-oppositiolle tilaisuuden voimaperäisten kommenttiansa esittämiseen parlamentissa ja puoluelehdissä. Romsics pitää yhä tätä esimerkkinä poliittisesta pluralismista ja vasta-argumenttina syytöksille hallituksen diktatorisesta luonteesta.⁹⁰ On kuitenkin huomattava, että vaikka oppositiolla oli mahdollisuus saada sanansa kuuluviin, todelliset vaikutusmahdollisuudet siltä oli tehokkaasti suljettu. Silloinkin, kun Gyula

⁸⁴ Romsics 1999, 153.

⁸⁵ Kósa 2000, 205.

⁸⁶ Püski 2002, 216.

⁸⁷ Romsics 1999, 58.

⁸⁸ Romsics 1999, 59.

⁸⁹ Romsics 1999, 60.

⁹⁰ Romsics 2000, 447.

Gömbösin edustama oikeistosuuntaus pääsi vallalle 1930-luvulla, se tapahtui hallituspuolueen sisäisen voimatasapainon muutoksen kautta.

3. Yhtenäisyys- ja vakauspolitiikan konstruointi

3.1. Vallankumousten muisto – kaaoksesta yhtenäisyyteen

Vuosien 1918 ja 1919 vallankumoukset, Mihály Károlyin liberaali ja Béla Kunin sosialistinen olivat paitsi Horthyn poliittisen järjestelmän lähtöpiste, myös ylittämätön kokemus kaikille valtaan palanneille konservatiivipoliitikoille. Jo vuonna 1919 Bethlen oli kuvaillut Unkarin tilannetta "kuin se roomalainen kirjailija, joka katseli Pompejin viimeisiä hetkiä, kun tulinen laava oli peittämässä alleen kansalaisten vuosisataisen työn."⁹¹ Hän puki vertauksessa sanoiksi ne menetykset, jotka maailmansodan tappio ja sitä seuranneet vallankumoukset olivat aiheuttaneet Unkarille – ja erityisesti hänen edustamalleen vanhalle yläluokalle. Vuosisataisen työn tuhoutuminen vaikutti hyvinkin todennäköiseltä perinteisten valtarakenteiden sorruttua yksi toisensa jälkeen. Bethlen vetosi siihen henkilökohtaiseen, poliittiseen ja moraaliseen järkytykseen, jonka neuvostovalta ja punainen terrori olivat monille aiheuttaneet. Tästä jaetusta tappion kokemuksesta hän ryhtyi rakentamaan uuden nousun aineksia. Traagiseen tilanteeseen sisältyi nimittäin uskollisuuden ja taipumattomuuden vaatimus:

"Tuo kirjailija pysyi viimeiseen saakka paikalla, josta saattoi seurata hävitystä. Se on ylittämätön esimerkki inhimillisestä taipumattomuudesta, esimerkki, jota jokaisen meistä täytyy seurata, jos haluamme pysyä uskollisina tavoitteillemme. Olkoon siis tämän puolueen ensimmäinen tunnus uskollisuus kansakuntaa kohtaan. Uskollisuutta tarvitaan nyt, katastrofin hetkellä"⁹²

Se kansakunta, johon Bethlen vetosi, oli hänen näkökulmastaan historiallinen ja jakamaton Suur-Unkarin kansakunta. Jo tuolloin hän käytti myös ylösnousemuksen (*feltámadás*)

⁹¹ "Úgy látom Magyarországnak mai helyzetét, mint ahogy a római író látta Pompejt utolsó óráiban, amikor tüzes láva borította el a polgárok évszázados munkáját...", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 112.

⁹² "...az író kitartott az utolsó pillanatig azon a ponton, ahonnan a pusztulást figyelhette. Ez az emberi hűség utolérhetetlen példája, amit mindannyiunknak követni kell akkor, ha hívek akarunk maradni céljainkhoz. A nemzethez való hűség legyen ennek a pártnak az első jelszava. Erre van szükség most, a katasztrófa pillanatában", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 112. Mainittu kirjailija oli Plinius nuorempi, ks. esim. Matyszak & Berry 2009, 197.

käsitettä kuvaamaan tarvetta kansakunnan uudelle nousulle suurten koettelemusten jälkeen.⁹³ Sen käyttö liittyi kansakunnan käsitteen mystifiointiin: kansakunta oli yksilöt ylittävä orgaaninen rakenne, joka voi kärsiä, olla kuolemanvaarassa, mutta myös kokea ylösnousemuksen. Vain vähän myöhemmin, Trianonin menetysten myötä, ylösnousemuksen käsite muuttui puolestaan revisioajatuksen kantavaksi muotoiluksi: Elemérné Papp-Váryn runosta *Unkarilainen uskontunnustus* (1920) tuli poliittis-uskonnollinen iskulause:

"Uskon yhteen Jumalaan, uskon yhteen Isänmaahan,
uskon ikuiseen jumalalliseen totuuteen
uskon Unkarin ylösnousemukseen"⁹⁴

Kansallistunnon Bethlen liitti positiivisiin arvoihin: rakkauteen, ymmärrykseen ja jatkuvuuteen, jotka hän tarjosi vastavoimaksi vallitsevalle vihan ilmapiirille. Hän konkretisoi jatkuvuuden toteamalle, että "yksi hallitus voi elää vihasta, mutta kokonainen kansakunta vain rakkaudesta"⁹⁵, pyrkien siis osoittamaan, että vallassa olevat sosialistit tavoittelevat vain lyhytaikaisia etuja koko kansakunnan tuhoutumisen kustannuksella.

Katastrofin kuvauksessa Bethlen erottikin maailmansodan koettelemukset vallankumousten kaaoksesta. Ensin mainitut eivät olleet pystyneet järkyttämään kansakunnan yhtenäisyyttä ja uskoa tulevaisuuteen, vaan vasta vallankumoukset olivat "asettaneet maan alttiiksi lopulliselle tuholle."⁹⁶ Syyksi hän asetti vallankumouksellisen propagandan, joka oli onnistunut murtamaan turvatus järjestyksen ja syyttämään kaikkien sodan kaikkia vastaan.⁹⁷ Vaikka Bethlenin retoriikassa oli myös yleistävää itsekritiikkiä, kuten Unkarin yhteiskunnallisen kehityksen ongelmat⁹⁸, keskeistä oli vallankumouksellisten suurin syyllisyys tapahtuneesta. Hän katsoi tarpeelliseksi korostaa, että vain kansallisen itsetunnon romahdus todella johti historiallisen Unkarin tuhoon; Bethlenin visiossa Unkari olisi vielä voinut säilyttää johtavan aseman sodan lopputuloksesta huolimatta, mutta silloin, "kun vielä niin paljon olisi ollut

⁹³ Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 113.

⁹⁴ "Hiszek egy Istenben / hiszek egy Hazában / hiszek egy Isteni örök igazságban / hiszek Magyarország feltámadásban", Ks. esim. Vonyo 2002.

⁹⁵ "... A Gyűlöletből megélhet egy kormány, de a nemzet csak szeretetből élhet", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 113.

⁹⁶ "... Végső pusztulásnak tegye ki az országot", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 112.

⁹⁷ Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 112-113.

⁹⁸ Ks. esim. Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 114.

pelastettavissa"⁹⁹, vallankumoukset tuhosivat menestyksen mahdollisuudet, aiheuttivat maan miehityksen ja alueluovutukset.

Jossain määrin tämä tappioretoriikka muistuttaa saksalaista *Dolchstoßlegendeä*, jonka mukaan vain kotirintaman pettäminen ja keisarikunnan hajoaminen johtivat Saksan tappioon maailmansodassa. Bethlen puolestaan antoi ymmärtää, etteivät naapurivaltiotkaan kyenneet lyömään Unkaria sotilaallisesti, vaan ainoastaan käyttivät tilaisuutta hyväkseen Unkarin kansallisen yksimielisyyden hajotessa. Samaan argumenttiin hän palasi puheessaan vuonna 1921, esitellessään katastrofin syitä: paitsi pitkäaikainen toimettomuus ja vaikutusvallan puute kaksoismonarkiassa, jotka olivat tehneet valtiiovallan kyvyttömäksi puolustaa maata, myös "varjoista ilmestyneet vallankumoukselliset salaliittolaiset, jotka kansakunnan edun unohtaen pyrkivät vain vakauttamaan oman valta-asemansa, veljeillen internationalismin kanssa, veljeillen jopa vihollistemme kanssa"¹⁰⁰ olivat syyllisiä häpeälliseen tappioon.

Valtionhoitaja Horthyn retoriikka vastavallankumouksen yhteydessä toisti samaa petturuuden ja uskollisuuden sanomaa. Valkoinen armeija paraatimarssi 16.11.1919 Budapestiin, josta kommunistit olivat paenneet ja romanialaiset vastentahtoisesti vetäytyneet. Horthy osoitti Gellért-aukiolla pitämässään puheessa sanansa kaupungin pormestarille ja kansalaisille, senhetkisestä ja odotettavissa olevasta vallastaan tietoisena. Siksi se oli yhtäläillä voiton ilmaus, hävityksen katkeruuden osoitus ja uhkaus sen aiheuttajille.

Puheen kontekstista on muistettava, ettei Unkarissa kommunistihallituksen ja valkoisen vastahallituksen välillä missään vaiheessa käyty tosiasiallista sisällissotaa, vaan Romania laajensi syksystä 1918 voimassa ollutta miehitystään kesän 1919 aikana kommunistien hallitsemille alueille aina Budapestiin saakka, omaa asemaansa rauhankonferenssia varten vahvistaen ja pääasiassa yhteisymmärryksessä ententen kanssa.¹⁰¹ Tämän vuoksi Horthylla ja hänen armeijallaan oli Budapestiin marssiessaan edessään ristiriitainen tilanne; tullessaan ottamaan *de facto* vallan käsiinsä ilman taistelua heidän oli legitimoitava asemansa sekä ulkovaltojen että kansan silmissä. Horthyn puheessa tähän tarkoitukseen viittaa hänen retoriikkansa kampanjansa jaloudesta ja vaivalloisuudesta: ”Peltojensa sadon korjattuaan

⁹⁹ "... Amikor megmenthető lett volna sok minden", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 238.

¹⁰⁰ "Katilnárís egzistenciák kerültek napfényre, akik nem nézve a nemzet érdekeit, arra törekedtek, hogy kezét fogva a nemzetközi irányzatokkal, kezét fogva még ellenségeinkkel is, saját hatalmuk alapját vessék meg", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 120.

¹⁰¹ Romsics 1999, 110.

sotilaani tarttuivat aseisiin palauttaakseen järjestyksen isänmaahan...”¹⁰² Talonpoikaisarmeija, joka kantoi mukanaan aitoa ja puhdasta unkarilaisuutta, ”pyhää kruunua, kaksinkertaista ristiä ja meidän neljää virtaamme”¹⁰³, oli pelastanut maan rappioaineksilta ja saapunut palauttamaan nämä arvot syntiseen Budapestiin.

Horthy käytti puheessaan ankaran tuomarin valtuuksia julistaessaan saapuneensa kaupunkiin, joka ”on pettänyt tuhatvuotisen historiansa, tämä kaupunki on tallannut lokaan pyhän kruunun ja Unkarin lipun, se on verhoutunut punaisiin rääsyihin”¹⁰⁴ ja vaatiessaan sen paluuta ehdottomaan uskollisuuteen rangaistuksen uhalla. Tuomio oli sekä poliittinen että henkilökohtais-moraalinen. Horthyn ja hänen lähipiirinsä, kaksoismonarkian ajan ylimystön, kohdalla näitä merkityksiä ei voi erottaa. Kommunistit olivat hallinnollaan ja toiminnallaan saattaneet maan sekasortoiseen tilaan, josta se ja sen arvovalta oli pelastettava; toisaalta bolsevismi itsessään loukkasi aristokraattista oikeus- ja kunniakäsitystä; olihan Horthy tuominut jo liberaalidemokraattisen presidentti Mihály Károlyin ”säädyllään uskottomaksi mieheksi”¹⁰⁵.

Samoin punainen terrori oli koskettanut useita henkilökohtaisesti: muun muassa Horthyn kartano Kenderesissä oli ryöstetty ja hänen perhettään uhkailtu.¹⁰⁶ Tämä valkoisessa armeijassa vallinnut totaalisen vääryyden kohtaamisen mentaliteetti valtuutti langettamaan vastuullisille ankaran tuomion ja siten johti kostomielialaan ja valkoisen terrorin syntyyn. Horthyn puheessa lausuma uhkavaatimus oli osaltaan oikeuttamassa kostotoimia. Vaikka hän myöhemmin tuomitsi ylilyönnit ja vainot¹⁰⁷, on jokseenkin selvää, että hän antoi vallitsevan mielialan nojalla niille sanattoman suostumuksensa, ottaen huomioon että eräät armottomimmista terroritekojen toimeenpanijoista, pahamaineisia vapaaehtoisuusköitä komentaneet majuri Gyula Ostenburg ja kapteeni Pál Prónay, olivat vastavallankumouksellisen kampanjan aikana Horthyn lähimpiä miehiä.¹⁰⁸

¹⁰² "Katonáim - miután leratták és begyűjtötték földjeik termését - fegyvert fogtak, hogy az országban a rendet helyreállítsák", Horthyn puhe Budapestissa 16.11.1919; Romsics 2000, 119.

¹⁰³ "... A szent koronát, a kettőkeresztet, meg a négy folyót", Horthyn puhe Budapestissa 16.11.1919, Romsics 2000, 119.

¹⁰⁴ "Ez a város megtagadta ezeréves történelmét, ez a város porba rántotta a szent koronát, meg a nemzet színeit és vörös rongyokba öltözött", Horthyn puhe Budapestissa 16.11.1919, Romsics 2000, 118.

¹⁰⁵ Horthy 1955, 127.

¹⁰⁶ Sakmyster 1994, 16.

¹⁰⁷ Horthy 1955, 143.

¹⁰⁸ Sakmyster 1994, 24, 30.

Horthy ja Bethlen tulkitsivat tahoillaan vastavallankumousta historiallisena välttämättömyytenä, paluuna järjestykseen, jonka vallankumoukselliset olivat hajottaneet. Näin myös poliittisen normalisaation muoto oli menneisyyttä palauttava, ja vallanpitäjillä oli vallankumousten muisto aina käytössään varoittavana esimerkkinä ja oppositioon kohdistettuna epäilyksenä.

3.2. Vakaus, yhtenäisyys ja vastustajien neutralointi

Kun hallitus vaihtui Kaarlen ensimmäisen paluuyrityksen jälkeen keväällä 1921, István Bethlen oli pääministeriksi turvallinen vaihtoehto sekä vasemmistoa, oikeistoradikaaleja että legitimistejä vastaan. Edelliselle Telekin hallitukselle Bethlen antoi kiitosta oikeusjärjestyksen vakauttamisesta, mutta otti itselleen vielä merkittävämmän tehtävän: periaatteiden ja sisällön antamisen politiikalle. Hänen hallitusohjelmassaan oli pöydän puhdistamisen elementtejä Bethlenin julistaessa: "Vanhat iskulauseet ovat kuluneet loppuun ... Olosuhteet ovat muuttuneet, maailma ympärillämme on muuttunut ..." ¹⁰⁹

Politiikka oli siis tarpeen järjestää uudelleen, koska järjestelmä oli kompromettoitunut, ei ainoastaan vallankumousvuosina, vaan vielä niiden jälkeenkin, kun kuningaskysymys oli yhtäläillä saanut kansakunnan yhtenäisyyden vaarallisesti rakoilemaan. Bethlen oli poliittisella urallaan erikoisessa tilanteessa, jossa hän joutui asettumaan paitsi vanhoja vihollisiaan sosialisteja, myös osittain omiaan vastaan, sillä kuningaskysymys oli jakanut poliittista kenttää yli perinteisten puoluerajojen. Tässä tilanteessa hän näki ja käytti tilaisuutensa, ja alkoi, nähdäkseni varsin määrätietoisesti, rakentaa omasta henkilöstään ja omasta poliittisesta linjastaan sellaista maltillisen konservatismiin ihannetta, joka johtaisi Unkarin uuteen nousuun ja pois äärisuuntausten vaaroista. "Kansakunta tarvitsee kompassia" ¹¹⁰, sillä vaikka se oli jo löytänyt oikean suunnan, se tarvitsi vielä periaatteellista ohjausta.

Hallituksen pysyvyyden tarve esitettiin avoimesti: "Jokaisen koalition perusta on haavoittuvainen. Haavoittuvainen, koska aina ilmenee sellaisia kitkakysymyksiä, jotka vaikeuttavat kansakunnan ja parlamentin työskentelyä. Se on ollut yksi syy yhtämittäisille

¹⁰⁹ "A régi jelszavak elkoptak ... Megváltoztak a viszonyok, megváltozott körülöttünk a világ képe ...", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 117.

¹¹⁰ "... A Nemzet még iránytűt keres", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 117.

vaaleille. On kansakunnan etu ... että vihdoinkin voisimme saada kestävän perustan pysyväälle hallitukselle."¹¹¹ Bethlen vetoasi aiheellisesti kansan sotaväsymykseen ja tarjosi yhtenäisyyspolitiikkaa kaikille helpoimpana vaihtoehtona: "kansakunnan etu on kristillisen ja agraarisen suuntauksen yhdistyminen, sillä vaikka nämä kaksi suuntausta ovat tänään edustettuina eri puolueiden riveissä, kansakunnan sydämessä ja mielessä ne ovat yhtä."¹¹² Yhtenäisyyspuolueen synnystä tehdään historiallis-orgaaninen välttämättömyys, kun poliittinen rakenne saavuttaa Bethlenin maalaileman kansallisen hengen täyttymyksen. Koska tavoitteena oli Kristilliskansallisen puolueen ja Pienviljelijäpuolueen yhdistäminen, hän tarjosi yhteistyötä kaikille pienimmän yhteisen nimittäjän mukaan: "[Hallitus] ei tule suosimaan yhtään luokkaa tai uskontoa toista vastaan."¹¹³ Retoriikka luokan ja uskonnon rajojen ylittämisestä oli toistuvaa, mutta käytännön politiikassa yhtenäisyyden rakentamisen kääntöpuolena oli ei-toivottujen ryhmien ulossulkeminen.

Kaikesta huolimatta tämä uusi politiikka oli "liitettävä yhteen menneisyyden kanssa, liitettävä yhteen niiden kansallisten perinteiden kanssa, joiden päälle rakentuu tämän kansakunnan, tämän maan ja tämän valtion järjestys."¹¹⁴ Bethlen halusi osoittaa, että hänellä on hallussaan keinot yhdistää uuden ajan vaatimukset ja historialliset elementit kaikkia tyydyttävällä tavalla.

Kansakunnan yhtenäisyyden vaatimus toistui myös parlamentin ja hallituksen riippumattomuudeksi käännettynä: "olemme koko kansakunnan elämän vartijoita, emme luokkien, emme kirkkokuntien, emme puolueiden, emme yksilöllisten etujen, vaan yksinomaan kansakunnan etujen vartijoita."¹¹⁵ Tämä myös velvoitti hankkiutumaan eroon kaikesta vanhasta kuonasta, sillä Bethlen näki kansan ja jopa parlamentin "kuin morfinisteina"¹¹⁶, jotka jatkavat itsensä myrkyttämistä kansakunnan tappioksi: "Meidän on voitettava itsemme ja hävitettävä ruumiistamme, kansakuntamme ruumiista, se myrkky, joka

¹¹¹ "Minden koalíciós alap törekeny. Törekeny azért, mert olyan surlódási felületeket mutat, amelyek a nemzet munkasságát és a parlament munkasságát nehézzé teszi. A folytonos válságoknak ez volt egyik oka. A nemzet érdeke az ... hogy végre egy hordképes alap teremtessek meg egy állandó kormányzat számára", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 131.

¹¹² "... És [a nemzet] érdeke ez a keresztny és agrárirányzatnak egyformán, mert ez a két irányzat ma külön pártokban van képviselve, azonban a nemzet szívében és lelkében egy helyet van", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 131.

¹¹³ "[The Government] will not favour in its work the interest of any class or religion against another", NA M 708/6/864/473 Grant-Smith Hughesille 1.12.1921; Bethlenin hallituksen ohjelma 24.11.1921.

¹¹⁴ "... Össze kell kapcsolnunk múlttal, össze kell kapcsolnunk azokkal a nagy nemzeti tradíciókkal, amelyeken felépül ennek a nemzetnek, ennek az országnak, ennek az államnak a rendje", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 117.

¹¹⁵ "... Egy nemzet életének vagyunk az örei, nem osztályoknak, nem felekezeteknek, nem pártoknak, nem egyéni érdekeknek, hanem kizárólag a nemzet érdekének", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 117.

¹¹⁶ "... Mint az a morfinista", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 117.

johtaa rappioon ja maamme romahtamiseen."¹¹⁷ Argumentti toisti kansakunnan organisaatiota, mutta vallitsevassa poliittisessa tilanteessa myrkyä ei ollut vain kansakunnan alemmissa elimissä, vaan sitä nautti myös eliitti; sen olivat kuningaskansakunnan liittyvä taantumuksellisuus ja vastavallankumouksen ylilyönnit osoittaneet.

Bethlenin yhtenäisyysretoriikan kehottaessa rakentavaan kasvuun, Horthyn puheet korostivat yleisesti kurin ja järjestyksen tärkeyttä. Hän saattoi puheissaan kohottaa ihailunsa kohteeksi jonkin esimerkillisen ryhmän, kuten *Vitézi rendin*, sotaveteraanien kunniakaartin¹¹⁸ tai kansallismieliset ylioppilaat¹¹⁹ ja tehdä näistä antiteesi muille, ”vastakohtana nykypäivän sukupolvelle ja sen taipumukselle hajanaisuuteen ja puolueellisuuteen”¹²⁰, joihin projisoi epäilyksiään, vaati valtion kollektiivisuuteen syntyä sovittamista.

Vitézi rend oli valtionhoitajalle henkilökohtainen ja hänen sotilastaustansa heijasteleva keino määrittellä todellista unkarilaisuutta. ”Kaartiin hyväksytään vain ne, joiden ruumis ja sielu ovat puhtaat, jotka eivät ole turmeltavissa ja petettävissä, jotka pitävät paikkansa vaikeina ja häpeällisinä aikoina, ja joista voin vakuuttua, etteivät he koskaan taivu.”¹²¹ Ihanteellinen maalaiskylä toimi alkuvoimaisuudessaan esimerkkinä ”todellisesta moraalisesta ja rehellisyydestä, joka muualla on käynyt laiskaksi ja heikentynyt.”¹²² Horthyille kaarti oli sotilaallisen kunnian ylläpitämisen ja uusintamisen keino, esimerkki kurinalaisuudesta ja sotilaallisista hyveistä. Horthyn puheessa kaarti oli myös sotajoukko, jota vielä kerran tarvitaan, mutta kurinalaisuus estää ketään jäsenistä ryhtymään uhkayrityksiin ennen kuin aika on oikea.¹²³

Bethlen motivoi Yhtenäisyyspuolueen asemaa kadotetun jatkuvuuden palauttajana. Vallankumoukset olivat hävittäneet kaiken aiemman, ja yhteiskunnan rakentaminen

¹¹⁷ "Eröt kell vennünk önmagukon és ki kell küszöbölünk testünköl, a nemzet testéből, azt a mérget, amely a lesiklásra és az ország lerombolásához vezet", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 117.

¹¹⁸ *Vitézi rend*, Horthyn perustama ritarihenkinen organisaatio, joka myönsi ansioituneille maailmansodan tai vastavallankumouksen veteraaneille maalajahjoituksia, ks. esim. Sakmyster 1994, 81; NA M 708/6/864/549 Bretano Hughesille 22.9.1923; Horthyn puhe Karczagissa 26.8.

¹¹⁹ NA M 708/14/864/234 Grant-Smith Hughesille 8.12.1921; Horthyn tervehdys ylioppilaille 5.12.

¹²⁰ "In opposition to the present day generation with its tendency towards disunion and partisanship", NA M 708/14/864/234 Grant-Smith Hughesille 8.12.1921; Horthyn tervehdys ylioppilaille 5.12.

¹²¹ "Only those are admitted into the Order, whose body and soul are clean, who cannot be corrupted and deceived, who stand their ground during dangerous and shameful times, and whom I know will never falter", NA M 708/6/864/549 Bretano Hughesille 22.9.1923; Horthyn puhe Karczagissa 26.8.

¹²² "... A true standard of morality and honesty which elsewhere has grown lax and declined",

NA M 708/6/864/549 Bretano Hughesille 22.9.1923; Horthyn puhe Karczagissa 26.8.

¹²³ NA M 708/6/864/549 Bretano Hughesille 22.9.1923; Horthyn puhe Karczagissa 26.8.

koetelmusten jälkeen oli aloitettava tyhjästä. Jotta samoin ei enää tapahtuisi, valtiollisen elämän tasapaino oli turvattava:

"Totuus on, että jälleenrakennus on mahdollista vain reaalipolitiikan avulla, ei tunteilun tai puolueiden, luokkien tai yksilöiden edun laskelmoinnin kautta"¹²⁴

Puheissa toistunut kiihkottomuus ja yhtenäisyys olivat edellytykset sujuvalle valtion asioiden hoitamiselle maan hyvinvoinnin nimissä, kun taas ristiriitoja aiheuttava poliittinen toiminta oli kiusallista, vastenmielistä ja itsekästä. "Maatamme on kohdannut poikkeuksellisen huono onni. Aina kun hyvinvointimme vaatisi harmoniaa ja yksimielisyyttä, ilmeneekin kiperiä poliittisia tilanteita."¹²⁵

Hallituksella oli aina tiedossaan negatiivisia viiteryhmiä, joihin hyvämaineisetkin poliittiset kilpailijat saatettiin samaistaa ja siten saattaa epäilyksenalaisiksi. Sisäministeri Iván Rakovszky teki liberaaleista vallankumouksellisia parilla virkkeellä:

"Jos liberaalisen leirin kannattajat haluavat olla rehellisiä, heidän on tunnustettava yhteytensä Lokakuulaisiin ja se, etteivät he todellisuudessa ole liberaaleja, vaan vallankumouksellisia, joiden tavoitteena on saattaa maa jälleen epäjärjestyksen valtaan"¹²⁶

Bethlen taas katkaisi liian pitkälle menevät demokratiavaatimukset viitaten liberaalien epäonnistumiseen 1918 ja heitä seuranneisiin kommunisteihin, joiden katsoo käyttäneen demokratiaa vain välineenä omien etujensa ajamiseen ja yhteiskuntarauhan sekoittamiseen: "Ei ole tarvetta nimetä heitä; me kaikki muistamme heidät vuodelta 1918, kun he halusivat pelastaa maan demokratian avulla."¹²⁷ Kommentti on ironinen viittaus Mihály Károlyin pääministerikauteen, jolloin Károlyiin henkilöityvä demokratia muodostui eturyhmien

¹²⁴ "The truth is that reconstruction is only possible with a policy of realities and not one of emotions, or one calculated to be advantageous to special parties, classes or individuals "; NA M 708/6/864/557 Bretano Hughesille 28.10.1923; Bethlenin puhe 27.10.

¹²⁵ "An extraordinary ill fortune has been afflicting our country. Whenever harmony and concord are imperative for Hungary's welfare, ticklish political situations arise"; NA M 708/6/864/541 Bretano Hughesille 17.4.1923; Paroni Jozsef Szerenyin kirjoitus Pester Lloydissa.

¹²⁶ "If the followers of the liberal camp want to be candid, they must confess that they are in contact with the Octobrists and that they are really not liberals but revolutionists whose aim is to plunge the country into disorder again"; NA M 708/6/864/523 Bretano Hughesille 16.11.1922; Sisäministeri Rákovszkyn puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa Nyiregyházassa 6.11.

¹²⁷ "No need to name them; we know them from the time when, in 1918, they wanted to save the country with the help of democracy"; NA M 708/8/864/735 Wright Stimsonille 22.10.1929; Bethlenin julistus 8-órai Újság – lehdessä 1.10.

intressit ylittäväksi pelastajakäsitteeksi poliittisten ristiriitojen keskellä.¹²⁸ Tämän epäonnistuminen antoi vastavallankumoukselliselle retoriikalle keinot tuomita demokratia haihatteluksi ja julkisivuksi sosialistiselle salaliittolaisuudelle.

Hajottavien ryhmien olemassaolo oli Bethlenille myös keino puolustaa hallitusvallan voimakkuutta. ”Näinä vaikeina aikoina kansakuntamme suuria ongelmia ei voi ratkaista ilman johtoa ja ohjausta.”¹²⁹ Samalla hän vaati itselleen liikkumatilaa ongelmien ratkaisemiseksi viisaalla politiikalla, ilman yli-innokkaiden patrioottien propagandaa, joka vain vaarantaisi rauhanomaisen kehityksen.¹³⁰ Tämä oli irtiotto vastavallankumouksellisesta upseeristosta, joka etenkin Horthyyn vetoamalla pyrki edelleen vaikuttamaan politiikkaan. Bethlenille upseerien radikalismi ja heidän osuutensa valkoisessa terrorissa olivat kiusallisia.¹³¹ Hän pyrki ottamaan isänmaallisuuden käsitteen haltuun oikeistoradikaaleilta ja muotoilemaan sen toiminnaksi, joka tukee hallituksen linjaa.

Positiiviseksi viiteryhmäksi sen sijaan osoitettiin Italian fasistit ja fasismi käsitteenä muotoiltiin tilanteeseen sopivaksi.¹³² Kuitenkin soveltaessaan käsitettä Unkariin sisäministeri Rakovszky totesi, että hallitus jo nyt toteutti fasistisen kaltaista politiikkaa, jolloin fasisteiksi itseään kutsuvat oikeistoradikaalit olivat tarpeettomia.¹³³ Tämä on esimerkki Skinnerin esittämästä rationaalisuuden kontekstiriippuvaisuudesta.¹³⁴ Vaikka Unkari ei ollut fasistinen valtio käsitteen nykymerkityksessä, aikalaisille fasismi merkitsi esikuvallista edistyksellisyyttä, ja siihen sisältyvät autoritääriset piirteet olivat monarkian kasvateille lähinnä luonnollisia. Rakovszkylle se oli käsitteellinen tukikeino, jota hän saattoi hyödyntää ottamalla sen haltuun Bethlenin hallituksen mittapuuksi ja samalla sulkea ulos keskustelusta haitalliset 'väärät fasistit':

¹²⁸ Romsics 1999, 90.

¹²⁹ ”One cannot succeed in bringing to a solution the great problems of the nation in such hard times without leadership and direction”,

NA M 708/8/864/726 Wright Kelloggille 18.1.1929; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa 15.1.

¹³⁰ NA M 708/8/864/726 Wright Kelloggille 18.1.1929; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa 15.1.

¹³¹ Sakmyster 1994, 22-23.

¹³² NA M 708/6/864/523 Bretano Hughesille 16.11.1922; Sisäministeri Rakovszkyn puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa Nyiregyházassa 6.11.

¹³³ NA M 708/6/864/523 Bretano Hughesille 16.11.1922; Sisäministeri Rakovszkyn puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa Nyiregyházassa 6.11.

¹³⁴ Skinner 2002, 4-5.

”...jos valta olisi sellaisten miesten käsissä, jotka jo kerran tai kahdesti ovat, ajattelemattomasti, kenties idealismin ajamina, ovat kumonnet järjestyksen tässä maassa ja tuoneet sijaan vallankaappauksia, ja jos nämä miehet nyt järjestäytyvät fasismin nimissä...”¹³⁵

Hallituksen määrittely liitti, tarkemmin eksplikoimatta, kommunistivallankumoukselliset, legitimistit ja fasistit yhdeksi hajottavien voimien ryhmäksi, joka toimii hallitusta ja yhteiskuntarauhaa vastaan. Sama retorinen keino pyrki irrottamaan hallituksen niistä siteistä joita sillä vastavallankumouksellisen kampanjan jäljiltä oli äärinationalisteihin.

Ottaessaan kantaa maan taloudellisiin ongelmiin Bethlen käytti ennakoivaa kritiikin vastustusta¹³⁶ määrittelemällä hyväksyttävän ja vahingollisen kritiikin. Ensin mainittu on hyödyllistä antaen rakentavia neuvoja, mutta jälkimmäinen edustaa kaikkea, joka horjuttaa ihmisten luottamusta: ”ja minusta sellaista on juuri se kritiikki, joka väittää että valtion talous on rappiolla ja että maata johtavat vain oman valtansa kasvattamiseen tähtäävät miehet”¹³⁷; tällaisella luokittelulla Bethlen siirsi hallituksen kritisoinnin kokonaan ei-toivottavan kritiikin piiriin, sillä hänen mukaansa se hämmensi ja harhaanjohti kansaa ja oli lopulta lähtökohtaisesti asiantuntematonta.

Ajan kuluessa hallituksen puhe teki yhtenäisyydestä ja maltillisuudesta itseisarvot, joiden rakoileminen tuhoaisi valtion. Linjapuheessaan 19.1.1928 Bethlen asetti Yhtenäisyyspuolueen asemaan, jossa kaikki muut olivat kiitollisuudenvelassa siitä, kuinka se oli pitänyt hajottavat liikkeet aisoissa. Vielä lähes kymmenen vuotta vallankumousten ja kuningaskaappausyritysten jälkeen Bethlen saattoi käyttää näitä esimerkkeinä poliittisista hairahduksista, joihin hänen poliittiset vastustajansa olivat syyllistyneet ja joista Yhtenäisyyspuolueen arvot olivat maan pelastaneet.¹³⁸

¹³⁵ ”...If the power be in the hands of such gentlemen, who once or twice already, headless, maybe guided by ideal principles, have overthrown order in this country and brought on 'Coup d'état'-s, and if these gentlemen are organizing again under the motto of fascism...”, NA M 708/6/864/523 Bretano Hughesille 16.11.1922; Sisäministeri Rakovszkyn puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa Nyiregyházassa 6.11.

¹³⁶ Hänninen 1998, 165.

¹³⁷ ”...and, to my mind, such is the criticism which proclaims that we are facing economic ruin, that the country is led by men who only wish to increase their own power...”, NA M 708/8/864/726 Wright Kelloggille 18.1.1929; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa 15.1.

¹³⁸ NA M 708/8/864/713 Lähetyksen 2. sihteeri Crooker Kelloggille 28.1.1928, Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueelle 19.1.

”Minusta tuntuu, että monet alkavat unohtaa nämä palvelukset, joista valtio on kiitollisuudenvelassa tälle puolueelle, ja tulee myös olemaan kiitollisuudenvelassa myös tulevaisuudessa, jos haluamme säilyttää yhtenäisyytemme”¹³⁹

Yhtenäisyys- ja vakauspuhe muodostivat Bethlenin hallinnon legitimizeetin perustan. Hän otti kaikkien tunnustamat positiiviset ja negatiiviset kokemukset eli edustavat anekdootit¹⁴⁰ käyttöön osoittaakseen hallituksen toteuttaneen oikeaa ja vastustajien hajottavaa ja vaarallista linjaa. Asemassaan hänellä oli valta ohjata mielipiteitä ja käsitteiden käyttöä sekä hyödyntää historiallisia esimerkkejä. Vallan kieli tukeutui peruskäsitteisiin ja terminoiviin argumentteihin.

3.3. Epäilyksenalaiset ja ulossuljetut – sosialistit ja juutalaiset yhtenäisyyspolitiikan toisina

Sosialismin vastustaminen perusteltiin asettamalla se kaikissa suhteissa vastakkaiseksi positiivisen kansallistunnon kanssa: "Tämä kansa, jonka kansallismielisyys ja isänmaallisuus ovat tuhatvuotiset, ei voi yhdessä yössä muuttua mieleltään kansainväliseksi."¹⁴¹ Lisäksi sosialismi, joka jättää huomiotta kansakunnan myyttisen olemuksen, ei voi saavuttaa suuruutta, toimiessaan "vain taloudellisten suhteiden mekaniikan avulla."¹⁴² Bethlen siis loi dikotomiat kansallinen-kansainvälinen sekä henkinen-mekanistinen, joista sosialismi edusti jälkimmäisiä, vajavaisia ja vaarallisia piirteitä, ensin mainitut taas turvallisempaa ja essentialisoivaa konservatismia.

"Maailma on nykyään suurten ja tuhoavien aatevirtausten vaikutuksen alaisena. Venäjällä vallitsee bolševismi, bolševismi kaikkialle Eurooppaan soluttautuneine agentteineen, toiminta- ja rahoitusverkostoineen. Naapurimaissamme esiintyy siitä merkkejä, niin kuin täälläkin. Niin, älkää luulko, etteikö täälläkin olisi läsnä kumouksellisia voimia. Älkää luulko, etteivät nuo

¹³⁹ "I feel that there are very many who begin to forget these services for which the nation is indebted to this party, and ought to be indebted also in the future if we want to maintain this consolidation", NA M 708/8/864/713 Lähetyksen 2. sihteerin Crooker Kelloggille 28.1.1928, Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueelle 19.1.

¹⁴⁰ Hyvärinen 1998, 180.

¹⁴¹ "Ez a nép, mely ezer éven kereszttül hazafiságnak, a nemzeti érzésnek volt a nemzete, máról holnapra nem változhat nemzetközöi érzésüve", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 113.

¹⁴² "... Tisztán és kizáróan a gazdasági kapcsok mechanikája alapján", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 113.

kumoukselliset voimat tule tekemään tyhjäksi valtiollisen vakauden mahdollisuuksia, jos vain annamme niille liikkumavaraa."¹⁴³

Sosialismi oli siis vaaroista suurin. Unkarilainen ja kansainvälinen sosialismi liittyivät yhteen mainittujen solutusverkostojen kautta. Venäjän sisällissodan päätyttyä bolsevikkien voittoon ja länsieurooppalaisten vallankumousliikkeiden vasta kaaduttua maailmanvallankumouksen uhka oli todellinen, ja siihen vetoaminen riittävä peruste kotimaisten sosialistien toiminnan rajoittamiselle. "Vallankumous on päättynyt. Koittakoon siis loppu myös vallankumouksen aaveelle!"¹⁴⁴; Kommunistisen manifestin alun perin esittämä metafora näkymättömästä uhasta oli käyttökelpoinen ja toistettava viholliskuva.

Työväestö, sosialismin kasvualusta, koettiin yhtäläillä vihamieliseksi ja vieraaksi. Vaikka läpi 1920-luvun puheissa esitettiin eheyttäviä kädenojennuksia sen suuntaan, se oli aina kielessä ulkopuolinen, hallituksen toimenpiteiden kohde, ja samoin kuin juutalaiset, *kysymys*, kuten Pál Telekin lausunnossa "Näyttää koittaneen aika, jolloin tämänkin kysymyksen voi ratkaista"¹⁴⁵, ja vaikka sanoma oli sisällöltään positiivinen, sen tyyli oli vierastava. Sovinto työväestön kanssa katsottiin välttämättömäksi, mutta heidän todellista osallistumistaan pyrittiin edelleen rajoittamaan.

Esimerkiksi Horthyn julistaessa joulupäivänä 1920 armahduksen vallankumousvuosina rikoksiin syyllistyneille, se oli muodoltaan tasapuolinen sovinnon ele, Horthyn ollessa "halukas edistämään sovintoa ja rauhaa kaikkien kansakuntamme yhteiskuntaluokkien välillä"¹⁴⁶, mutta käytännössä pikemminkin keino vapauttaa rangaistuksista valkoiseen terroriin syyllistyneet Horthyn asetoverit, joiden isänmaallisuus pyyhki pois heidän rikoksensa: "... nämä toimet johtuivat isänmaallisista motiiveista ja oikeutetusta vihasta

¹⁴³ "A világ ma nagy destruktív eszmeáramlatok hatása alatt áll. Oroszországban még bolsevizmus uralkodik, a bolsevizmus egész Európát behálózta ágenseivel, behálóztta pénzzel és működésben van. Szomszédainknál hasonló tünetek mutatkoztak s idebenn, ne áltassuk magunkat, még itt iss megvannak a feszítő erők. Ne áltassuk magunkat, ezek a feszítőerők, hogyha teljes szabadjára eresztjük őket, az állam konszolidációjának lehetőségét megakadályozzák", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 120.

¹⁴⁴ "A forradalomnak vége van. Legyen vége hát a forradalmi szellemnek", Bethlenin hallitusohjelman esittely, 1921, Bethlen 2000, 121.

¹⁴⁵ "The moment seems to have come when this question can be solved", NA M 798/5/864/325 Grant-Smith Colbylle 18.10.1921, Telekin puhe Szegedissä 11.10.1920.

¹⁴⁶ "Desirous of promoting reconciliation and peace among all classes of the nation", NA M 708/5/864/373 Grant-Smith Colbylle 30.12.1920; Horthyn armahdusjulistus 25.12.

socialistihallituksen rikoksia kohtaan.”¹⁴⁷ Kommunisteja kohtaan armahdus oli rajoitetumpi ja sen kieli varauksellisempaa; jos rikos oli muuten kunniallisen ihmisen hetkellinen hairahdus kommunismin sairauteen, se oli armahdettavissa, muuten rikos oli edelleen anteeksiantamaton.¹⁴⁸

Vuotta myöhemmin, armahdusjulistuksessa 22.1.1921 sävy on lievempi, mutta syyllisiltä odotettiin edelleen aktiivista puhdistautumista ja työtä isänmaan hyväksi, jotta he vapautuisivat epäilyksistä.¹⁴⁹ Vallankumousten muiston vaimentaminen oli nyt etusijalla:

”Sekä rauhanomainen kehitys että yhteiskuntarauha edellyttävät, että maallemme niin kohtalokkaan vallankumouksen muisto sekä sen jatkuva ja julkisen elämän kehitystä estävä muistelu olisi jo syytä unohtaa”¹⁵⁰

Horthy käytti sovintopuhetta itselleen otollisimmassa paikassa, sillä hänelle vallankumouksen aktiivinen unohtaminen merkitsi vähintään yhtä paljon valkoisen terrorin muistelun ja vasemmistolaisen kritiikin lopettamista kuin anteeksiantoa vasemmistolle.

Sosialistien tavoin juutalaiset olivat etenkin mentaliteettitasolla ulkopuolinen ja negatiivinen viiteryhmä. ”Juutalaiskysymys” muotoiltiin epäilyksi siitä, saattoiko juutalaisia integroida kristilliseen unkarilaiseen yhteiskuntaan heidän osallistuttuaan vallankumouksiin:

”Juutalaisten täytyy oppia ymmärtämään, että heillä oli merkittävä osa kommunismissa ja ehkä sitäkin suurempi osa siinä Galilei-klubin ja Vapaamuurarien toiminnassa, joka valmisteli tietä kommunisteille¹⁵¹

¹⁴⁷ ”... these actions were prompted by patriotic motives and in just resentment against the outrages committed by the Soviet Government”, NA M 708/5/864/373 Grant-Smith Colbylle 30.12.1920; Horthyn armahdusjulistus 25.12.

¹⁴⁸ NA M 708/5/864/373 Grant-Smith Colbylle 30.12.1920; Horthyn armahdusjulistus 25.12.

¹⁴⁹ NA M 708/6/864/486 Grant-Smith Hughesille 28.12.1921; Horthyn armahdusjulistus 22.12.

¹⁵⁰ ”Both the peaceful development and social peace require that the memory of the revolution which was so fatal to the country and the continuous remembrance of which is the chief obstacle to the improvement of our public life, should be forgotten”,

NA M 708/6/864/486 Grant-Smith Hughesille 28.12.1921; Horthyn armahdusjulistus 22.12.

¹⁵¹ ”The Jews must learn to understand that they had a considerable part in communism and perhaps even more so in those previous movements in the action of the Galilei Club and the Free Masons, which prepared the way for communism”, NA M 798/5/864/325 Grant-Smith Colbylle 18.10.1921, Telekin puhe Szegedissä 11.10.1920.

Juutalaisten tuli siis tunnustaa toiminnallaan herättäneensä ”oikeutettua katkeruutta kristittyjen unkarilaisten keskuudessa.”¹⁵² Antisemitistiselle ilmapiirille tuotettiin rationaalinen syy, joka nimenomaan juutalaisten tuli tunnustaa realiteettina ja mukautua elämään sen kanssa. Vasta isänmaallisen vakaumuksen osoittaminen saattaisi palauttaa heidän yhteiskuntakelpoisuutensa.

"Vastustan kaikenlaista hillitöntä antisemitismia"¹⁵³, aloitti Bethlen aihetta koskevan puheenvuoronsa 1921. Hänen mukaansa tasavertaisuus lain edessä oli loukkaamaton oikeus, joka siis itsestään selvästi suojeli myös juutalaisia.¹⁵⁴ Kuitenkin tässä argumentissa tasavertaisuus oli kaksisuuntainen käsite¹⁵⁵: vaikka kaikkia ryhmiä tulee kohdella yhtäläisen oikeudenmukaisesti, ei yksikään niistä saa hankkia suhteettoman suurta vaikutusvaltaa. Periaate konkretisoitui vuoden 1920 *Numerus Clausus* -laissa, joka määräsi, ettei yhdenkään väestöryhmän edustus korkeakouluissa ja valtion viroissa saa olla tuon ryhmän väestöosuutta suurempi. Käytännössä laki kohdistui juuri juutalaisia vastaan.¹⁵⁶

Juuri siksi Bethlen tunnusti, että "maassa on juutalaiskysymys"¹⁵⁷ ('kysymys' jälleen negatiivisessa mielessä), tarkoittaen juutalaisten voimakasta vaikutusvaltaa talouselämässä. Sen ratkaisuksi hän tarjosi tämän vaikutusvallan vähentämistä: "... sillä hetkellä kun he lakkaavat olemasta välttämättömiä, sillä hetkellä sopusointu tulee palautumaan."¹⁵⁸ Samoin kuin sosialisteilta vaadittiin sovitustöitä vallankumouksen jälkeen, myös juutalaisten tuli uhrautua yhteisen hyvän nimissä. Ratkaisuun kuului myös kristillisen nuorison kasvattaminen taloudelliseen vastuuseen, jotta he voisivat ottaa talouselämän haltuunsa juutalaisilta.¹⁵⁹

¹⁵² "... a just embitterment among the Christian Magyars",

NA M 798/5/864/325 Grant-Smith Colbylle 18.10.1921; Telekin puhe Szegedissä 11.10.1920.

¹⁵³ "Én ellene vagyok mindenféle lármás antiszemitzizmusnak", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 124.

¹⁵⁴ Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 124.

¹⁵⁵ Samoin kuin yhtäläisyys; ks. s. 61.

¹⁵⁶ Cartledge 2006, 354.

¹⁵⁷ "... Jelenleg van a zsidókérdés az országban", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 124.

¹⁵⁸ "... Abban a percben, amint nem lesznek nélkülözhetlenek, abban a percben az összhang itt helyre fog állni", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 124.

¹⁵⁹ Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 124.

3.4. Historialliset argumentit ja suurmiesten muisto

3.4.1. Kärsimysthistoria hallituksen palveluksessa

Noustuaan pääministeriksi huhtikuussa 1921 Bethlen esitteli hallitusohjelmansa parlamentissa. Puhe on keskeisiä Bethlenin poliittisten linjavetojen lähteitä, sillä siinä hän kartoitti poliittista ja historiallista tilannetta sekä niitä ratkaisuja, joiden avulla hän aikoi palauttaa maan vakauden. Puhe on myös luonteeltaan poikkeuksellisen kriittinen, sillä se edustaa Bethlenin oman poliittisen linjan legitimoimista, mikä edellytti myös vastaesimerkkejä. Samoin historiasta ei haettu yksinomaan voimaa, vaan myös varoittavia esimerkkejä.¹⁶⁰

Historian politisointi ei tässä tapauksessa poikkeuksellisesti merkinnyt tuhatvuotisen Unkarin loiston muistelua, vaan poliittisen kulttuurin suomintaa sen johdosta, mikä oli johtanut vallitsevaan tilanteeseen. Katsauksen Bethlen aloitti toteamalla Unkarin vihdoinkin saavuttaneen kauan kaivatun itsenäisyyden, mutta Trianonin sietämättömien menetysten hinnalla. "Olemme saavuttaneet itsenäisyytemme ulkoisten olosuhteiden seurauksena ja sairauteen vaipuneena tehtyjen omien virheidemme seurauksena"¹⁶¹ ei ole kansallisromantikon mairittelevaa puhetta. Hallitusohjelman poliittinen yleisö oli laaja, jolloin puhe ei voinut tukeutua yksittäisten vihollisten ja virheiden osoittamiseen, vaan haki perusteensa kauempaa: virheet olivat poliittisessa kulttuurissa, mikä oli turvallisempaa kuin nimetä äskettäisiä tapahtumia ja läsnäolijoita, mahdollisia yhteistyökumppaneita.

"Katsoessani menneisyyteen, voin päätellä Unkarin surullisen häviön johtuvan kolmesta tekijästä. Ensimmäinen on se historiallinen tilanne, joka vallitsi neljänsadan vuoden ajan, toinen taas ne lajivirheet, joita ruumiissamme ja sielussamme aina esiintyy ja kolmas se viimeksi kokemamme viidenkymmenen vuoden ajanjakso, jonka aikana suurin osa älymystöstämme koki valitettavan taloudellisen rappion, ja tuli siten kyvyttömäksi täyttämään kutsumuksensa poliittisten tehtävien hoitamisessa."¹⁶²

¹⁶⁰ Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 116-133.

¹⁶¹ "... Függetlenségünk elértük külső körülmények folytán és a bajba besüllyedtünk önhibánk folytán", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 117.

¹⁶² "Ha nézem a múltat, Magyarország szomorú romlását három faktorra vezetem. Az egyik az a történelmi helyzet, melyben négyszáz éven kereltszül voltunk, a másik azok a fajhibák, melyek testünkön, lelkünkön mindig jelentkeztek és a harmadik az az ötvenéves idő, melyet átéltünk és amely alatt, sajnos, intelligenciánknak nagyobb része gazdaságilag leromlott, és képtelenné vált arra, hogy továbbra is megoldja azokat a politikai feladatokat, amelyekre hivatott", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 118.

Bethlenin aloitus neljänsadan vuoden takaa viittasi turkkilaismiehityksestä alkaneeseen kauteen, jolloin Unkari menetti valtiollisen asemansa, ja turkkilaisten voittaneet itävaltalaiset taas ottivat maan hallintaansa 1600-luvulla. "Eläen suuremmissa kokonaisuudessa, alati pakotettuna kamppailemaan muiden samassa valtakunnassa elävien kansojen kanssa ... näkemättä monarkian piirin ulkopuolisia tapahtumia, menetti ulkopoliittisen näköalansa."¹⁶³ Bethlen käytti kulttuurihistoriallista käsitettä unkarilainen maanpiiri (*magyar glóbusz*) kuvaamaan unkarilaisen eliitin sisäänpäin kääntyneisyyttä.¹⁶⁴

"Seuraus oli se, että maassamme kehittyi niin sanoakseni yksipuolinen asianajajamielenlaatu. Tämän asianajajamielenlaadun pohjalta suhtauduimme koko maailmaan ikään kuin olisimme voineet ratkaista kaikki ongelmat lakikirjan ja sopimusten avulla"¹⁶⁵ oli paitsi ironinen viite keisarikunnan legendaariseen byrokratiaan, myös vaatimus terävämmästä ja aloitteellisemmasta politiikasta. Samalla se kuvasti pettymystä kansainvälisiin sopimuksiin Unkarin tultua nöyryytetyksi. Bethlen siis yhdisti historiallisen alamaisuusaseman siihen, ettei uusi Unkari ollut pystynyt pitämään puoliaan suurvaltojen ja naapurivaltioiden painostusta vastaan.

Puhuessaan yläluokan taloudellisesta rappiosta Bethlen toi puheen myös henkilökohtaiselle tasolle; hänen oma sukunsa oli köyhtynyt 1800-luvulla.¹⁶⁶ Tällöin, hänen mukaansa, yläluokka ei enää kyennyt hoitamaan hallinnollisia tehtäviä kansakunnan parhaaksi, eikä keskiluokka luottanut tulevaisuuteensa kylliksi ryhtyäkseen harjoittamaan kaupankäyntiä ja teollisuutta, jolloin "kaupankäynti, yritys-elämä ja finanssiala päätyivät sellaisiin käsiin, jotka eivät jakaneet kansallistuntoamme eivätkä ehkä tänäänkään ole siihen niin sitoutuneet kuin olisi asianmukaista ja toivottavaa."¹⁶⁷ Bethlen siis liitti historiallisen kehityksen juutalaiskysymykseen – juutalaiset olivat tuo viimeksi epäilevässä valossa mainittu ryhmä. Kuten todettua, Bethlen itse ei ollut ideologisesti antisemitisti ja hallituksen politiikka oli

¹⁶³ "Egy nagyobb közületben élve, rászorulva arra, hogy ezén nagyobb állami közület keretében az állami közületben élő más fajokkal vegye fel a harcot ... elvesztette külpolitikai látókörét", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 118.

¹⁶⁴ Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 118.

¹⁶⁵ "... Következésképpen az volt, hogy kifejlődött benne úgyszólván az egyoldalú jogászai észjárás. Ezen jogászai észjárás alapján az egész világot úgy tekintettük, mintha a törvénykönyvvel és szerződésekkel kezünkben képesek volnánk arra, hogy minden nehézséggel megküzdjünk", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, 118.

¹⁶⁶ Romsics 1999, 9.

¹⁶⁷ "... A kereskedelem, a vállalkozás, a pénzügy olyanok kezébe került, akik a nemzet érzésével nem voltak s talán ma sincsenek még úgy összeforrvá, mint ahogy az helyes és kívánatos volna", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 119.

monilta osin riippuvainen juutalaisten talousmiesten tuesta¹⁶⁸, mutta hänkin katsoi tarpeelliseksi toteuttaa kansallista yhtenäisyyttä käyttämällä juutalaisia ulkopuolisena ja vastakkaisena elementtinä.

Tämä laajennettu historiakatsaus päättyi ankaraan johtopäätökseen: "Kaikesta tästä, arvoisa Kansalliskokous, minun on todettava, että katastrofimme syyt piilevät meissä itsessämme. Vaikka ulkoiset olosuhteet edesauttoivat sitä, mutta oikeastaan kansakunnan sisäiset ongelmat ja haavat olivat ne, jotka sen aiheuttivat."¹⁶⁹ Purkamalla historiallisten virheiden suman Bethlen loi poliittista tilaa ja ennakoi kritiikkiä. Koska suuruuden menetys ei ollut yksinomaan tämän päivän ongelma ja koska sillä oli mittava historiallinen tausta, senhetkisen hallituksen oli yhtäältä saatava laajat valtuudet tilanteen korjaamiseksi, mutta toisaalta siltä ei voitu heti vaatia liikoja vuosisataisten virheiden painolastin vuoksi.

Orgaanisen kansakunta-ajattelun argumentteihin kuului myös evolutionaarisen degeneraation uhka. Tähän Bethlen vetosi lainatessaan brittiläisen konservatiivipoliitikko lordi Salisburyn puheenvuoroa kehittyvistä ja kuolevista kansakunnista. Kuolevissa maissa, tämä varoittaa, "epäjärjestys ja dekadenssi edistyvät yhtä nopeasti kuin niitä ympäröivissä vahvoissa maissa voimain keskittäminen ja vallan kehittäminen [nämä kansakunnat] kulkevat kohti loppuaan, mutta silti ne takertuvat erityisellä sinnikkyydellä kaikkeen, mitä niiden elämästä on vielä jäljellä."¹⁷⁰ Bethlen siis käytti lainausta, jossa esitellään samanlaisia heikon valtion virheitä, joita hän itse oli Unkarin lähimenneisyydestä osoittanut. Viesti oli, että Unkarin on valittava suunta kohti parempaa, sillä muuten se tuhoutuu: "Tavalla tai toisella ... elinvoimaiset ja vahvat kansakunnat tulevat laajentamaan valtakuntansa kuolevien kansakuntien alueelle."¹⁷¹ Unkarin ollessa vihollistensa saartama ja vailla kansainvälistä tukea sisäinen yhtenäisyys, "epäjärjestyksestä ja dekadenssista" luopuminen, olivat ainoa keino pelastukseen. Bethlen esitti ratkaisun olevan hänen hallussaan, jos ja vain jos hänelle annetaan

¹⁶⁸ Romsics 1999, 157.

¹⁶⁹ "Mindezekből, t[iszte]lt] Nemzetgyűlés, azt kell megállapítanom, hogy katasztrófánk okai is önmagunkban rejlenek, a külső körülmények elősegítettek, de voltaképpen a nemzet belső bajai és sebei voltak azok, amelyek a katasztrófát előidézték", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 120.

¹⁷⁰ "... a deorganizáció és dekadencia éppoly gyorsan halad előre, mint az őket körülvevő erős népeknél az erőkoncentráció és hatalomgyarapodás ... a vég féle közelednek és mégis különös szívóssággal ragaskodnak mindenhez, ami az életből számukra még fennmarad", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 132.

¹⁷¹ "Egyik vagy másik módon ... az élő és erős nemzetek ki fogják terjeszteni hatalmukat a haldokló népek területére", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 133.

riittävä tuki sen toteuttamiseen: "Jotta meille ei kävisi niin, riippuu yksin meistä. Siihen pyydän arvoisan parlamentin tukea."¹⁷²

3.4.2. István Tisza – monumentaalinen konservatiivi

Bethlenin huhtikuussa 1926 pitämä entisen pääministeri István Tiszan¹⁷³ muistopuhe oli rekisteriltään erilainen, se ei käsitellyt päivänpolitiikkaa vaan suuren valtiomiehen muistoa. Tyyliiltään se oli äärimmäisen kunnioittava ja kaunopuheinen, mutta yhtä kaikki Bethlen toi myös sen kautta esille poliittisia näkemyksiään unkarilaisuudesta, sen merkityksestä ja ominaisuuksista sekä historian opetuksista. Bethlen julisti ottavansa oppia Tiszan esimerkistä, ja pyrki samalla asettamaan itsensä vastaavanlaiseen asemaan.

Vuoden 1918 vallankumouksen aikana murhattu Tisza oli nostettu vastavallankumouksen jälkeen unkarilaisen isänmaallisuuden marttyyriksi. Autoritäärisen konservatiivipoliitikon nimi "on saanut osakseen ylistystä taivaisiin saakka, se on kohonnut poliittisten ristiriitojen tunkkaisesta ilmapiiristä historian puhtaampiin, kirkkaampiin sfääreihin."¹⁷⁴ Bethlen itse osaltaan historisoi Tiszan hahmoa vain kahdeksan vuotta tämän kuoleman jälkeen, siirtäen tämän toiminnan muistoa tämän vähemmän esikuvallisesta politikoinnista esikuvalliseen arvovaltaan ja arvoihin, joita Bethlen itsekin saattoi lainata.

Samalla Tiszan muisto julistettiin "kaikkien unkarilaisten, koko kansakunnan omaisuudeksi ja kalleimmaksi muistoksi"¹⁷⁵, siis esikuvaksi ja velvollisuuden mitaksi, "jotta jokainen sielu voimistuisi uhrivalmiissa isänmaanrakkaudessa, velvollisuudentunnossa ja kaikissa niissä ylevissä, miehekkäissä hyveissä, joiden loistava esimerkki István Tisza oli niin eläessään kuin traagisessa marttyyrikuolemassaan."¹⁷⁶

¹⁷² "Hogy ne így legyen velünk, tisztán rajtunk áll. Kérem a t[iszelt] Nemzetgyűlés támogatását", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 133.

¹⁷³ István Tisza (1861-1918), joka toimi Unkarin pääministerinä 1903-05 ja uudelleen 1913-1917, oli aikansa johtava unkarilainen konservatiivipoliitikko, jonka linja perustui yhteistyöhön Habsburgien kanssa. Cartledge 2006, 260-262.

¹⁷⁴ "... Felmagasztalódott a politikai harcok páratelt légköréből a történelem tisztultabb, napsütöttebb magaslátira", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 233.

¹⁷⁵ "... Az egész magyarságnak, az élő magyar nemzetnek tulajdonáva és ereklyéjévé", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 233.

¹⁷⁶ "... Hogy gazdagabbá váljék mindnyájunk lelke az áldozatkész hazaszeretetben, a kötelességtudásban és azokban a magasztos, férfias erényekben, melyeknek tündöklő példája volt Tisza István életében és tragikus mártírja halálában", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 234.

Tiszasta puhuttaessa myös klassiset *paradiastolet* luonteenpiirteistä ovat ominaisia retorisia keinoja: se, mistä Bethlen käytti ilmaisua "hänen järkkymätön rohkeutensa, esteistä piittaamaton päättäväisyytensä ja suora rehellisyytensä"¹⁷⁷ on kuvattu myös ankaruudeksi, jäärpäisyydeksi ja autoritäärisyydeksi.¹⁷⁸ Tähänkin Bethlenillä oli vastaus: "Niin! Häntä joko ihailtiin tai vihattiin, hänen johdettavakseen heittäytyttiin sokeasti tai häntä vastaan hyökättiin silmittömällä vihalla, mutta hän pysytteli olemukseltaan eristäytyneenä, näennäisen ankarana ja sulkeutuneena niin ihailijoitaan kuin vastustajiaankin kohtaan."¹⁷⁹

Vaikka Bethlen itse myönsi olleensa sotaa edeltäneiden vuosien politiikassa Tizsan vastustaja, ja "vasta sodan loppuvaiheessa tulleen hänen kanssaan läheiseksi aseveljiksi"¹⁸⁰, hän kertoo yhtä kaikki kunnioittaneensa Tizsan monumentaalista hahmoa. Bethlenin kritiikki Tizaa kohtaan oli ylipäänsä puheen luonteesta johtuen vähäistä ja verhottua. Toteamuksen "Hänessä suureen älyyn yhdistyi idealistinen maailmankuva – aina naiiviuteen saakka"¹⁸¹ kautta Bethlen kuitenkin viittasi siihen, että nykypolitiikan täytyi muuttua pragmaattisemmaksi; vaikka Tizsan taipumattomuus oli esikuvallista, uudelta Unkarilta vaadittiin myös joustavuutta. Tämä yhdistyi Bethlenin kuvaukseen Unkarin kärsimyshistoriasta, jolla osaltaan pohjustettiin vaikeita ratkaisuja, jotka hän pyrki esittämään luonnonlainomaisina välttämättömyyksinä, ei poliittisina päätöksinä.

"Hän oli Unkarin poliittisessa elämässä kuin öisellä taivaankannella loistava kiintotähti, joka aina paikallaan pysyen luo kylmää valoaan avaruuteen ja jonka ympärillä joukko kiertotähtiä jahtaa toisiaan tuntematta sitä arvoituksellista ja pelottavaa voimaa, joka heitä koskettaa milloin puoleensa vetäen, milloin hylkien. Sellainen ilmiö oli István Tizsa Unkarin politiikan taivaankannella – ei meidän aikaamme kuuluva ihminen, vaan pelottava luonnonvoima..."¹⁸²

¹⁷⁷ "... Rettenthetetlen bátorsága, elszántsága, mely akadályt nem ismert, egyenes őszintesége ...", Bethenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 234.

¹⁷⁸ Cartledge 2006, 301-302.

¹⁷⁹ "Igen! Vagy bálványozták, vagy gyűlölték; vagy vakon vezettették maguk általa, vagy elvakult dühvel támadtak ellene, de lényegében izolált maradt, látszóan zord és zárkózott lelkivilágában, úgy bámulóival, valmint ellenségeivel szemben is", Bethenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 234.

¹⁸⁰ "... Ámbár csak a háború második felében kerültem vele szoros fegyverszövetségbe", Bethenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 233.

¹⁸¹ "Benne nagy elmével idealista világnézet, úgyszólván a naivitásig menő idealizmus párosult.", Bethlenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 234.

¹⁸² "Úgy állott ott a magyar közéletben, mint fényes állócsillag az éjszakai égbolton, mely hideg fényével állandóan egy pontról ragyogja be a világot, és amely körül a bolygók tömege kergeti egymást anélkül, hogy ismernék a rejtelmes és félelmetes erőt, mely reájuk hol vonzó, hol taszító befolyást gyakorol. Ilyen tünemény volt Tizsa a magyar közélet égboltján - nem a mi korunkból való ember, hanem félelmetes elemi erő...", Bethenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 234.

Tizsan kuvaus luonnonvoimana oli myös argumentti epäpoliittisuuden puolesta. Poliittisen elämän ristiriidat kuvataan metaforassa 'toisiaan jahtaavina kiertotähtinä', kappaleina, joiden toiminta on alisteista suuremmalle järjestelmälle ja johon he eivät voi vaikuttaa. Bethlen halusi osoittaa, että todellisen suuren valtiomiestaidon näkökulmasta päivänpolitiikan kiistat ovat vähäpätöisiä ja tarpeettomia. Tämä yhdistyi hänen puheissaan toistuvaan puoluepoliitikkojen itsekeskeisyyden kritiikkiin.

Bethlen otti myös Tizsan kuningasuskollisuuden uuteen käyttöön ihanteena maltillisuudesta ja tekemällä tyhjäksi tämän ristiriidan kansallismielisyyden kanssa:

"Tisza ei koskaan epäillyt sitä, että Unkarin kansakunnan elämä ja tulevaisuus olisivat turvatut vain silloisen monarkian puitteissa, vuoden 1867 sovinnon perusteella ja yhteisymmärryksessä kuninkaan kanssa. Ja vaikka hän syvällä sielussaan kaipasi yhtä lailla kuin kuka tahansa muu, ehkä vielä enemmänkin, kansallista armeijaa ja muita riippumattomuuden ja kansallisen olemassaolon vakuuksia, hän halusi saavuttaa kaiken sen yhteisymmärryksessä kuninkaan kanssa, ei kuningasta vastustaen."¹⁸³

Bethlen antoi ymmärtää Tizsan isänmaallisuuden olleen väärinymmärrettyä – väkivaltaisen vastakkainasettelun välttäminen ei tehnyt hänestä kuninkaan käskyläistä vaan miehen, joka alisti omat tunteensa kansakunnan edulle.

Kysymys Unkarin sotasyllisyydestä ja sen kieltäminen oli keskeinen osa Unkarin ulkopoliittista asennoitumista, sillä ellei Unkari ollut syyllinen sotaan, ei se myöskään ansainnut Trianonin kaltaista rangaistusta. Sekä pääministeri Bethlen että ulkoministeri Miklós Bánffy julistivat tahoillaan, että Unkarilla ei ollut mahdollisuutta päättää omasta ulkopoliitikastaan eikä siten sotaan osallistumisesta. Bánffy totesi, että itsenäisyyskään ei olisi pelastanut Unkaria joutumasta sodan kurimukseen¹⁸⁴, Bethlen taas huomautti, että István Tisza olisi jopa kyennyt vaikuttamaan sodan lopputulokseen, jos häntä olisi kuunneltu.¹⁸⁵

¹⁸³ "Tisza sohasem kételkedett abban, hogy magyar nemzet éllete és fejlődése csakis a volt monarchia kertén belül, a 67-es kiegyezés alapján és a királlyal egyetértésben biztosítható. És bár lelke mélyén éppúgy, vagy talán még jobban sóvárgott a nemzeti hadseregért és mindazért, ami független nemzeti létünknek nagyobb és erősebb biztosítéka lehetett volna, mindezt csakis a királlyal harmóniában és nem a király ellen látta elérhetőnek", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 234.

¹⁸⁴ M 708/5/864/420 Grant-Smith Hughesille 14.5.1921; Ulkoministeri Miklós Bánffyn puhe parlamentissa 10.5.1921.

¹⁸⁵ Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 235.

Tiszan kääntyminen sotaan osallistumisen kannalle on Unkarissa edelleen yksi historiankirjoituksen kiistakysymyksistä.¹⁸⁶ Jo omana aikanaan maine sotapoliitikkona teki hänestä epäsuositun sodan pitkittyessä ja lopulta johti hänen murhaansa. Bethlen tulkitsee Tiszan toimintaa välttämättömyyden ja uskollisuuden kautta: "Hän, joka ei koskaan halunnut sotaa, tarttui tehtäviinsä täydestä sydämestään kun sota kävi kansallisen olemassaolomme kannalta välttämättömäksi."¹⁸⁷

"Tässä työssä hän sortui sen linnoituksen mukana, jonka vartijaksi kohtalo oli hänet asettanut. Tisza kuoli kansakunnan suurten asioiden marttyyrina ja hänen mukanaan kaatuivat kansakunta, valtio, valtaistuimien, monarkia ja sen tuhatvuotinen kunnia. Hänen nimensä oli yhdistynyt kansakunnan asioihin niin erottamattomalla tavalla, että hänen kukistumisensa merkitsi myös kansakunnan kukistumista."¹⁸⁸

Samaistamalla Tiszan kuoleman ja tuhatvuotisen Unkarin romahduksen Bethlen suoritti retorisen apoteoosin, jumalaksi korottamisen: Tisza oli ollut Suur-Unkarin henkilöitymä, jonka kuolema ja monarkian romahdus aiheuttivat toisensa. Toisaalta romahduksen äärimmäisyys loi uuden tilanteen ja uutta poliittista tilaa: uusi Unkari tarvitsi uusia johtajia ja esikuvia, kuten Horthyn ja Bethlenin itsensä.

Tiszan jumalallisuutta korosti se, että ulkopoliittisessa linjapuheessaan kaksi vuotta myöhemmin Bethlen puhui 'jumalatar Hungariasta', Unkarin henkilöitymästä, aivan samoin sanoin kuin Tiszan majesteettisuudesta: "Hungaria-neito oli rauhan jumalatar, mutta hänkin avasi sydämensä vain niille, jotka kääntyivät hänen puoleensa vilpittömällä mielellä ja hyvällä tahdolla."¹⁸⁹

¹⁸⁶ Ks. esim. Bertényi 2002.

¹⁸⁷ "Amennyire nem akarta a háborút, a ránk kényszerített és nemzeti létünk szempontjából elkerülhetlenné vált harcnak annyira élető lelkévé vált", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 235.

¹⁸⁸ "Ebben a munkában taszított le az őrtorony ormáról, melyre sors a saját nagy lelkének predesztinációja állíta. Tisza, minte a nemzet nagy ügyének mártírja halt meg és vele együtt pusztult oda nemzet, ország, trón a monarcia és ezer év dicsősége. Az ő neve így elválaszthatlanul összeforrt a nemzet ügyével, mert az ő bukása a nemzet bukását jelentette", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 235.

¹⁸⁹ "Hungária istenasszony a béke asszonya volt, de szíve csak azok számára nyílik meg, akik őszinteséggel és jóindulattal közelednek hozzá", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 251 vrt. "... Olyan egyszerű azonban azok számára, akik a velük született természetes hittel közeledtek hozzá", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 234.

Siinä missä oppositiolle Tisza oli ollut sotasyylinen, Bethlen puolestaan korosti hänen kykyään kantaa vastuu, jonka historia hänelle sälytti. Tiszan lujutta ja vastuunkantokykyä vastaan Bethlen asetti hänen seuraajansa, vallankumoukselliset:

"Vain yksi vastuu on hänen vastuutaan hirvittävämpi historian tuomioistuimen edessä, ja se on niiden ihmisten vastuu, joiden on selvitettävä tilinsä Jumalan ja ihmisten edessä sen johdosta, että he ratkaisevalla hetkellä kietoivat kansakunnan epäjärjestykseen, kiistoihin ja tappiomielialaan ja siten heikensivät kansan vastustuskykyä ratkaisevissa taisteluissa."¹⁹⁰

Bethlen hyödynsi jälleen sodan tappion ja Tiszan kuoleman yhteyttä: samat rappeuttavat ainekset olivat olleet vastuussa kummastakin, niin sodan aikana kuin sen jälkeisissä vallankumouksissa. "Heikkojen ja raukkamaisten johtajien aikana hirvittävät rikolliset ottavat vallan käsiinsä, menettävät itsehillintänsä ja itsetuhoisesti johdattavat kaikki perikatoon."¹⁹¹

Tiszan kuoleman kautta Bethlen sai tilaisuuden kuvata unkarilaista tragediaa, marttyyriuden historiaa:

"Kansakunnallamme on viimeisen neljänsadan vuoden ajan ollut vain marttyyreja ja historiamme suurmiehet ovat, harvoin poikkeuksin, saavuttaneet kuolemattomuutensa kukistumisen ja marttyyrikuoleman kautta. Runoilija Miklós Zrínyi, Ferenc Rákóczi, István Széchenyi, Lajos Kossuth, István Tisza – heidän elämänsä on ollut tragedia; asia, jonka puolesta he ovat taistelleet, on sortunut ja sen myötä he itse ovat kukistuneet."¹⁹²

Hän kytki historian nykypolitiikkaan tragedian kautta: nekin valtiomiehet, jotka olivat jääneet eloon juhlimaan menestystään olivat saavuttaneet tavoitteensa "vain silloin, kun ovat kyenneet voittamaan pyhimvät tunteensa ja kantaneet kansansuosionsa uhrina kansakunnan

¹⁹⁰ "Az ő felelősségénél csak egy irtózatossabb felelősséget látok a történelem ítélszéke előtt, és ez azoké, akiknek számolniuk kell Isten és ember előtt azért, hogy sorsdöntő percekben belebitték a zavart, a pörlekedést, a visszavonást a nemzet közéletébe, és ezáltal a nemzet ellenálló képességét meggyengítették a végső harcban", Bethenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 238.

¹⁹¹ "... Gyöngé és pipogya vezérek mellett rettenetes bűnök vesznek rajta erőt, megfelelkezik önmagáról és vakon megy neki az öngyilkos pusztulásnak", Bethenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 239.

¹⁹² "A mi nemzetünknek az utolsó négyszáz év óta csak mártírja vannak és történelmi nagyjaink kevés kivétellel bukásuk és mártíromságuk révén váltak halhatatlanokká. Zrínyi Miklós, a költő, Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Tisza István élete egy-egy tragédia; az ügy, amelyért harcoltak elbukott, és az üggyel együtt buktak el ők is", Bethenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 235-236.

edun alttarille."¹⁹³ Samalla argumentilla hän ulotti valtiomiestaidon kaaren itseensä ja niihin vaikeisiin ratkaisuihin, joista hän pääministerinä oli ollut vastuussa.

Bethlenin mukaan Tizsan tragedia oli, että tämä oli toteuttanut kansallista tehtäväänsä yhtä aikaa kansallisvaltioiden muodostumisen kanssa. "Sillä, niin kuin kaikilla inhimillisillä aatteilla, on se luonto, että se raivaa tieltään kaikki esteet, pysähtymättä ajattelemaan lopullisia seurauksia, ja johtaa lopulta mielettömyyksiin."¹⁹⁴ Bethlen viittasi siihen, että Tisza oli kaksoismonarkian aikana vastustanut ankarasti vähemmistökansallisuuksien itsemääräämisoikeutta, mutta sodan jälkeen näiden pyrkimysten toteutuminen suoranaisesti johti historiallisen Unkarin hajoamiseen.

Bethlenille Tizsan taipumattomuus oli kaukokatseisuutta: "Jos se [vähemmistökansallisuuksien itsenäisyys] olisikin saavutettu, kyseenalaista olisi ollut enää vain se, mitkä näistä kansallisvaltioista olisivat loppujen lopuksi joutuneet Saksan, mitkä Venäjän hegemonian alle."¹⁹⁵ Vaikka maailmansodan myötä myös Saksan ja Venäjän keisarikunnat olivat romahtaneet, se ei vapauttanut Keski-Eurooppaa vaarasta, vaan tarjosi vain hetken lisää aikaa, sillä "Kukaan järkevä ihminen ei epäile, etteikö mahtava Venäjä ennemmin tai myöhemmin nouse jälleen maailmanpolitiikan vaikuttajaksi, tai etteikö suuri Saksa myös toivu kokemastaan tappiosta."¹⁹⁶

Tällöin Unkarin täytyi kyetä puolustamaan riippumattomuuttaan, vaikka "Orgaaninen kokonaisuus on hajonnut atomeiksi, jotka eivät ole kykeneviä kestämään maailmanhistoriallisten voimien puristusta ja joiden huoleton pallottelu saattaa vain yllättää tulevia myrskyjä."¹⁹⁷ Samoin kuin Bethlen samassa puheessa oli verrannut Tiszaa kiintotähteen keskellä planeettojen turhanpäiväistä kilvoittelua, vertaus toistuu eri

¹⁹³ "... Csak azáltal valósíthaták meg céljaikat, hogy képesek voltak leküzdeni legszentebbek érzelmeiket és népszerűségüket hozták áldozatul a nemzeti ügy oltárán", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 236.

¹⁹⁴ "Márpedig minden emberi eszmének az természete, hogy útjában minden akadályt lerombol, a végső konzekvenciáig meg nem áll és ad absurdum vitetik", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 237.

¹⁹⁵ "És ha ezt sikerült elérni, csak az lehetett kétséges, hogy ezen kis nemzeti államok közül melyik kerül majd végleges rendezésnél német vagy orosz hegemonia alá", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 237.

¹⁹⁶ "Gondolkodó ember előtt nem kétséges, hogy a nagy orosz nemzet előtt-utóbb újból világpolitikai tényezővé válik és a nagy német nemzet is kiheveri az őt ért vereséget", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 237.

¹⁹⁷ "Organikus egysége atomokra oszlott, amelyek világtörténelmi erők nyomását kibírni nem képesek, amelyek szabad játéklabdául szolgálhatnak az eljövendő viharoknak", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 237.

mittakaavassa, kun Itävalta-Unkarin seuraajavaltioiden keskinäinen nahistelu oli vain atomien liikettä suurempien voimien puristuksessa. Ja kun Tisza oli ollut Unkarin politiikassa esikuvallisen luonnonvoimainen hahmo, joka ylläpiti vakautta poliittisen kiistelyn keskellä, vastaavasti Suur-Unkari oli ollut se koossapitävä entiteetti, joka tarjosi Tonavan alueen kansakunnille elinkelpoisen yhteisön, kun taas sen hajoaminen oli jättänyt jälkeensä keskinäisten kiistojen repimiä pikkuvaltioita.¹⁹⁸

Kuten todettua, myös kärsimyshistorialla oli tarkoituksensa, ja Bethlen halusi osoittaa, että sortuneetkin suurmiehet olivat luoneet edellytyksiä kansakunnan kasvulle, vaikka sitten tuhoutumisen ja jälleenrakennuksen kautta:

"Heidän haudoillaan maan tomusta puhkeaa uusia kukkia, jotka hitaasti kantavat hedelmää jälkimaailmalle, uutta sukupolvea varten ... Istuttakaamme kukkia István Tiszán haudalle, sillä nämäkin kukat tulevat kantamaan hedelmää, eivät ehkä meille nyt eläville, mutta sitäkin varmemmin tuleville sukupolville, sitten kun meidänkin luumme jo maatuvat maan alla ja hautaristeistämme ovat sade ja lumi pyyhkineet nimemme."¹⁹⁹

Bethlenin kaunopuheisuus osoitti, että myös vallitsevasta alennustilasta voidaan nousta ja että maltillinen työ tuottaa tuloksia, mutta niitä ei voida odottaa nopeasti.

Tämä yhdistyi ylösnousemuksen käsitteeseen: "Se kansallinen asia, jonka puolesta hän taisteli, tulee kokemaan ylösnousemuksen uusissa muodoissa, uudessa hahmossa ja hengessä."²⁰⁰ Tiszán jumaluus voi siis näyttää suuntaa myös tynkä-Unkarille. Unkarin aseman heikkouteen oli puututtava, sillä "uusien aikojen punertavassa horisontissa näkyy jo merkkejä uusista myrskyistä, jotka voivat helposti pyyhkiä tieltään kaiken sen, mikä nyt on, kuin korttitalon, joka on hätäisesti yhteen kasattu ja juuri siksi tuskin koskaan kestävä."²⁰¹ Silti

¹⁹⁸ Vrt. Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 246.

¹⁹⁹ "Földi poraíkból az ő sírhantjukon új virágok nyílnak, amelyek lassan gyümölcsöt teremnek az utókor, egy új generáció számára ... Ültessünk mi is virágot Tisza István sírján, mert ezek a virágok is gyümölcsöt fognak hozni, talán nem nekünk, élőknek, de minden bizonnyal egy későbbi generációnak, amikor már a mi csontjaink is a föld alatt porladnak és a fejfáinkról is lemosta már nevünket az eső és a hó", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 236.

²⁰⁰ "... Új alakban, új formák között fel fog támadni lényegében a nemzeti ügü, amelyért [ő] küzdött", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 236.

²⁰¹ "... Az új idők pirosló horizontján új viharok jeleit láthatjuk, melyeket könnyen elsöpörhetik azt, ami ma van, mint kártyavárat, melyet emberek tákoltak össze és ami épp ezért sohasem maradandó", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 238.

kaksoismonarkian hajoamisen lopullisuus oli tunnustettava: "Unkarin on nyt vetäydyttävä itseään kohti, ei ryhdyttävä pelastamaan muita omalla tavallaan eikä johtamaan kaikkia."²⁰²

Puheen kuluessa Bethlen eteni Tizsan jalojen ominaisuuksien ylistämisestä tämän elämän käännekohtiin ja niiden opetuksiin nykypolitiikalle. Hän rakensi Tizsasta konservatismiin monumentin, jonka asetti radikaaleja ja hajottavia voimia vastaan. Samalla hän asetti itsensä tämän työn jatkajaksi, uudeksi Tizzaksi, joka kunnioittaa samoja arvoja, kykenee yhtä raskaaseen vastuuseen vaikeiden ratkaisujen edessä, mutta ymmärtää myös uuden tilanteen vaatimukset.²⁰³

Tizsa sai myös fyysisesti uljaita piirteitä, hänet kuvattiin terveeksi ja sitkeäksi mieheksi, joka tarttui tehtäviin täydellä voimallaan. Jumalaisen hahmon kuva täydentyi hänen tämänpuoleisella olemuksellaan, joka sekin oli esikuvallinen. "Ne, joita István Tizsan esimerkki ei innosta, eivät ole miehiä tässä kansakunnassa."²⁰⁴ Itsestään selvästi politiikka ja valtion asioiden hoitaminen oli maskuliininen sfääri, miehekkyyttä sekä henkisesti että fyysisesti oli sen edellytys ja mitta.

"Ei ihme, että tuona sekasortoisena aikana kaikkien sielulliseen mutkikkouteen tottuneet aikalaiset pystyivät ääniä harvoin ymmärtämään hänen majesteettista vaatimattomuuttaan"²⁰⁵ – epäpoliittinen poliitikko peilataan koukeroiseksi esitettyä poliittista elämää vasten, majesteettinen vaatimattomuus kuvastaa osaltaan äärimmäistä uhrautumista kansakunnan puolesta.

Bethlenin henkilökohtainen suhde István Tizsaan jää kaksijakoiseksi. Vaikka hän halusi nostaa tämän kansakunnan kaapin päälle ja jossain määrin esiintyä itse tämän työn jatkajana, hänellä ei ollut poliittisesti varaa todella olla yhtä autoritaarinen, 'luonnonvoimainen' hahmo. Marttyyrikuolema kohotti Tizsan, Bethlenin aiemman vastustajan, vastaesimerkiksi

²⁰² "Szálljon magába a magyar és ne akarja mindenképpen a hazát a maga módja szerint menteni, ne akarjon mindenképpen vezér lenni...", Bethlenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 239.

²⁰³ Historian ironiaa on, että Bethlen tuli osaksi unkarilaisten valtiomiesten jatkumoa myös oman kohtalonsa kautta. Hän kritisoi Unkarin liittymistä toiseen maailmansotaan, joutui saksalaisten vainoamaksi näiden miehittäessä maan, jäi sodan loppuessa Puna-armeijan vangiksi ja kuoli vankilassa Neuvostoliitossa 1946. Romsics 1991, 296-297, 308.

²⁰⁴ "... Nem lehetnek férfiak ennek a nemzetnek, amilyen Tizsa István példadása nem lelkesít", Bethlenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 236.

²⁰⁵ "Nem csoda, hogy komplikált körülményben, a mi bonyolult lelkű kortársaink ötéves fenségességében alig voltak képesek megérteni", Bethlenin muistopuhe István Tizsalle 1926, Bethlen 2000, 234.

vallankumoukselliselle anarkialle. Itsepäisen, usein demokratiasta piittaamattoman pääministerin henkilökohtaiset ominaisuudet Bethlen käänsi klassisen *paradiastolen* hengessä hyveiksi. Tizsan kohtalossa henkilöityi Unkarin tragedia, jolle Bethlen osoitti historialliset edeltäjänsä ja joka yhä jatkuu.

3.4.3. István Széchenyi ja maltilliset reformit

István Bethlen valittiin Nagycenkin pitäjän kunniakansalaiseksi, minkä johdosta hän piti siellä puheen 13.10.1928. Nagycenk oli István Széchenyin²⁰⁶ kotipaikkakunta, joten puhe käsitteli Széchenyin muistoa. Juuri historiaulottuvuus, Széchenyin hahmon hyödynnettävyys hallituksen politiikan tukena ilmeisesti motivoi Bethleniä vastaamaan kunnianosoitukseen henkilökohtaisella vierailulla ja puheella: "yhdenkään kunnan kunnianosoitus ei ole ollut itselleni niin merkityksellinen kuin tämän pienen pitäjän. Sillä liittyväthän tähän pitäjään Suurimman unkarilaisen kaikki muistot ja perinteet."²⁰⁷

Osana historian kytkemistä nykypolitiikkaan Bethlen muistutti, että Trianonin rauhansopimus oli määrännyt Nagycenkin luovutettavaksi vieraan vallan alaisuuteen, minkä hän suoraan rinnastaa Széchenyin ruumiin häpäisyyn.²⁰⁸ Nagycenk sai kuitenkin osana Sopronin seutua päättää kansanäänestyksessä pysyvänsä osana Unkaria, ja osoitti siten jälleen uskollisuutensa unkarilaisuudelle. Bethlen yhdisti kansallisen ja kansainvälisen politiikan osoittaessaan, että kun Unkarin kansalle suotiin yksikin tilaisuus päättää asioistaan, se osoitti mitä suurinta isänmaallisuutta. Juuri Széchenyin symboliarvo tuli siis arvokkaaksi osaksi Sopronin legendaa "Unkarin isänmaallisimpana kaupunkina."²⁰⁹

Széchenyin kautta Bethlen kävi jälleen kamppailuaan iskulausepolitiikkaa vastaan: "... Hänen opetuksensa eivät ole vain iskulauseita, joilla poliittiset kaunopuhujat koristelevat

²⁰⁶ István Széchenyi (1791-1860) oli unkarilainen valtiomies, jota pidetään vuonna 1825 alkaneen kansallisen reformikauden käynnistäjänä. Reformikausi kulminoitui vuoden 1848 vallankumoukseen, johon myös Széchenyi osallistui. Vallankumouksen epäonnistuminen oli Széchenyille henkilökohtainen tragedia; hän koki henkisen romahduksen, joutui viettämään pitkiä aikoja mielisairaalassa ja kuoli oman käden kautta 1860. Cartledge 2006, 171-173, 213, 236.

²⁰⁷ "... Ezek között talán egyik községnek hasonló kitüntetése nem volt rák nézve olyan mértékben megtisztelő, mint éppen ezé a kis községe. Hiszen ehhez a községhez fűződnek a legnagobb magyarnak összes emlékei és tradíciói", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 138.

²⁰⁸ Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 138.

²⁰⁹ Romsics 1999, 125.

puheensa..."²¹⁰ Széchenyi oli, Tiszan ohella, yksi niistä positiivisista esimerkeistä siinä unkarilaisten valtiomiesten repertoaarissa, jota Bethlen hyödynsi ja joista hän koosti oman poliittisen ja henkisen legitimititeettinsä taustan. Siksi juuri Széchenyin opetukset olivat jotain muuta kuin iskulauseita, nimittäin "eläviä todellisuuden hengessä, sen perinteen hengessä, joka välittää yhä suusta suuhun sitä arvokasta oppia, jonka mukaisesti unkarilainen isänmaanystävä elää ja kuolee."²¹¹ Széchenyin opetukset siis kanonisoiitiin osaksi oikeaa unkarilaisuutta.

Kunniakansalaisuuden kautta Bethlen saa myös tilaisuuden verrata Széchenyin aikaa nykyaikaan ja tämän isänmaallisia velvollisuuksia omiinsa. Hän muistuttaa, että Széchenyi aloitti reforminsa historiallisessa tilanteessa, jossa Unkari oli syösty alennustilaan: "Unkarin historian punainen lanka oli katkoksissa aina Szatmárin rauhasta²¹² vuoteen 1825, jolloin Széchenyi astui näyttämölle."²¹³ Kansakunta oli nujerrettu ja sen teot olivat "vain kalpeita refleksiä ja heikkoa vastarintaa sille, että vieras valta halusi alistaa kansan tahtoonsa."²¹⁴ Széchenyin ansio oli "ravistella kansa siitä tilasta, sillä todellakin kansallinen itsetunto, kansakunnan oma tahto ja itsenäinen toiminta olivat päässeet täysin surkastumaan."²¹⁵ Historian merkityksellistämisen poliittinen ulottuvuus seurasi, kun Bethlen retorisesti kysyi:

"Ja eikö vuoden 1918 jälkeinen tilanne muistutakin juuri tuota tilannetta? Unkarin historian punainen lanka katkesi myös vuonna 1918. Vallan saivat käsiinsä vastuuttomat ihmiset, jotka eivät suoneet ajatustakaan kansallisille periaatteille, jotka eivät tehneet mitään, joka olisi ollut yhtäpitävää kansakunnan etujen kanssa, jotka hävittivät kaiken sen arvokkaan, jonka tuhatvuotinen historiamme oli luonut ja haaskasivat sen perinnön, jonka esi-isämme tuhannen vuoden aikana olivat keränneet. Noiden kahden vuoden aikana kansallinen itsetunto joutui perääntymään ja muuttui

²¹⁰ "... Az ő tanítása nem pusztá jelszó, amellyel politikusk szónokok díszítik beszédeiket ...", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 138.

²¹¹ "... Hanem élő valóság a lelkekben, tradíció a lelkekben, amelyet szájról szájra továbbad a hálás tanítás, amely szerint a magyar hazafinak élni és halni kell tudni", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 138.

²¹² Szatmárin rauha, joka solmittiin 30.4.1711, päätti Ferenc Rákoczin kapinan Itävaltaa vastaan ja voitti transylvanialaiset kapinalliset vannomaan uskollisuutta Itävallan keisarille. Cartledge 2006, 126-127.

²¹³ "A magyar történelem fonala megszakadt a szatmári békétől 1825-ig, amikor Széchenyi lép fel", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 139.

²¹⁴ "... Csak halvány reflex azzal a cselekvéssel és védekezés azzal a cselekménnyel szemben, amely kívülről akarja a maga akaratát a nemzetre ráoktrojálni", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 139.

²¹⁵ "... Rázta fel nemzetét ebből az állapotból, mert valóban egy évszázados kort a nemzeti öntudat, a nemzeti önálló akarat, az önálló cselekvés teljes sorvadása jellemez", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 139.

henkipatoksi, aivan niin kuin oli ollut vuosisatojen ajan ennen István Széchenyin esiin astumista."²¹⁶

Vertaus toi esille Suur-Unkarin romahduksen nopeuden ja totaalisuuden.

Seuraavaksi Bethlen siirtyi analogiassa käsittelemään Széchenyin reformeja ja nykyistä uudistustarvetta. Széchenyi vaati säätyvaltiopäivien korvaamista kansanedustuslaitoksella ja säätyjen erioikeuksien korvaamista tasavertaisuudella lain edessä. Vastaavasti myös nyt täytyi uudistaa lakeja ja yhteiskuntajärjestystä. Széchenyi vaati maaorjuuden lakkauttamista, Bethlen taas alempien yhteiskuntaluokkien liittämistä kansalliseen solidaarisuuteen.²¹⁷

Pääkohta Széchenyi-vertauksissa oli kuitenkin reformeihin sisältyvä valtioviisuus:

"... Meidän on oltava tietoisia myös siitä, että kansallisten instituutioiden muuttamiseen liittyy myös vaaroja, aivan samanlaisia kuin viime vuosisadan alussa, vaaroja, joista Széchenyi ei koskaan unohtanut muistuttaa. István Széchenyi oli todellakin edistysmielinen poliitikko ja valtiomies. Hän ei kammonnut edistystä, ei halunnut varjella kansaa miltä tahansa edistykseltä, vaan ainoastaan sellaiselta edistykseltä, joka voisi johtaa vaaroihin, synnyttää taantumusta, jakaa yhteiskunnan luokkiin, kirkkokuntiin tai kansallisuuksiin ja jälleen saattaa kansakunnan kohtalon vieraan vallan käsiin."²¹⁸

Bethlen siis esitti, että niin suuri uudistaja kuin Széchenyi olikin ollut, hänen reforminsa olivat pohjimmiltaan maltillisia ja varovaisia, eivätkä ne koskaan vaarantaneet kansallista yhtenäisyyttä. Tämä on Széchenyin symboliarvon kulmakivi, hänen muistonsa käyttöönotto

²¹⁶ "És nem hasonlít-e 1918 utáni helyzetünk ehhez az állapothoz? A magyar történelem fonala 1918-ban is megszakad. Jöttment emberek veszik kézbe az uralmat és a hatalmat, akiknek nem volt egyetlen gondolatuk sem, ami a nemzeti talajból fakad volna, akiknek nem volt egyetlen celekvésük sem, amely a nemzet érdekeit fedte volna, akik letaroltak mindent ebben az országban, amit egy ezeréves történelem, mint kincset halmozott össze és elherdálták azt az örökséget, amit őseink egy évezreden keresztül gyűjtöttek. A nemzeti öntudat visszavonul a két év alatt és földönfutóva válik ebben az időben úgy, mint évszázadokon keresztül volt Széchenyi István föllépése előtt", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 139-140.

²¹⁷ Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 140.

²¹⁸ "... Akkor tisztában kell lennünk azzal is, hogy intézményeink átalakítását ugyanazok a veszdelmek kísérik, amelyek kísérték a mult század elején és amelyekre Széchenyi életében s munkáiban soha nem szűnt meg rámutatni. Valóban, Széchenyi István haladó szellemű politikus és államférfiú volt. A haladástól nem irtózott, nem a haladástól féltette általában nemzetét, hanem csak az olyan haladástól, amely veszélyeket idézhet fel, amely reakciót szülhet, a társadalmat osztályokra, felekezetekre, vagy nemzetiségekre bonthatja, ami a nemzet sorsát esetleg átmenetileg újból idegen hatalom kezébe thetné le", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 140-141.

Bethlenin yhtenäisyys- ja vakauspolitiikan esimerkkinä ja kaiken hajottavan vallankumouksellisuuden vastaesimerkinä.

Bethlenin osalta historiallinen esikuvan valinta oli tietoinen ja siihen sisältyy tietämys Széchenyin ristiriidasta Lajos Kossuthin, vuoden 1848 vallankumoussankarin, kanssa. Széchenyi epäili Kossuthin radikalismia ja syytti tätä kansan kiihottamisesta, ja miehet olivat riidoissa kunnes suostuivat yhteistyöhön vallankumoushallituksen aikana. Bethlen teki siis implisiittisen, mutta historiatietoiselle unkarilaiselle selvän valinnan kahden suurmiehen väliltä, asettaen korkeammalle maltillisen Széchenyin, jonka esimerkkiä uusi Unkari tarvitsi, kun taas Kossuthin opit olivat vuonna 1918 vain edistäneet kumousta ja kaaosta. Bethlen ei luonnollisestikaan maininnut Kossuthin, yhtä lailla kanonisoidun suurmiehen nimeä missään negatiivisessa yhteydessä, mutta vastakkainasettelu oli olemassa:

"Uransa alussa Széchenyi oli rohkeiden uudistusten puolestapuhuja. Silloin hän sai vanhoillisten vihat päälleen. Uransa myöhemmässä vaiheessa, kun kansakuntaa uhkaavat vaarat kasaantuivat kaikkien nähtäviksi, hän varoitti niistä, jolloin hänet itsensä tuomittiin vanhoilliseksi. Mutta Széchenyi ei ollut sen enempää radikaali kuin vanhoillinenkaan, hän oli yksinomaan unkarilainen."²¹⁹

"Széchenyin elämän tragedia oli, että hänen harjoittaessaan puhtaasti unkarilaista politiikkaa, unkarilaiset itse eivät ymmärtäneet sitä"²²⁰ viittasi siihen, että Széchenyin pragmaattinen reformismi kääntyi vuoden 1848 vallankumouksellisuudeksi, Bethlenin näkökulmasta kansainvälisen ilmapiirin mukaiseksi kansankiihotukseksi. Samaan virheeseen ei nyt ollut varaa: kovia kokeneen uuden Unkarin oli harjoitettava yksinomaan unkarilaista politiikkaa, vailla iskulauseita.

"Tuhat vuoden jälkeen tämä maa on lyöty sirpaleiksi, ja riekaleiksi revitty kansakunta odottaa uutta yhdistämistä ... Meidän on pantava syrjään kaikki se, joka

²¹⁹ "Széchenyi pályája elején bátor reformoknak volt szószólója. Akkor gyűlölték őt a maradiak. Pályája későbbi folyamán pedig, amikor a feltornyosuló veszélyek már intő példaként álltak az előtérben és a nemzet előtt, azokra rámutatott, akkor maradinak ítélték őt. Pedig Széchenyi nem volt sem maradi, sem radikális, hanem kizárólag magyar", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 141.

²²⁰ "Széchenyi életének tragikuma az volt, hogy amikor kizárólag magyar politikát csinált, éppen a magyarok nem értették meg", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 141.

jakaa kansakunnan henkisesti ja aatteellisesti, jotta voimme saada kaikki yhdessä täyttämään tämän suuren tehtävän."²²¹

Kansakunnan vakauttaminen ja yhdistäminen oli sekä sisä- että ulkopoliittinen argumentti, joka liitti toisiinsa maan sisäisen yhtenäistämisen, kaikkien yhteiskuntaryhmien mobilisoinnin kansallismielisen hallituksen tueksi, sekä revisionismin: riekaleiksi revityn kansakunnan palauttamisen jälleen yhden suuren ja suvereenin Unkarin valtakunnan alle.

Yhtenäisyyden saavuttamattomuus oli ollut Bethlenin mukaan Unkarin riippumattomuuden saavuttamisen suurin este:

"Vuonna 1526 maamme hajosi kolmeen osaan, ja sen aikaisten sukupolvien historiallinen tehtävä oli maan uudelleenyhdistäminen. Puolentoista vuosisadan kuluessa tässä tehtävässä ei onnistuttu; ei, koska mieluummin oltiin yhden tai toisen suuntauksen kannalla, mieluummin katolisia tai protestantteja, mieluummin pidettiin kiinni yhdestä jos toisestakin päähänpintymästä..."²²²

Lausuma sisälsi kaksi huomionarvoista argumenttia. Ensinnäkin, se vetosi vuoden 1526 Mohácsin taisteluun, jossa turkkilaiset löivät unkarilaiset ja jonka seurauksena maa miehitettiin. Se oli Unkarin historian pahin katastrofi, joka oli muuttunut yleisnimeksi tarkoittamaan huonoa onnea.²²³ Bethlen siis rinnastaa Mohácsin Trianoniin, josta siitäkin oli jo tullut mentaliteettitasolla yhtäläinen trauma. Rinnastuksen tarkoitus oli samalla osoittaa, että historiasta voidaan oppia: vaikka menetys on yhtä suuri, kansallisella yhtenäisyydellä valtakunta voidaan paremmin pelastaa ja samanlaiselle vuosisataiselle alistukselle ei ole enää tarvetta.

²²¹ "Ezer év után ez az ország többször darabokra szakadt, és egy foszlányokra tépett nemzetet kell újból egyesíteni ... Félre kell tennünk mindent, ami megosztja e nemzetknek fiait lélekben és felfogásban, hogy egyesíthessünk mindenkit e nagy feladat megoldásában", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 141.

²²² "1526-ban három részre szakadt az ország s az akkori generációnak az volt a történelmi hivatása, hogy újból egyesítse az országot. Másfél évszázadon keresztül nem sikerült megoldani ezt a feladatot, nem pedig azért, mert inkább voltak egyik vagy másik iránynak a hívei, inkább voltak katolikusok vagy protestánsok és inkább ragaszkodtak egyiknek vagy másiknak a rögeszméjéhez ...", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 141.

²²³ Yhä edelleen käytetään sanontaa "*Több is veszett Mohácsnál*", 'Mohácsissa kävi huonommin', lohduttamaan pienemmissä murheissa.

Toinen merkittävä argumentti oli kirkkokuntien välisen eron huomioiminen – siinä, missä historiallisesti roomalaiskatolisuus oli edustanut saksalaisuutta ja kalvinismi unkarilaisuutta²²⁴, Bethlen kuittasi tuon eron vain yhdeksi kansakuntaa hajottavaksi tekijäksi – muuttaen siten isänmaallisuuden sisältöä ylittämään uskonnolliset erot. Tällä oli myös poliittisesti realistinen ulottuvuus, kun Bethlenin tukijat edustivat sekä pääosin katolista yläluokkaa että suuremmassa määrin kalvinistisia talonpoikia.

Bethlenille juuri reformin käsite oli Széchenyin esimerkin kautta keskeinen väline luonnehtia kansakunnalle hyödyllisiä, maltillisia ja eliitin ohjaamia uudistuksia, jotka eivät tarjoa tilaisuutta radikalismille. Széchenyin opetukset asetettiin tukemaan, edustamaan ja legitimoimaan Bethlenin käyttämiä maltillisen yhtenäisyyspolitiikan piirteitä. Näin konstruoituaan Bethlen saattoikin julistaa: "Lupaan omalta osaltani ... että tulen aina pitämään mielessäni nämä opetukset - niiden etuihin tai haittoihin katsomatta."²²⁵

Bethlen kuvaili Széchenyitä ja Tiszaa itselleen suosiollisella tavalla, jotta he asettuisivat samaan jatkumoon Bethlenin edustavan poliittisen linjan kanssa; hän nosti kummastakin esille ne maltilliset, konservatiiviset ja kansalliset piirteet, joista hän kokonaisuutena rakensi myyttistä "todellista unkarilaisuutta" ja vaati sen toteuttamista. Samoin historiallisten suurmiesten elämän koettelemukset, vuoden 1848 vallankumous ja ensimmäinen maailmansota, jolloin miehistä suurimmatkin joutuivat tekemään uhrauksia, vertautuivat nykyhetkeen ja sen vaatimuksiin.

²²⁴ Cartledge 2006, 138.

²²⁵ "A magam részéről ígérem ... igyekezni fogok - tekintet nélkül a hátrányokra vagy előnyökre -, szem előtt tartani ezeket a tanításokat", Bethlenin puhe Nagycenkissä 13.10.1928, Bethlen 2000, 142.

4. Käytännön politiikan retoriset ratkaisut

4.1 Laillisuus ja politiikan kieltäminen

Bethlen edusti yhteiskuntajärjestyksen lainmukaisuutta erottautuakseen radikaaleista niin vasemmalla kuin oikealla. Järjestelmä oli palautettava perustuslailliselle pohjalle: ”on säilytettävä se periaate, että poliittinen elämä ja julkisten asioiden hoito on jätettävä yksinomaan perustuslaillisten elimien hoidettavaksi.”²²⁶ Perustuslaillisuus oli kiistämätön peruskäsite, jolle kuitenkin saatettiin antaa tilanteen mukaan vaihtelevia merkityksiä. Yhtäältä se oli lupaus vakaudesta ja vastateesi vallankumouksellisuudelle. Samalla se rajoitti politiikasta osallisten piiriä, sulkien pois kaikki paitsi oikeita menettelytapoja noudattaen valitut edustajat. Tähän liittyi entistä rajoitetumman äänioikeuslain säätäminen:

”Uuden lain perustana tulee olla yleinen ja salainen äänioikeus yhdistettynä kansallisten periaatteiden säilyttämiseen ja älymystön johtavan aseman turvaamiseen. Naisten äänioikeutta on rajoitettava ja lukutaitokoe otettava käyttöön”²²⁷

Bethlen edellytti, että parlamentti pystyy muodostamaan aina vahvan enemmistöhallituksen, siis käytännössä Yhtenäisyyspuolueen hallituksen. Tämän saavuttamisen edellytyksenä oli avoin äänestys, joka, vaikka sitten äänestäjien painostuksen kautta, takasi sen että parlamentti voitiin koota valistuneista ja yhteistyökykyisistä jäsenistä. Äänioikeuskysymyksen osalta Bethlenin argumenteilla on kiinnostava yhteys aikalaisteoreetikko Carl Schmittin (1888–1985) demokratiavastaisuuteen: yleinen äänioikeus ja salainen äänestys mahdollistaisivat 'kenen tahansa' pääsyn valtaan, kun taas sekä Schmittin ehdottama että Unkarissa käyttöön otettu avoin äänestys takaisivat yhtenäisyyden ja vakauden, jotka olivat vapautta arvokkaampia.²²⁸ Samaan politiikkakielteisyyteen liittyi myös poliittisen toiminnan

²²⁶ ”The principle is to be maintained that the direction of the political life and public affairs of the nation should rest solely with the constitutional organs”,

NA M 708/6/864/473 Grant-Smith Hughesille 1.12.1921; Bethlenin hallituksen ohjelma 24.11.

²²⁷ ”The principle of the new law will be the general and secret election by communities with the preservation of the national principle, and the leading role assured to the intelligent classes. The franchise of women is to be restricted and a literacy test to be introduced.”,

NA M 708/6/864/473 Grant-Smith Hughesille 1.12.1921; Bethlenin hallituksen ohjelma 24.11.

²²⁸ NA M 708/8/864/713 Lähetyksen 2. sihteerin Crooker Kelloggille 28.1.1928; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueelle 19.1. vrt. Buchstein 2002, 108.

leimaaminen itsekkyydeksi, jota Schmittille edusti jo yksittäinen äänestäjä itsenäisine päätöksineen, Bethlenille taas ristiriitoja ja epävarmuutta aiheuttava puoluepolitiikka.²²⁹

Valistumattomat massat ovat uhkatekijä: ”ne, jotka ohjattiin kansallisten ihanteiden ulkopuolelle tai ne, jotka yhä edelleen ovat altistuneet agitaattoreille, jotka pyrkivät harhaanuttamaan heidät kansallisista pyrkimyksistä.”²³⁰ Tällainen muotoilu ylläpiti työväestön epäilyttävyyttä ja käytti vasemmiston uhkaa keinona vahvistaa porvariston tukea Yhtenäisyyspuolueelle. Myöhemmin Bethlen vastasi vasemmistoliberaalien kritiikkiin käänteisellä argumentilla: jos Yhtenäisyyspuolue kaatuisi, vallan ottaisivat oikeistoradikaalit.²³¹

Hallituksen asemaa käsitelleessä puheessaan Bethlen asetti politiikan ja hallinnon vastakkaisiksi: hänen näkökulmastaan vallankumoukset olivat jättäneet jälkeensä tilanteen, jossa lukuisat puolueet toteuttivat omaa politiikkansa, mutta minkäänlainen hallintokoneisto ei palvellut kansaa. Vasta uusi vaalilaki, yläluokan johtavan aseman turvaaminen ja Yhtenäisyyspuolueen hallitus olivat palauttaneet maan vakauden. ”Nyt vain valtio toteuttaa valtion tehtäviä”²³² - suvereniteetti on palautettu ja ”jatkuvat vallankaappausyritykset”²³³ päättyneet. Samalla Bethlen muistutti, että politiikka on dialektinen prosessi, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Sitä vastaan asettuvat ”poliittiset analfabeetit”²³⁴, joille politiikan sisältö on kansankiihotusta, yhdenasianliikkeitä ja jatkuvia kiistoja.

Kreivi Albert Apponyi oli tunnetuin ja näkyvin legitimisti, vanhan ylhäisaatelin edustaja ja kunnioitettu julkinen hahmo, joka arvovaltansa ansiosta esiintyi usein hallituksen moraalisenä kriitikkona. Hänen argumenttinsa vaalisalaisuuden puolesta oli, että ainoat, jotka uskaltavat avoimessa äänestyksessä asettua hallitusta vastaan, olisivat radikaaleja. Näin Apponyi hyödynsi Bethlenin lietsomaa radikalismia pelkoa liberaalimman politiikan puolustuksena. Samalla hän käytti opposition hyödyllisyyttä innovatiivisena argumenttina: ”Onhan

²²⁹ Buchstein 2002, 113 vrt. NA M 708/6/864/557 Bretano Hughesille 28.10.1923; Bethlenin puhe 27.10.

²³⁰ ”Those who were led away from the national ideals or who even now are under the influence of agitators trying to divert them from the national aspirations”, NA M 708/8/864/713 Lähetyksen 2. sihteeri Crooker Kelloggille 28.1.1928; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueelle 19.1.

²³¹ Sakmyster 1994, 137.

²³² ”Only the State exercises the functions of the State now”, M 708/6/864/557 Bretano Hughesille 28.10.1923; Bethlenin puhe 27.10. Balassagyarmatissa.

²³³ ”The continuous attempted putches”, M 708/6/864/557 Bretano Hughesille 28.10.1923; Bethlenin puhe 27.10. Balassagyarmatissa.

²³⁴ ”Political alphabets”, M 708/6/864/557 Bretano Hughesille 28.10.1923; Bethlenin puhe 27.10. Balassagyarmatissa.

suorastaan hyvä asia, että he toimivat täällä vastuunalaisesti, se on varmasti parempi kuin se että he vetäytyisivät maan alle ja salaliittoihin.”²³⁵

Yleisen äänioikeuden Apponyi yhdisti länsimaiseen traditioon: ”Me emme ole eristäytynyt kansakunta emmekä unkarilaisen maapallon asukkeja, vaan jäseniä suuressa järjestäytyneessä perheessä ja osa läntistä sivilisaatiota.”²³⁶ Läntisen sivilisaation käsitteen tuominen keskusteluun oli jälleen pyrkimys sitoa kanta terminoivaan argumenttiin, sillä yksi unkarilaisen nationalismin kulmakivistä oli maan ja kulttuurin kuuluminen länteen. Bethlenin itsensä aiemmin kriittisesti käyttämä käsite *magyar glóbusz* merkitsi Apponyille myös hallituksen taantumuksellisuutta.

Apponyi pyrki ja pystyi asettumaan puoluepolitiikan pinnallisen kiistelyn yläpuolelle.²³⁷ Poliitiikan konfliktiulottuvuuden vieraus velvoitti häntä pikemminkin solidaarisuuteen kaikkia kohtaan. Hän myös kykeni formuloimaan kristillisyyden idean yleismaailmalliseksi veljeydeksi, toisin kuin yleinen juutalaiset ulossulkeva mentaliteetti.²³⁸ Hän siis toteutti valtiovallan haastamista pikemminkin epäsuorasti, vedoten tilanteen traagisuuteen ja vain implisiittisesti siihen johtaneisiin hallituksen virheisiin, kuin suoriin sanallisiin hyökkäyksiin.

Vaatiessaan laillisuutta politiikan menettelytavoissa Bethlen saattoi myös tukeutua siihen rajoittavana tekijänä silloin, kun ei halunnut ottaa kantaa arkoihin kysymyksiin. Kun kuninkaan vallankaappausyritykseen osallistuneita oli vangittu ja näiden kannattajat tulivat parlamenttiin osoittamaan mieltään sitä vastaan, Bethlen vetosi vastauksessaan siihen, ettei hän pääministerinä voinut puuttua päätökseen, jonka riippumattomat tuomioistuimet asiassa tekivät.²³⁹ Samoin perustuslailliseen vallan jakoon vetoamalla hän saattoi kieltää osan hallitukseen vastuuseen perustuvasta kritiikistä: ”Jotta hallitus voisi olla vastuussa kaikesta, sen olisi oltava diktatorinen, ei perustuslaillinen hallitus.”²⁴⁰

²³⁵ ”It is even a good thing that they are here and are active under responsibility; it is certainly better than if they should retire into the subterranean refuges of conspiracy.”, NA M 708/7/864/645 Bretano Kelloggille 26.5.1925; Apponyin puhe parlamentissa 14.5.

²³⁶ ”We are not an isolated nation, not the inhabitants of a Hungarian globe, but members of a great organized family and a part of Western civilization.”,

NA M 708/7/864/645 Bretano Kelloggille 26.5.1925; Apponyin puhe parlamentissa 14.5.

²³⁷ Ks. esim. NA M 708/6/864/541 Bretano Hughesille 17.4.1923; Paroni Jozsef Szerenyin kirjoitus Pester Lloydissa.

²³⁸ NA M 708/6/864/503 Grant-Smith Hughesille 11.4.1922; Apponyin puhe 8.4.

²³⁹ NA M 708/6/864/477 Grant-Smith Hughesille 12.12.1921; Bethlenin vastaus mielenosoittajille.

²⁴⁰ ”As ... the Government were really responsible for everything it would have to be a dictatorship and not a constitutional Government.”, NA M 708/6/864/557 Bretano Hughesille 28.10.1923; Bethlenin puhe 27.10.

Maareformin vaillinaisuutta²⁴¹ ja suurmaanomistuksen säilymistä koskevaan kritiikkiin Bethlen saattoi vastata jälleen käyttäen vastakäsittienä kommunismia: ”[maareformi] ei saa toteutua kommunistisin perustein, vaan yksityisomistuksen kunnioituksen periaatteen mukaisesti.”²⁴² Unkarin maareformi oli siis toteutettu ennen kaikkea laillisesti, vaikka sitten maanomistajia suosien: ”se, ettemme ottaneet haltuumme unkarilaisten maanomistajien maita silkan ryöstön keinoin, ei anna kenellekään oikeutta väittää maatamme feodaaliseksi.”²⁴³ Laillisuus oli moneen kohtaan sovellettava, kaiultaan kiistämätön yleiskäsite, jota voitiin hyödyntää niin terminoivana argumenttina kuin menettelytapojen uudelleenmuotoilun oikeutuksena.

Silti laillisuuspuheella ja menettelytapojen oikeellisuudella oli rajansa, ja konfliktitilanteissa Bethlen saattoi turvautua militaristiseen retoriikkaan poikkeustilan turvaamiseksi:

”Vielä tänäänkin olemme samassa tilanteessa kuin saarrettu linnake ja meidän on oltava valmiina milloin tahansa torjumaan mahdollinen hyökkäys. Minusta tämä linnake tarvitsee, ellei diktatuuria, ainakin johtavaa hallitusvaltaa”²⁴⁴

Ulkoisen vaaran uhka, jonka Bethlen operationalisoi Unkarin tilanteen mukaan saarretun linnakkeen metaforaksi, oli yleinen ja hyväksytty poikkeustilahallinnon peruste; järjestyksen turvaaminen vaati tilapäistä vallan keskittämistä.²⁴⁵ Bethlen saattoi esittää asian useita kertoja vuosien kuluessa, yksittäistä uhkatekijää eksplikoimatta, ja sai siten viivytettyä poikkeustilan lakkauttamista. Horthy hyödynsi samoin nöyryyttä ja asemansa väliaikaisuutta: hän palvelee valtiota vain niin kauan kuin valtion etu vaatii. Toisaalta hänellä oli aina esittää peruste, miksi asia on edelleen niin: ”Taistelu olemassaolomme ja yhtenäisyyden puolesta ei ole vielä päättynyt.”²⁴⁶

²⁴¹ Unkarin maareformi eli pienviljelijöiden maanlunastusoikeus kosketti vain noin 7 % viljelysmaasta suurtilallisten säilyttäessä yhteiskunnallisen ja taloudellisen johtoasemansa. Romsics 1999, 136.

²⁴² ”... cannot take place, however, upon a communistic basis but only on the grounds of the principle of private property”, NA M 708/8/864/726 Wright Kelloggille 18.1.1929; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa 15.1.

²⁴³ ”The fact that we did not take away the land of the Hungarian owners by sheer robbery does not entitle anybody to state that feudal ideology rules in this country”, NA M 708/8/864/735 Wright Stimsonille 22.10.1929; Bethlenin julistus 8-órai Újság –lehdessä 1.10.

²⁴⁴ ”I feel that the situation of our country is even today similar to a fortress under siege and that we must be prepared to throw back at any moment a possible onslaught ... I feel that in this fortress – if not a dictatorial power – a leading power is still necessary”, NA M 708/8/864/713 Lähetytön 2. sihteeri Crooker Kelloggille 28.1.1928; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueelle 19.1.

²⁴⁵ Crespo 2006, 100-101.

²⁴⁶ ”The fight for our existence and inner consolidation is not yet ended”, NA M 708/14/864/145 Grant-Smith Hughesille 15.4.1921; Horthyn päiväkäsky 30.3.

Bethlenin muotoilu kansan edun argumentille, ”Salus rei publicae suprema lex”²⁴⁷ oli, että poikkeustilanteessa, jollaiseksi koko 1920-luku venyi, kansan paras vaati hallitukselta poikkeustoimia. Isänmaan paras ja isänmaan etu olivat toistuvia, koskaan varsinaisesti tarkentumattomia motiiveja, joilla perusteltiin niin kuninkaan karkottamista²⁴⁸ kuin veronkorotuksiakin.²⁴⁹ Koko vuosikymmenen kestänyt poikkeustila antoi hallitukselle runsaasti liikkumatilaa ja mahdollisuuksia vastustajien toiminnan rajoittamiseen.

Poikkeustilapuheen elementtinä oli myös vaikeiden aikojen retoriikka. Vetoamalla ankaraan rauhansopimukseen, naapurimaiden vihamielisyyteen ja toistuviin talousongelmiin saatettiin kieltää helpot ratkaisut ja vaatia kaikilta yhteisvastuullisia uhrauksia. Samalla ylläpidettiin toiveita aikojen muuttumisesta paremmaksi, mutta vain jos valmiiksi annettuja toimintalinjoja uskollisesti noudatettaisiin.²⁵⁰ Vaikeiden ratkaisujen retoriikka oli myös tilanteen kerronnallistamista.²⁵¹ Hallitus antoi itselleen roolin Unkarin jälleensyntyemisessä ja osoitti, että yksinomaan sillä oli avaimet menestyksekkääseen ratkaisuun.

4.2. Demokratia ja demagogia, vapaus ja vastuuttomuus

Bethlenin tyyli oli kauttaaltaan ylimyksellinen. Hän puhui tietoisesti auktoriteetin positiosta, sanellen poliittisia vaatimuksia ja muutostarpeita, kiinnittämättä erityisemmin huomiota vasta-argumentteihin tai välihuutoihin.²⁵² Hänen perusargumenttinsa oli: ”Emme harjoita iskulausepolitiikkaa ... vaan reaalipolitiikkaa.”²⁵³ Bethlen osoitti puheensa valistuneelle yleisölle, kun taas esimerkiksi yleinen äänioikeus olisi pakottanut vetoamaan suureen yleisöön tavalla, joka olisi estänyt rationaalisen ohjelman toteuttamisen.

Suhtautuminen demokratiaan oli samasta syystä ristiriitaista. Bethlen yhtäältä näki, että Unkarin oli pystyttävä täyttämään ”demokraattisen kehityksen ja demokraattisten instituutioiden vaatimukset”²⁵⁴, mutta ne oli sovittava yhteen kansallismielisyyden kanssa.

²⁴⁷ ”Yleinen etu on korkein laki”; M 708/8/864/726 Wright Kelloggille 18.1.1929; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa 15.1.

²⁴⁸ NA M 708/14/864/199 Grant-Smith Hughesille 31.10.1921; kenraali Soósin päiväkäsky 23.10.

²⁴⁹ NA M 708/8/864/726 Wright Kelloggille 18.1.1929; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa 15.1.

²⁵⁰ ks. esim. NA M 798/5/864/325 Grant-Smith Colbylle 18.10.1921, Telekin puhe Szegedissä 11.10.

²⁵¹ Kuusisto 1998, 286.

²⁵² Sikäli kun niitä puheissa esiintyi, ks. esim. Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 116-133.

²⁵³ ”Ne jelszavas politikát csináljunk ... hanem reálpolitikát”, Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 137.

²⁵⁴ ”Demokratikus haladásnak szükségét, a demokratikus intézmények szükségét”, Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 114.

Varauksellisesti hän lupasi, että Unkari täyttää nämä vaatimukset kun aika on kypsä, mutta vain siten, että demokratian rinnalla säilyvät oikeusjärjestys ja valtion voima. Vastaesimerkkinä sosialismi edusti demokratian pystyttämistä näiden ihanteiden haudalle.²⁵⁵

Käsitteen kaksinainen luonne vaati Bethleniltä retorista tasapainottelua: 'demokraattisen kehityksen vaatimukset' liittyivät sodanjälkeiseen maailmanjärjestykseen, jossa hänkin näki tietynlaisen poliittisen modernisaation edellytyksenä Unkarin kansainväliselle hyväksynnälle. Vastaavasti vallankumousten trauma oli kielteinen esimerkki demokratiasta. Bethlenin voikin katsoa pyrkineen demokratian käsitteen uudelleenmäärittelyyn tavalla, joka olisi institutionaalisesti hyväksyttävä, muttei tarjoaisi sijaa vallankumouksellisuudelle.²⁵⁶

Vastapainoksi sosialismin kaottiselle vapaudelle Bethlen esitteli positiivisia vapauksia ja positiivisia merkityksiä: "omantunnon vapaus, kirjoitetun ja lausutun sanan vapaus, taloudellisen elämän vapaus, unkarilaisen kulttuurin vapaus. Meillä ei ole oikeutta kevyin perustein vaarantaa näitä suuria rikkauksia."²⁵⁷ Kuitenkin myös mainitut vapaudet olivat ehdollisia, ja Bethlen antoi useasti ymmärtää niiden koskevan vain sellaisia yksilöitä ja kansanryhmiä, jotka kykenivät kantamaan niiden mukana tulevan vastuun. "Vapaus on väline, ei päämäärä"²⁵⁸, eikä vapauksia saanut myöntää varomattomasti, jotta vaaralliset ainekset eivät pääsisi hyväksikäyttämään niitä ja uhkaamaan valtion vakautta.

Lehdistön vapautta pidettiin erityisen vaarallisena, ja sitä koskeva keskustelu on esimerkki poikkeustilan viivyttämisestä vapauden käsitteen muokkaamisella. Hallitusta kritisoiva lehdistö oli osoittautunut kiusalliseksi²⁵⁹ ja siten saattanut itsensä huonoon valoon. Jo 1921 Bethlen julisti olevansa valmis palauttamaan lehdistönvapauden "sopivana aikana ... kun asianmukaisen lehdistölain avulla huolehdimme siitä, ettei turmelus pääse uudelleen nousemaan lehdistön piirissä"²⁶⁰, mutta asiat olivat edelleen avoimina vielä 1928, jolloin hän

²⁵⁵ Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 114.

²⁵⁶ Vastaavaa uudelleenmäärittelyä nykypäivänä edustaa Venäjän 'suvereeni demokratia' (суверенная демократия), samoin Unkarin uutta, 2012 voimaan astunutta perustuslakia on syytetty siitä, että se asettaa ulkoisesti demokraattiset instituutiot yhden puolueen palvelukseen.

²⁵⁷ "... Felszabadította a gondolatot, felszabadította az írott és kimondott szót, felszabadította a gazdasági életet, felszabadította magyar kultúrát. Ezen nagy javakat könnyelműen kockáztatnunk nem szabad", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 121.

²⁵⁸ "A szabadság eszköz, nem cél", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 121.

²⁵⁹ Sakmyster 1994, 53.

²⁶⁰ Hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000

puheessaan vaati samoja oikeuksia, kunhan aika on sopiva. Yhä edelleen Bethlenillä oli varaa varoittaa vapautteen sisältyvistä vaaroista:

”Tunnen voivani olettaa, että lehdistönvapautta ei kaivata väärinkäyttöä varten vaan todellisen lehdistön vapauden synnyttämiseksi. Samoin yhdistymisvapautta ei varmastikaan kaivata kansankiihotukseen, vaan ainoastaan tarjoamaan jokaiselle oikeus mielipiteensä vapaaseen julkaisuun kansakunnan kehityksen puolesta”²⁶¹

Bethlenin viesti oli, että lehdistö oli asetettu tarkkailuun ja sen oli ensin osoitettava olevansa vapauden arvoinen. Epäluotettavat yksilöt, ”jotka, väärinkäyttäessään lehdistönvapautta, muuttivat vapauden estottomuudeksi”²⁶², olivat asettaneet koko lehdistön toistaiseksi epäilyksenalaiseksi, josta se saattoi vapautua vain kulttuurisen tehtävänsä oikeanlaisella täyttämällä. Bethlen siis suorittaa klassisen *paradiastolen*, jossa positiivinen arvo (vapaus) käännetään sen vastakohtaksi (vastuuttomuus).

Samoin tapahtui yhdistymis- ja kokoontumisvapauden osalta: ”Hallitus antaa luvan kokousten pitämiseen ja yhdistysten vapaaseen toimintaan ... ja tulee turvautumaan valtaansa vain silloin, kun nähdään, että näitä vapauksia käytetään väärin.”²⁶³

”Entä mikä on suhteemme demokratiaan? Demokratia on valtiomuoto, joka takaa sen, että jokainen yhteiskuntaluokka voi yhtäläisesti saavuttaa onnellisuutensa ... että valtiovalta säättää jokaiselle yhteiskuntaluokalle yhtäläisen vaikutusvallan. Sanoin: yhtäläisen. Demokratia ei siis voi tarkoittaa massojen, raakojen massojen sokeaa valtaa.”²⁶⁴

Argumentti on Bethlenin ristiriitaisen demokratiakäsityksen ydin. Edustuksellisuus ja vallan jako olivat positiivisia piirteitä, mutta massademokratia vaaransi järjestelmän vakauden.

²⁶¹ ” I feel entitled to presume that the liberty of press is being claimed not for the purpose of misuse but for the purpose of really establishing the liberty of press. The same the right of assembly is certainly not claimed for the purpose of instigating but only for the purpose of everybody having a right to express his or her opinion freely for the interest of the development of this nation”, NA M 708/8/864/713 Lähetyksen 2. sihteeri Crooker Kelloggille 28.1.1928; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueelle 19.1.

²⁶² ”Who, making an abuse of the liberty of the press, turned liberty into licentiousness”, NA M 708/8/864/726 Wright Kelloggille 18.1.1929; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa 15.1.

²⁶³ ”Engedélyt fog a kormány erre nézve adni, s csak akkor fog élni a hatalmával, amikor látja, hogy visszaélnék ezekkel a jogokkal”, Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 122.

²⁶⁴ ”S hogy állunk a demokráciával? A demokrácia az állam uralmi formájának berendezése és biztosítja azt, hogy minden néposztály megtalálja boldogulását egyformán az országban, azáltal, hogy az állami hatalmat úgy szabályozza, hogy minden néposztálynak egyforma befolyása legyen rá. Azt mondtam, hogy egyforma. Nem jelenheti tehát a demokrácia a tömegeknek, a nyers tömegeknek vak uralmát”, Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 121.

Pelko 'raakojen massojen' mielivallasta, jota vallankumouksen muiston uusintaminen ylläpiti, toimi pohjana äänioikeuden kaventamiselle ja loi järjestelmän, jossa demokraattiset instituutiot toimivat vain ylläpitääkseen autoritääristä valtiovaltaa. "Todellinen demokratia turvaa valistuneiden luokkien johtavan aseman ja ottaa kansan syvät rivit mukaan valtiolliseen elämään. Se demokratia, joka ei uskalla sanoa, että älymystö on määrätty johtavaan asemaan, ei ole demokratiaa vaan demagogiaa."²⁶⁵

Äänioikeuden yleisyyden, yhtäläisyyden ja salaisuuden hän nimesi radikalismiin vaatimuksiksi ja jatkoi esitellen radikalismiin, liberalismiin ja konservatismiin suhdetta. Pääargumenttina hän käytti ihanteellisen liberalismiin epäonnistumista Unkarissa, sen sortumista radikalismiin vallankumouksen myötä ja konservatiivisen politiikan tarvetta tilanteen tasapainottamiseen, kun kansakunta ei vielä ollut kypsä liberalismille ja poliittisille vapauksille.²⁶⁶

"Unkarissa radikalismi on tarkoittanut kerta kaikkiaan kansalaisvapauksien kuolemaa, jonka kautta se on kuvitellut takaavansa oman vapautensa. Silloin kun radikaalit valtiomiehet pääsivät Unkarin hallituksen peräsimeen, ylemmiltä yhteiskuntaluokilta vietiin vapaus ja ne syöstiin sellaiseen alennustilaan, jonka vertaista ei ole koettu edes pimeimpänä keskiaikana. Tämä on radikalismiin ja liberalismiin välinen ero."²⁶⁷

Bethlenin lähtökohtana toimi 'ylempien yhteiskuntaluokkien' luonnonoikeus holhoavaan valta-asemaansa. Se, että sitä ei kyseenalaistettu, kertoo myös poliittisen yleisön luonteesta: kaikki tuon ajan politiikkaan osalliset jakoivat saman aristokraattisen arvomaailman. Bethlen vetosi eliitin henkilökohtaiseen kokemukseen tuon vallan riistämisestä ja kääntäen vakuuttaa, että hänen linjansa ei salli sen toistuvan.

'Radikalismiin ja liberalismiin välisen eron' Bethlen teki liberalismiin käsitteen dikotomisoiden vuoksi: demokratian tavoin Bethlen ei suuremmin halunnut konkretisoida sitä politiikassaan,

²⁶⁵ "Az igazi demokrácia biztosítja az intelligens osztályoknak a vezetést, s bevonja a nép széles rétegeit az állami életbe. Az a demokrácia, amely nem méri kimondani azt, hogy ebben a demokráciában az intelligencia vezető szerepre van hivatva, az nem demokrácia, hanem demagógia", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 122.

²⁶⁶ Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 135.

²⁶⁷ "Magyarországon a radikalizmus egyúttal a közszabadságoknak a halálát jelentette, mert csak így vélték a saját szabadságukat biztosítani. Amikor a radikális kormányférfiak léptek a magyar kormány élére, a felsőbb osztályok szabadsága megszűnt és azok olyan szolgásgba taszítottak, amelyhez fogható példa a legsötétebb középkorban sem volt. Ez a különbség a radikalizmus és a liberalizmus között", Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 135.

mutta se oli välttämätön käsite, josta irtisanoutuminen saattaisi Unkarin huonoon valoon. Näin ollen Bethlen suoritti jälleen käsitteen *paradiastolen*: liberalismi on kannatettava aate ("Liberaali ohjelma pyrkii toteuttamaan perustuslaillista ja parlamentaarista hallitusmuotoa ja rakentamaan kansalaisvapauksia siten, että kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet tavoitella onnellisuutta omien kykyjensä avulla"²⁶⁸), mutta sen antaminen väärin käsiin johtaisi radikalismiin ja kaaokseen.

Tältä pohjalta hänen oli helppo erottaa liberalismista sen radikaalit ja vaaralliset elementit, joista keskeinen oli yleinen, yhtäläinen ja salainen äänioikeus. Hänelle se merkitsi vain "massojen ylivoimaa ylitse kykyjen"²⁶⁹, aina läsnä olevaa uhkaa siitä, että valistunut aristokratia äänestetään kumoon. Todellisen valistuneen eliitin ei edes tarvitse vedota massojen tukeen, vaan sitä keinoa käyttävät vain radikaalit kansankiihottajat, jotka "ajavat omia yksilöllisiä etujaan demagogiaa hyväksikäyttäen."²⁷⁰ Johtopäätöksenä yleinen äänioikeus oli lähtökohtaisesti vain radikaalien kansankiihottajien työkalu. Lausumaan sisältyvä kansan poliittisen arvostelukyvyn halveksunta kuitattiin muistutuksella siitä, kuinka epäluotettavasti kansa oli toiminut vallankumouksen aikana.

Liberalismin ja sitä hyväksikäyttävän radikalismien positiivinen vaihtoehto oli maltillisia reformeja toteuttava konservatismi: "Onnekkaimpia ovat ne maat, jossa liberaalia ohjelmaa on päässyt toteuttamaan maltillinen ja kunniallinen konservatiivipuolue."²⁷¹ Ihanteellinen esimerkki oli Britannia, "jossa vallitsee liberalismi, mutta ensisijaisesti vahva konservatiivinen suuntaus, joka kuitenkin ei koskaan ole jättänyt huomiotta aikojen vaatimuksia, vaan määrätietoisesti on osannut viedä kehitystä eteenpäin tai hillitä sitä, aina kansakunnan todellisten etujen mukaisesti."²⁷² Tilanteessa, jossa voittajavaltiot epäilivät Unkarin demokratian toimivuutta, Bethlenin retorinen liike halusi päinvastoin todistaa Unkarin olevan suorastaan Britannian veroinen.

²⁶⁸ "A liberális program arra törekedett, hogy valóra váltsa az alkotmányos parlamenti kormányformát, megeremtsé a közszabadságokat, hogy mindekinek egyforma szabadsága legyen és azért tehetségének megfelelően boldogulni tudjon", Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 134-135.

²⁶⁹ "A tömegek túlsúlya a kvalitások felett", Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 135.

²⁷⁰ "... Demagógiát csinálva egyéni előnyöket igyekezzenek a maguk számára szerezni", Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 135.

²⁷¹ "Legboldogabb az az ország, amely a liberális programokat józan és becsületes konzervatív pártok útján valósítja meg", Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 135.

²⁷² "... Ahol van egy liberalizmus és van elsősorban erős konzervatív irány, amely azonban az idők követelményeit sohasem ismerte félre, hanem céltudatosan tudta a haladást úgy előrevinni vagy mérsékelni, ahogy ez a nemzet valódi érdekeinek megfelel", Bethlenin puhe 13.1.1925, Bethlen 2000, 135.

Vapauden käsitteellä oli selvästi määritelty positiivinen ja negatiivinen puolensa, ja Bethlenillä vahvana pääministerinä oli retorista valtaa päättää, millainen toiminta kuuluu positiiviseen eli luonnolliseen ja historialliseen ylpeän unkarilaisen vapauteen, mikä taas negatiiviseen, kansaa kiihottavaan ja turmelemaan vallankumouksellisuudesta kumpuavaan vapauteen. Arvottava jako konkretisoitui sen heijastuessa lainsäädäntöön, näkyvimpinä esimerkkeinä lehdistönvapaus ja äänioikeus.

4.3. Kuningaskysymys - uskollisuuden ja reaalipolitiikan dilemma

Kuningaskysymys jakoi poliittista kenttää yli puoluerajojen. Legitimistien riveihin kuului sekä asemansa palauttamista toivovia aristokraatteja että upseeripiirien edustajia, jotka uskoivat Habsburg-vallan kulkevan käsi kädessä historiallisen Unkarin kanssa. Mielenkiintoisesti myös joillekin liberaalipiireille Habsburg-mielisyys oli implisiittinen keino kritisoida Horthyn valta-aseman vahvistamista. Vastaavasti kuninkaan vapaata valintaa kannattavat olivat yhtäältä Horthyn tukijoita, toisaalta vuoden 1848 vallankumouksen muistoa vaalivia kansallismielisiä, jotka 1920-luvulla olivat ryhmittyneet Pienviljelijäpuolueen taakse.²⁷³

Bethlenin hallituksen koostamisen yhteydessä vielä tuolloin erillään olleet Pienviljelijäpuolue ja Kristilliskansallinen puolue kävivät debattia kuningaskysymyksen mainitsemisesta puolueohjelmassa. Vaikka Pienviljelijäpuolue kannatti pääasiassa vapaata kuninkaan valintaa, se taipui lieventämään puolueohjelmansa sanamuotoa niin, että ainoastaan todetaan Pragmaattisen Sanktion²⁷⁴ päättyminen, mutta ei vaadita välitöntä kansallisen kuninkaan valintaa ja Habsburgien vallastasyöksemistä.²⁷⁵ Näin ollen myös Pienviljelijäpuolue luopui kuningaskysymyksen aktiivisesta ratkaisusta käytännöllisempien tavoitteiden, kuten maareformin eduksi. Tämä näkyi myös Bethlenin hallitusohjelmassa, jossa kuningaskysymys enimmäkseen ohitettiin ja keskityttiin juuri maareformin kaltaisiin kysymyksiin. Näin puolueiden väliset kompromissit kääntyivät toteuttamaan Bethlenin toivomaa maltillista yhtenäisyyspolitiikkaa ja loivat pohjan Yhtenäisyyspuolueen perustamiselle. Yhdysvaltain

²⁷³ Kontler 1999, 341; Romsics 1999, 114.

²⁷⁴ Pragmaattinen sanktio oli keisari Kaarle VI:n julistama ja Unkarin valtiopäivien 1723 hyväksymä laki Habsburgien perintömaiden jakamattomuudesta. Cartledge 2006, 130, 194.

²⁷⁵ NA M 708/5/864/461 Grant-Smith Hughesille 13.10.1921; Keskustelu Pienviljelijäpuolueen puolueohjelmasta.

lähettiläs Grant-Smith epäili tämän tarkoittavan legitimismin voittoa Unkarin sisäpoliittisessa suunnassa²⁷⁶, mutta todellinen seuraus oli kysymyksen jäädyttäminen.

"Unkari on juuri äskettäin antanut sellaisen todisteen sisäisestä voimastaan, maltillisuudestaan ja isänmaallisesta yhtenäisyydestään, että kenelläkään ei ole enää epäilyksiä siitä, että juuri se voima ja se maltillisuus ovat todelliset takeet rauhalle itäisessä Euroopassa. Se todistaa vääräksi vastustajiemme kaikki panettelut."²⁷⁷

Kuninkaan paluuyrityksen rauhanomainen ratkaisu oli todella antanut ententevalloille positiivisen kuvan Unkarin poliittisesta vakaudesta. Bethlenin toistuvana tavoitteena olikin vakuuttaa länsivallat siitä, että juuri Unkari takaa ja haluaa rauhaa, kun taas naapurivaltiot lietsovat konflikteja. Kuningaskriisin yhteydessä Tšekkoslovakia oli mobilisoinut armeijansa ja esittänyt nootin, jonka mukaan Kaarlen paluu valtaistuimelle olisi *casus belli*²⁷⁸, joten tässä nimenomaisessa tapauksessa Bethlenin voi sanoa onnistuneen.

Keväällä 1921 pitämässään hallitusohjelman esittelypuheessa Bethlen otti askeleen kohti kuninkaasta riippumatonta hallitusta. Hän kytki valtion vakauden hallituksen arvovallan turvaamiseen, ja perusteli sitä vuoden 1920 valtalaililla, jonka mukaan Itävalta-Unkarin yhteishallinto oli päättynyt ja kuninkaan hallituskausi katkennut. "Hallitus seisoo järkkymättä"²⁷⁹ tämän lain perustalla, ja vaikka laki myös määräsi tekemään hallitusmuotoa koskevat päätökset rauhansopimuksen ratifioinnin jälkeen, Bethlen totesi: "vielä ei ole sen aika, ei ennen kun maassa on saavutettu täydellinen yhtenäisyys, joka mahdollistaa sen, että pääsemme käsittelemään näitä kysymyksiä ilman ulkopuolista painostusta."²⁸⁰ Argumentti oli yksi niistä ratkaisuista, jolla tilapäiseksi tarkoitettu valtarakenne käännettiin pysyväksi. Valtiomuotoa koskevat ratkaisut eivät olleet ajankohtaisia ja kansallisen yhtenäisyyden nimissä ja ulkopuolisella vaaralla uhaten Horthyn ja Bethlenin järjestelmä teki itsestään välttämättömyyden.

²⁷⁶ NA M 708/5/864/461 Grant-Smith Hughesille 13.10.1921.

²⁷⁷ "Magyarország legutóbbi időkből olyan tanúságát adta belső erjének, higgadságának és hazafiás egységének, hogy mindenki előtt kétségtelen az, hogy az az erő és az a higgadság lényeges biztosítéka a békének Európa keletén. Elleneink minden rágalmazással szemben bizonyosság ez és cáfolat", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 127.

²⁷⁸ Cartledge 2006, 352.

²⁷⁹ "... Amelynek [a törvénynek] alapján rendületlenül megáll a kormány", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 127.

²⁸⁰ "Nem jött el az ideje addig, amíg az országban nincs meg teljesen a konsolidáció, amely lehetővé teszi, hogy ezzel a kérdéssel külbefolyásoktól mentesen foglalkozzék", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 128.

Bethlen pyrki myös ulottamaan keskustelun kieltävät argumentit hallitsijakysymykseen: "Hallitus on valmis ei ainoastaan hylkäämään kaikenlaisen propagandan ... vaan myös tekemään sen mahdottomaksi ... Älköön kukaan nyt heittäkö tätä kysymystä kuin hehkuvaa kekälettä väkijoukkojen keskelle."²⁸¹ Kansankiihotuksen ja demagogian vastainen perusasenne tuotiin tässä aktiiviselle tasolle, määrittämällä vaaralliseksi propagandaksi paitsi vallankumouksellinen kiihotus, myös kuningaskysymykseen liittyvä keskustelu. Kuten todettua, Horthy ja Bethlen eivät itsekään halunneet esittää lopullista ratkaisua asiasta, joten keskustelun vaimentaminen oli ymmärrettävä, joskin vaillinaisen ratkaisu. Aika saattoi sen päätökseen, kun kuninkaan toinen paluuyritys kukistui - tällöin vallanpitäjät saattoivat puolustella tapahtunutta välttämättömyydellä ja ulkopuolisella painostuksella ja jatkaa entiseen tapaan. Lisäksi se osoitti kuninkaan suosion rajallisuuden ja legitimistien hajaannuksen.

"Minulla on sanani sanottavana myös sille osalle unkarilaista sivistyneistöä, joka tähän saakka on seissyt syrjässä. Maassamme on yhä puolueita, joilla sodan aikana oli historiallinen tehtävänsä. Mutta nyt kansakunta on valinnut kurssinsa. Niiden puolueiden on hajaannuttava, erillään olon on loputtava, sillä on tullut aika koko unkarilaisen älymystön seistä yksimielisenä ja yhdessä rintamassa."²⁸²

Legitimistit, joihin puheenvuoro viittasi, asetettiin tapahtuneen tosiasian eteen. Heidän historiallinen hetkensä, *kairos*, oli mennyt, ja tarpeeton menneisyyteen katsominen vaarantaisi paljon ajankohtaisemmat saavutukset. Ajan ja hetken politisointi on kiintoisa argumentoinnin väline, joka on erotettavissa perinteisestä historiapolitiikasta. Viimeksi mainittu hakee jo kerrotusta historiasta esimerkkejä, niin positiivisia kuin negatiivisia, kun taas ensin mainittu jäsentää lähimenneisyyttä ja pyrkii sulkemaan epäedullisia argumentteja asettamalla ne osaksi historiaa. Tässä tapauksessa fraasi 'voittaja kirjoittaa historian' toteutui siis kaikista aktiivisimmin, kun pääministeri pyrki omassa kielenkäytössään määrittämään tappiolla olevan vastapuolen osaksi menneisyyttä.

²⁸¹ "... A kormány el van szánva arra is, hogy mindenféle propagandát ... a maga részéről nemcsak hogy támogatni nem fog, hanem a rendelkezésére álló törvényes eszközökkel lehetetlené fog tenni ... ne méltóztassanak ennek a kérdésnek üskét beledobni ebben a pillanatban a közéletbe", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 128.

²⁸² "És a magyar értelmiség azon részéhez, amely eddig félreállott, szintén van egy szavam. Az országban vannak még pártok, amelyeknek a háború alatt volt történelmi hivatásuk. A nemzet ma már irányt vett. Oszlassák fel ezeket a pártokat, szüntessék meg azt a különállást, mert elérkezett az ideje annak, hogy az egész magyar intelligencia egységesen álljon sorompóba", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 132.

Legitimisteille tämä ei riittänyt. He kielsivät asian käsittelyn ”kuningaskysymyksenä”, sillä koko asian problematisointi on vastoin heidän vakaumustaan. Albert Apponyin sanoin: ”Niinikutsuttu Unkarin kuningaskysymys ei ole laillisenä kysymyksenä lainkaan vaikea tai ristiriitainen. Ei ole mitään yksinkertaisempaa: toisin sanoen ei ole mitään Unkarin kuningaskysymystä, sanan juridisessa merkityksessä.”²⁸³

Apponyille Habsburgien asema oli turvattu filosofis-moraalisin perustein. Vapaa kuninkaan valinta olisi horjuttanut koko monarkian perusteita: ”Halu valita ja kruunata kuningas maan kruunatun kuninkaan sijaan on kohtalokas isku kuninkuuden periaatetta vastaan.”²⁸⁴ Yhden kuninkaan syrjäyttäminen johtaisi jokaisen tätä seuraavankin kuninkaan aseman epävarmuuteen, jos parlamentilla olisi oikeus noin vain hankkiutua kuninkaasta eroon.²⁸⁵ Legitimistit siis esittävät täydellisen antiteesin sille vanhan vallan kyseenalaistamisen argumentille, jonka mukaan kuninkaanvallan kyseenalaistamattomuus mahdollistaa kuninkaan henkilön kieltämisen.²⁸⁶

Jos valtio rikkoi kuninkaanvaltaan perustuvan yhteiskuntasopimuksen, se kyseenalaistaisi samalla kaikki laillisen vallan perusteet ja antaisi yhtäläisen legitimitetin jokaiselle vallankumoukselliselle liikkeelle:

”Tästä ei käy kiistelemisen, eivätkä kauniit sanat auta: on sitouduttava joko laillisuuteen ja siten laillisen kuninkaan loukkaamattomiin oikeuksiin, tai on hylättävä lain jatkuvuuden vakaa maaperä, jonka historiamme on oikeaksi osoittanut, ja lähteä vallankumousten kokeilujen erämaahan”²⁸⁷

²⁸³ ”The so-called Hungarian King question is as a legal question neither difficult, nor complicated. There is nothing more simple, in other words; there does not exist any Hungarian King question in the juridical sense of the word.”, NA M 708/8/864/696 Wienin-lähettiläs Washburn Kelloggille 2.2.1927; Apponyin haastattelu Wienin Reichshofissa 28.1.

²⁸⁴ ”It is a fatal blow to the principle of royalty to desire to choose and crown a King while we still have a crowned King”, NA M 708/5/864/461 Grant-Smith Hughesille 13.10.1921; Apponyin kannanotto Pienviljelijäpuolueen ohjelmajulistukseen.

²⁸⁵ Ks. myös NA M 708/6/864/493 Grant-Smith Hughesille 9.1.1922; Gyula Andrásyn puhe.

²⁸⁶ Crespo 2006, 92.

²⁸⁷ ”There is no issue, and no pretty wording can help: either one must declare oneself for legality and consequently for the inviolable rights of that King, whom the laws designate as such, or one must leave the firm ground of the continuity of law, tested and proved by time in our history, and set out into the desert of revolutionary experiments”, NA M 708/8/864/696 Wienin-lähettiläs Washburn Kelloggille 2.2.1927; Apponyin haastattelu Wienin Reichshofissa 28.1.1927.

Apponyi vastasi Bethlenin laillisuuspuheeseen asettamalla maltillisuuden ja isänmaallisuuden arvot, Unkarin olemassaolon ja yhteiskuntarauhan säilyttäminen, legitimismistä erottamattomiksi.

Apponyi vetosi myös Pyhän Tapanin kruunuun kuninkaanvallan takaajana.²⁸⁸ Symboleiden merkitystä politiikassa tutkinut Heino Nyyssönen kohottaa Pyhän Tapanin kruunun vaikutusvaltaisimmaksi unkarilaisen nationalismin ilmentäjäksi, jonka vuosisatoja jatkunut kunnioitus on ollut kuninkaan henkilöstä riippumatonta ja sen ylittävää.²⁸⁹ Gyula Andrassy, Apponyin ohella toinen legitimistien keskushahmoista, liitti sen kautta Habsburgien perintöoikeuden Suur-Unkarin jatkuvuuteen: ”Kruunattu kuningas on koko kansakunnan laillinen hallitsija ja kruunattu kuningas myös niille alueille, jotka on revitty meiltä”²⁹⁰; vastakohtaisesti hän yhdisti vapaasti valitun kuninkaan vihattuun Trianonin rauhansopimukseen.²⁹¹

Kaarlen paluuyritykset ja niiden ratkeaminen hallituksen hyväksi päättivät konfliktin käytännön politiikan tasolla. Vaikka kyseessä olikin Bethlenin vierastama äkillinen ratkaisu, hän ja Horthy onnistuivat pian kääntämään sen kokonaisvaltaisesti edukseen. He suojelivat itse kuninkaan arvovaltaa ja asettivat paluuyrityksistä vastuullisiksi hänen huonot neuvonantajansa:

”Kuningas oli ilmiselvästi väärin informoitu ja hänet oli saatu uskomaan, että kansa odotti häntä avoimin sylin. Oli hyvin raskas tehtävä kertoa kuninkaalle, kuinka pahasti hän oli erehtynyt.”²⁹²

Legitimistejä kohtaan suhtautuminen oli myös suojelevaa ja integroivaa. ”Vastuuntunnotomien yksilöiden”²⁹³ asettaminen syyllisiksi kielsi samalla laajan salaliiton olemassaolon ja vapautti legitimistit kollektiivisesta vastuusta.²⁹⁴ Jopa kuninkaalliseen vastahallitukseen liittyneet poliitikot saivat jatkaa uraansa ja harvat kapinallisten johtajina

²⁸⁸ NA M 708/14/864/218 Grant-Smith Hughesille 10.11.1921; Apponyin puhe 6.11.

²⁸⁹ Nyyssönen 2001, 164.

²⁹⁰ ”The crowned King is the legal king of the whole nation, the crowned king also of those territories which were torn from us”, NA M 708/6/864/493 Grant-Smith Hughesille 9.1.1922; Gyula Andrassin puhe.

²⁹¹ NA M 708/6/864/493 Grant-Smith Hughesille 9.1.1922; Gyula Andrassin puhe.

²⁹² ”The King was evidently falsely informed and made to believe that his nation was waiting for him with open arms. It was a very hard task for me to tell the King how badly he was mistaken”, NA M 708/15/864/141 Grant-Smith Hughesille 9.4.1921; Horthyn haastattelu.

²⁹³ ”Consciousness individuals”, NA M 708/14/864/199 Grant-Smith Hughesille 31.10.1921; Horthyn ja Bethlenin julistus 24.10.

²⁹⁴ NA M 708/15/864/141 Grant-Smith Hughesille 9.4.1921; Telekin haastattelu.

tuomitut saivat vain lieviä rangaistuksia. Yhtenäisyyspuhe jätti legitimistit kiitollisuudenvelkaan ja näin teki heidät vaarattomiksi. ”...Unkari on päässyt yhtenäisyydessään niin pitkälle, että hallitus, parlamentti, yleinen mielipide ja armeija toimivat yhteisymmärryksessä eivätkä anna johtaa itseään harkitsemattomaan toimintaan.”²⁹⁵ Samalla kuningaskaappausyrityksestä tehtiin symboli puoluepoliittisten intressien itsekkyydestä, joka oli vähällä saattaa maan turmioon, mistä pelastavana tekijänä oli oikeassa kohdassa osoitettu yhtenäisyys.²⁹⁶

Kuninkaan poistuminen näyttämöltä²⁹⁷ antoi hallitukselle entistä enemmän tilaa suvereenille ja vastaansanomattomalle vallankäytölle. Isänmaallisuuden ja uskollisuuden retoriikassa Horthy asetti itsensä käsitteellisesti Kaarlen paikalle. Hän otti itselleen position maan ja yhteiskuntajärjestyksen suojelijana ja uskollisuuden kohteena. Yhtenäisyys oli ainoa tie Unkarin kunnianpalautukseen, mutta sen takaajana oli nyt valtionhoitaja, ei kuningas.²⁹⁸ Siinä missä kaksoismonarkian aikana upseerit olivat vannoneet uskollisuutta kuninkaalle, Horthy valtionhoitajana siirsi tämän uskollisuuden koskemaan yksinomaan itseään: ”Kansallinen armeija on vannonut valan minulle ja on siten velvollinen noudattamaan määräyksiäni.”²⁹⁹

Horthyn laillisuuskäsityksen mukaan hänelle valtionhoitajan aseman antanut laki I/1920 antoi myös hänelle ja vain hänelle oikeuden luovuttaa valtansa kuninkaalle ja mahdollisuuden päättää, milloin. Hän oli Unkarin kuningaskunnan valtionpäämies, jolla ei ollut ehdottomia velvollisuuksia entistä kuningasta kohtaan. Samalla hänellä oli käsitys siitä, millaisilla toimenpiteillä maata voisi suojella, kun taas kuninkaan ja hänen väärin neuvonantajinsa seikkailuyritys johtaisi vain tuhoon.³⁰⁰ Horthy saattoi esiintyä myös Pyhän Tapanin kruunun suojelijana ja laillisena, vaikka kruunaamattomana hallitsijana, kun kuningas itse oli sen jo 1918 hylännyt.³⁰¹

²⁹⁵ ”...Hungary has reached a certain degree of consolidation where the Government, National Assembly, public opinion and the army are united, and do not permit themselves to be misled into hasty action”, NA M 708/14/864/135 Grant-Smith Hughesille 5.4.1921; Telekin puhe parlamentissa 5.4.

²⁹⁶ NA M 708/14/864/199 Grant-Smith Hughesille 31.10.1921; Horthyn ja Bethlenin julistus 24.10.

²⁹⁷ Tämä kävi peruuttamattomaksi, kun länsivallat toisen paluuyrityksen jälkeen karkottivat Kaarlen Madeiralle, jossa hän kuoli 1.4.1922. Romsics 1999, 186.

²⁹⁸ NA M 708/14/864/145 Grant-Smith Hughesille 15.4.1921; Horthyn päiväkäsky 30.3.

²⁹⁹ ”The National Army has taken oath to me and hence has the duty of executing my orders”,

NA M 708/14/864/199 Grant-Smith Hughesille 31.10.1921; Horthyn päiväkäsky 22.10.

³⁰⁰ M 708/14/864/199 Grant-Smith Hughesille 31.10.1921; Horthyn päiväkäsky 22.10.; kenraali Soósin päiväkäsky 23.10.; M 708/14/864/215 Grant-Smith Hughesille 14.11.1921; Bethlenin puhe 3.11.

³⁰¹ Nyssönen 2001, 129.

Vallankaappausyrityksen yhteydessä väliintulon suorittaneet länsivallat vaativat Unkaria säätämään Habsburgien perintöoikeuden kumoavan lain. 6.11.1921 hyväksytty laki oli Bethlenille ankara isku maan suvereniteettia kohtaan, mutta hän antoi sille omaa järjestelmäänsä tukevan muodon, jossa kuningaskysymyksen ratkaisu jätettiin avoimeksi ja status quo vahvistettiin määrittämättömäksi ajaksi:

” Kansakunta palaa kuningaskunnan ikaikaiseen valtiomuotoon, mutta siirtää valtaistuimen täyttämisen myöhempään ajankohtaan ja määrää hallituksen esittämään sopivalla hetkellä siihen liittyviä ehdotuksia.”³⁰²

Legitimisteille laki oli järkytys. Apponyi pysyi taipumattomana ja asetti itselleen velvollisuuden protestoida hallituksen toimia. Moraaliseen vastalauseeseen sisältyi, että vaikka lain kirjainta ehkä olikin ulkopoliittisessa pakkotilanteessa noudatettava, sen ei saanut antaa hävittää kuningaskollisuuden periaatetta ja tuhota tuhannen vuoden valtiokehitystä.

”Nyt käsiteltävänä oleva lakiesitys merkitsee perustuslakimme perinteen rikkomista. Julistamalla kruunatun kuninkaan vallastasyöksemisen, se iskee perustuslakimme vahvimpaan pilariin, Unkarin kansallisen kuningaskunnan instituutioon.”³⁰³

Apponyi turvautui jälleen laillisuuspuheeseen muotoilemalla, että perustuslaillisuuden jatkuvuus joko säilyi tai kaatui kuninkaan mukana. Yksittäinen, puoluepoliittinen parlamentti ei saanut korottaa itseään sellaiseen asemaan, jossa sillä olisi valta katkaista tämä jatkuvuus. Sillä valtio, joka kohtelee kuningastaan näin huonosti, saattaa milloin tahansa tehdä saman kenelle tahansa kansalaiselleen.³⁰⁴

Bethlen tunnusti lakiesityksen saatepuheessaan Apponyin ja muiden omantunnonvapauden lain vastustamisessa. Hän saattoi tällöin vedota vain unkarilaisen kansallisyylpeyden uuteen

³⁰² ”The Nation returns to the Kingdom’s ancient form of government, but postpones the occupation of the royal throne until a later date, and directs the Ministry to submit at the suitable time proposals relative thereto”, NA M 708/14/864/218 Grant-Smith Hughesille 10.11.1921; vallastasyöksemislaki 6.11.

³⁰³ ”The Bill at present before the Assembly signifies a break with our traditional constitution. In decreeing the dethronement of the crowned King, it attacks the strongest pillar of the Constitution, the institution of the Hungarian National Kingdom”, M 708/14/864/215 Grant-Smith Hughesille 14.11.1921; Apponyin puhe 3.11.

³⁰⁴ NA M 708/14/864/215 Grant-Smith Hughesille 14.11.1921; Apponyin puhe 3.11.

muotoiluun: Unkarin oli näytettävä esimerkkiä ja todistettava, ettei se ollut vaaraksi naapurivaltioilleen.³⁰⁵

Toisella puolen poliittista kenttää vallastasyöksemislaki antoi Pienviljelijäpuolueelle aiheen iloon. Puolueen puheenjohtaja István Nagyatádi Szabó otti haltuunsa vuoden 1848 vallankumoussankari Lajos Kossuthin muiston tämän vastustettua Habsburgeja yhtä ponnekkaasti:

”Lajos Kossuth, älä itke. Me jaamme sinun tuskasi. Tänä ikuisesti merkittävänä päivänä me tulemme haudallesi, täytettyämme osan tahdostasi karkottamalla iäksi vieraan valtiaan.”³⁰⁶

Samalla pienviljelijät poliittisena liikkeenä antoivat positiivisen merkityksen vallastasyöksemislaille, jota muut pitivät lähinnä hävettävänä ulkovaltojen diktaattina.³⁰⁷

Kuningaskysymys ja sen kulminoituminen Kaarlen paluuyrityksiin edusti ehkä aikakauden intohimoisinta poliittista retoriikkaa. Bethlenillä ei ollut aluksi keinoja vastata legitimistien moraalisiin argumentteihin, mutta paluuyritysten jälkeen hän saattoi liittää kysymyksen vaimentamisen luontaiseksi osaksi yhtenäisyyspolitiikkaa. Samalla Apponyin kaltaisten legitimistien taipumattomuus siirsi heidät syrjään asian käsittelystä.³⁰⁸ Myöhemmässä retoriikassa kaappausyritys asetettiin yhdeksi koettelemuksina edustavaksi anekdootiksi vallankumousten rinnalle.

³⁰⁵ NA M 708/14/864/218 Grant-Smith Hughesille 10.11.1921; Bethlenin puhe 6.11.

³⁰⁶ ”Louis Kossuth, do not weep. What pains you hurts us also. On this eternally significant day we come to your grave where we have fulfilled a part of your will in banishing forever a foreigner”,

NA M 708/14/864/213 Grant-Smith Hughesille 8.11.1921; Nagyatadi Szábon puhe Kossuthin haudalla 6.11.

³⁰⁷ Ks. esim. NA M 708/14/864/215 Grant-Smith Hughesille 14.11.1921; Bethlenin puhe 3.11.

³⁰⁸ Sakmyster 1994, 123.

4.4. Uusien liittolaisten määrittely

4.4.1. "Luokkaintressejä suurempi solidaarisuus kansakuntaa kohtaan" – työväestön integrointi

Sosialismin vastustuksesta huolimatta Bethlen pyrki jo vuonna 1919 saamaan yhtenäisyysliikkeen tueksi myös työväenluokan. Tämä oli perusteltua, sillä neuvostotasavalta oli kaupunkilaisten ja koulutetun vasemmiston liike, kun taas valtaosa työväestöstä suhtautui korkeintaan odottavasti neuvostovaltaan ja joutui pettymään, kun maareformin kaltaiset perustavanlaatuiset sosiaaliuudistukset jäivät toteuttamatta.³⁰⁹

"Elämme todellakin proletariaatin poliittisen ja taloudellisen emansipaation aikaa. Sen on herättänyt sivistyksen leviäminen kansan syviin riveihin sekä, minkä auliisti tunnustan, se uuttera työ, jota alempien kansanryhmien johtavat yksilöt ovat tehneet ja jonka seurauksena työväenluokan inhimillinen itsetietoisuus ja kulttuuri ovat saavuttaneet korkeamman asteen."³¹⁰

Työväenluokan sivistys sinänsä ei ollut kielteinen asia, vaan sen itsekäs omien etujen puolustaminen sosialismin keinoin, sillä työväenluokallakin oli "luokkaintressejäkin suurempi velvollisuus, suurempi solidaarisuus, ja se on solidaarisuus koko kansakuntaa kohtaan."³¹¹ Tämä velvollisuus kansakuntaa kohtaan oli asia, joka työväenluokka piti saada ymmärtämään tai "tarvittaessa aseina vakuuttaa siitä."³¹² Näin myös tapahtui vastavallankumouksen myötä, ja vasemmisto joutui poliittisen painostuksen kohteeksi. Mutta jo vuonna 1921, kuningaskysymyksen hajottaessa poliittista eliittiä, Bethlen katsoi jälleen tarpeelliseksi tukeutua työväestöön:

³⁰⁹ Romsics 1999, 103-105.

³¹⁰ "Ma valóban a proletárorsztály politikai és gazdasági emancipációjának korát éljük. Megérlelte ezt a kort a műveltség terjedése a nép széles rétegeiben és készséggel elismerem, megérlelte ezt az a szorgalmas munka, melyet az alsóbb néposztályok vezetői föltétlenül teljesítettek és aminek folytán a munkaosztályban emberi öntudat és a kultúra nagyobb foka is kifejlődött.", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 114.

³¹¹ "... Az ő osztályérdekén felül egy sokkal nagyobb, felsőbb érdekközösség van, egy nagyobb szolidaritás és ez a nemzet összes férfainak a szolidaritása", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 114.

³¹² "... Meg kell értetnünk, mégpedig a meggyőzés fegyvereivel...", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 114.

"Hallitus osoittaa mitä suurinta ymmärrystä työväenluokkaa kohtaan. Olemme täysin tietoisia siitä, että yhä on voimassa useita sellaisia toimenpiteitä, jotka ovat nyt jo epäoikeudenmukaisia työväenluokkaa kohtaan."³¹³

Bethlen lupasi lieventää näitä toimenpiteitä ja tarjosi yhteistyötä työväestön kanssa. Keskustelua ei kuitenkaan viety pidemmälle konkreetian tasolle. Vaikka Bethlenin henkilökohtaisena motiivina olikin paitsi aito kansallisen yhtenäisyyden ihanne, myös halu tehdä eroa äärioikeiston antikommunismiin, vallankumousten jälkeinen normalisoinnin politiikka ei – kuten todettua – tarjonnut työväestölle todellisia vaikutusmahdollisuuksia.³¹⁴

Hallitusohjelmassa Bethlen julisti sen sijaan tehtäväksi lakiuudistukset elinkeinolaista, virkamiesten palkoista, eläkkeistä, terveydenhoidosta, kilpailun vapauttamisesta, osuuskunnista, ammattiyhdistysten ja työväenyhdistysten toiminnasta sekä työturvallisuudesta. Luettelon voi katsoa tarkoitetun tyynnyttämään vasemmistoa, jolta ilmoitukset saivat suosionosoituksia, ja julistamaan kriisien jälkeisen normalisaation etenemistä. Hallitusohjelman konkreettiset osat käyttivätkin rauhaan palaamisen retoriikkaa, osoittaen, että uusi hallitus kykeni vakauttamaan maan myös käytännön tasolla. Samalla esitettiin, että työväestö voi saavuttaa todelliset ja kestävät edut maltillisen reformismin, ei vallankumouksen kautta.³¹⁵

Bethlen saavuttikin sosialidemokraattisen puolueen johdon kanssa rajoitetun sovun, joka turvasi puolueen toiminnan ja mahdollisti parlamenttivaaleihin osallistumisen, mutta piti nämä todellisen päätöksenteon ulkopuolella. Vastaavasti Sosialidemokraattinen puolue sitoutui vähentämään vaikutusvaltaansa ammattiliitoissa, lopettamaan lakkojen organisoinnin ja katkaisemaan yhteytensä emigranttisosialisteihin.³¹⁶

Sovinto sosialistien kanssa johti myös Horthyn laajentamaan yleistä armahdusta koskemaan huomattavasti laajempaa joukkoa vallankumousvuosina vankilaan tuomittuja.³¹⁷ Huomattavaa on, että armahduksen ulkopuolelle eksplisiittisesti jätetään "ne, jotka ovat lähteneet maasta

³¹³ "A munkásosztállal szemben a kormány a legnagyobb megértést fogja tanúsítani. Teljesen tudatában vagyunk annak, hogy sok mindenféle intézkedés áll fenn, amely a munkásosztállal szemben ma már méltánytalan", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 122.

³¹⁴ Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 122.

³¹⁵ Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 129.

³¹⁶ Cartledge 2006, 356; Kontler 1999, 349.

³¹⁷ NA M 708/6/864/486 Grant-Smith Hughesille 28.12.1921; Horthyn armahdusjulistus 22.12.1921 vrt. M 708/5/864/373 Grant-Smith Colbylle 30.12.1920; Horthyn armahdusjulistus 25.12.

välttääkseen oikeudenkäyntinsä tai rangaistuksensa."³¹⁸ Viimeistään tästä lähtien siis emigranttikommunistit ja heidän propagandansa ulkomailla nähtiin vaarallisemmiksi kuin kotimaassa avoimesti ja valvotusti toimivat sosialidemokraatit.³¹⁹ Tämä vaikutti myös toisen maailmansodan jälkeiseen tilanteeseen, jossa käänteisesti emigrantit ja heistä erityisesti Moskovassa koulutuksensa saaneet, muodostivat sosialistisen eliitin.

Vaikka sosialidemokraattien puolueohjelma ennen vuoden 1922 vaaleja, joissa puolue palasi parlamenttiin, noudatti aggressiivista sosialismia ja luokkataistelun retoriikkaa, syyttäen hallitusta vastavallankumouksellisesta terrorista ja vaati yläluokkien etuoikeuksien lakkauttamista, valtaosa ohjelmasta keskittyi työlainsäädännön ja työväestön elinolojen kaltaisiin konkreettisiin uudistusvaatimuksiin, jotka saivatkin hallitukselta vastakaikua.³²⁰ Trianon oli ylittämätön argumentti myös sosialidemokraateille, joiden retoriikassa rauhansopimus oli imperialismin sanelema ja heikon porvarihallituksen hyväksymä. Samalla puolue julisti, että sopimuksen revisio voi tapahtua ainoastaan demokratian kautta - vaati demokratiaa paitsi Unkariin, myös naapurimaihin.³²¹

Sosialidemokraattien pragmaattisen integraation voi katsoa olleen yksi Bethlenin hallituksen onnistuneista liikkeistä. Sen onnistumisen taustalla oli tietynasteisen kansallismielisen ja konservatiivisen arvopohjan ulottuminen myös työväestöön, yli vallankumouksellisen tietoisuuden.

4.4.2. Ihannoitu pienviljelijä

Yhtenä hallitusohjelmansa keskeisistä tavoitteista Bethlen piti pienviljelijäväestön aseman vahvistamista:

"Sillä pienviljelijäväestö on kansakunnan selkäranka, joka, jos vain pääsee kehittymään kulttuurin saralla ja kartuttamaan omaisuuttaan, tulee kerran

³¹⁸ "... Those, who have left the country in order to avoid criminal proceedings or their punishment", NA M 708/6/864/486 Grant-Smith Hughesille 28.12.1921; Horthyn armahdusjulistus 22.12.1921.

³¹⁹ NA M 708/6/864/486 Grant-Smith Hughesille 28.12.1921; Horthyn armahdusjulistus 22.12.1921.

³²⁰ NA M 708/6/864/502 Grant-Smith Hughesille 7.4.1922; Sosialidemokraattisen puolueen ohjelmajulistus 24.3.; vrt. Bethlenin hallitusohjelma 1921 ja Romsics 1999, 165–167.

³²¹ NA M 708/6/864/502 Grant-Smith Hughesille 7.4.1922; Sosialidemokraattisen puolueen ohjelmajulistus 24.3.

ottamaan vallan käsiinsä, ja yhdessä älymystön kanssa tulee luomaan perustan sille terveelle demokraattiselle kehitykselle, jota tämä maa tarvitsee."³²²

Tämä kunnianosoitus perustui poliittisiin realiteetteihin. Kuningaskysymyksen yhteydessä Bethlen oli joutunut hylkäämään legitimistisen yläluokan, jonka käsissä Kristilliskansallinen puolue oli, ja hakemaan vastaavasti tukea kansallismieliseltä Pienviljelijäpuolueelta. Terve demokraattinen kehitys yhteistyössä älymystön kanssa viittasi uuden Yhtenäisyyspuolueen koostumukseen, jossa pienviljelijät ja Bethlenille ja Horthylle uskolliset aristokraatit muodostivat hallituksen.

Maareformi oli itsessään politisoitunut käsite, ja Bethlen käsitteli useissa puheissaan sen sisältöä: mitä maareformi merkitsee, kuka sen toteuttaa, milloin ja miten. Reformivaatimus oli ollut yksi vuoden 1918 vallankumouksen keskeisistä iskulauseista ja presidentti Károlyi oli idealistisen esikuvallisesti aloittanut maan jaon pienviljelijöille omilta tiluksiltaan. Sekä Károlyin tasavallan, Kúnin neuvostotasavallan että Telekin vastavallankumouksellisen hallituksen aikana hyväksyttiin maareformilait, joista yksikään ei käytännössä muuttanut merkittävästi maanomistusoloja.³²³ 1921 Bethlen käytti maareformin kiirehtimistä perusteena hallinnonuudistustilalle, vaikka vakuuttikin samalla, että "tämä hallitus ... antaa kaikki vakuudet siitä, että lakikirjaan kirjattu maanomistusreformilaki tullaan panemaan toimeen."³²⁴

Kompastuskivenä oli maanjaon vaarallinen luonne, puuttuminen yksityisomistukseen. Bethlen esittikin uhkakuvan, jossa yhtä jakoa seuraavat toinen ja kolmas, "joilla olisi jo aivan toisenlaisia seuraamuksia kansakunnalle."³²⁵ Siinä piili siis sosialismiin liukumisen vaara. Puheesta kävi ilmi, että reformi toteutetaan siinä (ja vain siinä) mitassa kuin on välttämätöntä yhteiskuntarauhan takaamiseksi. Lisäksi Bethlen korosti, että maiden haltuunotto suoritetaan osana pääomaverotusta, ei siis vastikkeettomasti.³²⁶ Tilanne oli erikoinen, koska vuoden 1920

³²² "... mert a kizgazda-társadalom a nemzet gerince, amely, ha a kultúra téren haldva és vagyonban gyarapodva, majdan kezébe veszi a hatalmat, ebben az országban az intelligenciával együtt alapját fogja megvetni annak az egészséges demokratikus fejlődésnek, amelyre ennek az országnak szüksége van.", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 120.

³²³ Romsics 1999, 94-95, 101, 105, 116.

³²⁴ "Ez a kormány ... minden garanciát megad abban a tekintetben, hogy a törvénykönyvben lévő földbirtokreform-törvényt a közigazgatási hatóságokkal végre fogja hajtatni", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 123.

³²⁵ "... mely a nemzetre nézve azután egészen más következményekkel járna...", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 125.

³²⁶ Verotus koski yli 1000 auranalan (*hold*, noin 0,58 ha) tiloja, joista valtiolle siirrettiin yhteensä puoli miljoonaa auranalaa. Ks. Romsics 1999, 131.

äänioikeuslaki oli tehnyt Pienviljelijäpuolueesta merkittävän poliittisen toimijan, johon Bethlenin oli kyettävä vetoamaan, mutta oman henkilökohtaisen ja poliittisen taustansa vuoksi hänellä ei ollut todellista halua suurmaanomistajien aseman heikentämiseen.

"Katsoessani tulevaisuuteen näen kaksi peruspilaria, jotka tukevat suurta ja voimakasta Unkaria: ensimmäinen on kulttuurisesti kukoistava ja taloudellisesti vahva pienviljelijäväestö, toinen taas kristillinen unkarilainen älymystö. Jos nämä kaksi liittyvät yhteen ja pitävät yhtä, ei vain tuolla kylissä ja kaupungeissa vaan myös täällä parlamentissa, silloin tämä parlamentti voi saavuttaa sen arvovallan, joka tarvitaan kansakunnan johtamiseen kohti kutsumustaan."³²⁷

On kuitenkin huomattava, että Bethlenin ihannoiden mainitsema 'valistunut pienviljelijäväestö' merkitsi vain niitä talonpoikia, jotka olivat saaneet äänensä kuuluviin parlamentissa Pienviljelijäpuolueen nousun myötä ja sittemmin Yhtenäisyyspuolueen osana. He kuuluivat maatalousväestön varakkaimpaan osaan, jolle tilusten tuotot mahdollistivat suhteellisen hyvän elintason ja todellisen mahdollisuuden sivistyksen hankkimiseen. Valtaosa maatalousväestöstä oli edelleen maatonta tai omisti alle 10 auranalaa maata, mikä parhaimmillaankin riitti vain kotitalouden omaan elatukseen.³²⁸ Pienviljelijäpuolueen ja maaseutuköyhälistön näkökulmien ero tuli esille muun muassa kuningaskysymyksen yhteydessä, kun kuninkaan tukijaksi asetunut Länsi-Unkarin maaherra, kreivi Antón Sigray oli pidätetty toisen paluuyrityksen yhteydessä. Tuolloin länsiunkarilaiset talonpojat asettuivat tukemaan legitimistimaaherraansa, Pienviljelijäpuolueen linjaa vastaan ja lähettivät parlamenttiin delegaation, joka päätyi syyttämään hallitusta ja Pienviljelijäpuoluetta epäisänmaallisuudesta ja vallanhalusta.³²⁹

Kristillisen keskiluokan tukeminen liittyi muun muassa korkeakoulutustarjontaan, jonka laajentaminen suunnattiin erityisesti keskiluokalle, numerus clausus -lain avulla ja juutalaisten kustannuksella. Bethlenin esittämä valistuneen pienviljelijäväestön ja kristillisen keskiluokan ideaali sisälsi myös näiden erossa pitämisen: pienviljelijäväestön korkeakoulutusaste pysyi tasaisen alhaisena (6-7 % korkeakouluopiskelijoista) koko 1920-

³²⁷ "Ha én a jövőbe nézek, két pillérét látom a nagy és erős Magyarországnak: az egyik a kultúraban kifejlett, gazdaságban erős kisgazdaostály, a másik pedig a keresztény magyar intelligencia. Ha ez a kettő összefog és együtt tart nemcsak odakint a falvakban, de idebent a parlamentben is, akkor ez a parlament megszerzi azt a tekinelyt, amely képessé teszi, hogy a nemzetet azon az úton vezesse, amely az ő hivatása." Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000.

³²⁸ Romsics 1999, 163.

³²⁹ NA M 708/6/864/477 Grant-Smith Hughesille 12.12.1921.

luvun.³³⁰ Jos tilannetta tarkastellaan käytännön toimenpiteiden valossa, Bethlenin hallituksen pyrkimys työväestön integrointiin oli huomattavasti aktiivisempaa kuin sen tukeutuminen ihannoituun pienviljelijäväestöön: 1920-luvulla aloitetut sosiaalireformit koskettivat ensisijaisesti kaupunkilaistyöväestöä, eivät pienviljelijöitä, ja ammattitaitoisen teollisuustyöläisen vuositulot nousivat vuosikymmenen loppuun mennessä yli kaksinkertaiseksi pienviljelijöihin nähden.³³¹

³³⁰ Romsics 1999, 153.

³³¹ Romsics 1999, 160, 165.

5. Ulkopoliittinen retoriikka revision palveluksessa

5.1. Trianonin ylittämätön trauma

Ulkopolitiikka oli se osa-alue, jossa Bethlenin ja muun eliitin retoriikkaa voi pitää moderneimmalla tavalla poliittisena. Se ei voinut olla yksinomaan vallan ja vakauden kieltä, sillä heidän oli kyettävä argumentoimaan paitsi omaan kansaansa, myös kansainväliseen yhteisöön vedoten. Tästä huolimatta koko ulkopoliittisen retoriikan liikkumavara oli rajattu, sillä sen määrittänyt perusargumentti oli Trianonin rauhansopimuksen epäoikeudenmukaisuus ja revision välttämättömyys. Rauhansopimus oli yhtäläistä tyrmistystä herättävä koettelemus ja itsessään motiiviksi ja arvoksi kohotettu käsite, johon vetoaminen oli yksi poliittisen kielen perusteista.

Trianonin yhteydessä on perusteltua puhua koko kansakuntaa koskevasta mentaliteettitason traumasta. Väestön kahden kolmasosan menetys, ystävien ja sukulaisten jääminen vieraan vallan alaisuuteen oli kokemus, jota ei kyetty rationalisoimaan eikä politisoimaan. Tästä kertoo myös vallalla ollut voimakas pyrkimys syntipukkien etsintään ja unkarilaisissa kertomuksissa esiintyviin mitä erikoisimpiin perusteluihin, joilla pyrittiin selittämään ententen vihamielisyys Unkaria kohtaan.³³²

Ilmapiiri rajoitti myös poliittista keskustelua. Sopimuksen vääräisyys oli kiistämätön tosiasia, terminoiva argumentti, jonka kyseenalaistaminen olisi ollut poliitikolle tuhoisaa. Jo lähtökohtaisesti epäilyksenalaiset sosialidemokraatit ja liberaalit saivat osakseen syytöksiä kansallisen päämäärän pettämisestä esitettyään kompromissiratkaisuja.³³³ Yhtä lailla poliittisen eliitin ylemmydentuntainen suhtautuminen rajoitti asiasta puhumisen muotoja: Unkarilla oli historiallinen tehtävä hallita Suur-Unkarin alueita. *Das Sagbare* määrittä *das Machbare*, jolloin keskustelun alaiseksi jäi vain se, millaisin perustein revisio voitaisiin toteuttaa.

³³² Ablonczy 2002, 133, 159.

³³³ Pritz 2010. Toisaalta jopa sosialismin ajan historiakuvauksissa oli tapana muistuttaa, että vuoden 1919 neuvostotasavalta ei koskaan alistunut rauhansopimukseen, vaan sen hyväksyi vastavallankumouksellinen hallitus. Trianon-katkeruus oli siis niin voimakasta, että se ylitti myös ideologisen internationalismin. Ks. esim. Vakkuri 1986, 30.

Revisionismi liitettiin yhtenäisyyspuheeseen ja depolitisointiin: sisäpoliittinen hajaannus esti menestyksekkään ulkopoliittikan hoitamisen, jolloin yhteiskuntarauha asetettiin revision edellytykseksi. Yksityisten intressien ajaminen koko maata koettelevassa tilanteessa oli yksinomaan itsekästä.³³⁴ Vuonna 1920 silloinen ulkoministeri Pál Teleki käytti samaa argumenttia politiikan julkisuusperiaatteen kieltämiseen ja asianosaisten piirin rajoittamiseen: ”Ulkopoliittikkaa voi toteuttaa ainoastaan luottamuksen perusteella, eikä tapana ole hoitaa ulkopoliittisia asioita julkisuudessa.”³³⁵ Luottamus ja suuri yleisö asetettiin siis toisilleen vastakkaisiksi.

Revisionistisen ulkopoliittikan taipumattomuudesta ja kunniallisuudesta tuli itseisarvo, jota verrattiin naapurimaiden itsekkyytteen ja lapselliseen uhitteluun. Tämä taipumattomuus oli ulkopoliittikan ja isänmaallisuuden yhdistävä ohjenuora.³³⁶ Miklós Bánffy, Telekin seuraaja ulkoministerinä, käytti *Realpolitikin* käsitettä, mutta operationalisoi tosiasioiden tunnustamisen nimenomaan Unkarin oikeuteen vaatia revisiota. Samalla hän muotoili tilanteen hyödynnettävyyden: ”Tilanteemme on synkkä, muttei toivoton ... koettelemukset ovat voimistaneet kansallistuntoamme”³³⁷; uusi Unkari oli etnisesti ja kielellisesti homogeeninen, ja sen kärsimyshistoria, jonka kaikki unkarilaiset tunnustivat, otettiin kansallismielisen politiikan peruskäsitteeksi. Bethlen puolestaan julisti: ”Ulkopoliittikallamme voi olla vain yksi suuntaus ja aiomme tinkimättä seurata sitä: suuntauksemme voi olla ainoastaan unkarilainen!”³³⁸ Unkarilaisuus esittäytyi jälleen konstruktiona, joka oli pääministerin määriteltävissä: se merkitsi isänmaallisuutta ja revisiopyrkimystä, mutta samalla luotettavan ja turvallisen kuvan antamista länsivalloille ja naapurivaltioiden nöyryyttävän painostuksen torjumista.

Koko revisioajatuksen voi katsoa perustuvan poliittisen realismin ja idealismin yhdistelmään. Kun parlamentti ratifioi rauhansopimuksen, vallalla oli mieliala siitä, että sopimus on hyväksyttävä kansainvälisen painostuksen vuoksi, mutta yhtä vahvasti uskottiin siihen, että

³³⁴ NA M 708/6/864/541 Bretano Hughesille 17.4.1923; Paroni Jozsef Szerenyin kirjoitus Pester Lloydissa.

³³⁵ ”The foreign policy can only be conducted on a foundation of confidence, and it is not the custom to carry on foreign policies before the public”, NA M 798/5/864/325 Grant-Smith Colbylle 18.10.1921, Telekin puhe Szegedissä 11.10.1920.

³³⁶ NA M 708/8/864/714 Wright Kelloggille 31.3.1928; Bethlenin puhe Debrecenissä 5.3.

³³⁷ ”The picture before us today is dark but not hopeless ... after our many trials we are strengthened in our national feelings”, NA M 708/5/864/420 Grant-Smith Hughesille 14.5.1921; Bánffyn puhe parlamentissa 10.5.1921.

³³⁸ ”Egy orientációja lehet csak külügyi politikánknak, amelyeket rendíthetetlenül követni akarunk: orientációnk egyedül magyar lehet”, Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 127.

epäoikeudenmukaisen rauhan myöhempi oikaiseminen sopimusteitse olisi toteutettavissa. Vaikka Bethlen, vedotessaan poliittiseen rationalismiin, moitti unkarilaista "asianajajamentaliteettia"³³⁹ ja sopimususkoa, Trianonista puhuttaessa hän itse vetosi sopimuksen kunnioittamiseen:

"... tämä voittajavaltioiden sanelema sopimus ei ainoastaan aseta meille velvollisuuksia, vaan siihen sisältyy myös meitä koskevia oikeuksia. Toivomme tosiaankin, että rauhansopimuksen laatijat osoittavat oikeuksiemme toteuttamisessa samanlaista tunnollisuutta kuin silloin, kun me olemme toimenpiteiden kohteena. Oletamme, että naapurimme, nauttiessaan niitä valtavia etuja, jotka rauhansopimus niille tarjoaa, eivät myöskään unohda niitä velvollisuuksia, jotka sopimus niille meitä kohtaan määrää." ³⁴⁰

Trianon oli kansallinen hätätapaus ja ulkopoliitikassa sen korjaamiseen käytettiin kaikkia mahdollisia argumentteja.

5.2. Kamppailu Pikkuententen vihamielisyyttä vastaan

5.2.1. Vähemmistökysemykset ja maailman huomio

Unkarin lähin ja vaarallisin ulkopoliittinen vastustaja oli pikkuentente, Tsekkoslovakian, Romanian ja Jugoslavian keskinäinen puolustusliitto, joka oli perustettu vuonna 1921 Unkarin revisiopyrkimyksiä vastaan. Unkarilaisessa diskurssissa puolestaan liitto jatkoi sitä historiallisen Unkarin tuhoamista, jonka samat valtiot olivat itsenäistyessään ja Trianonin rauhansopimuksen myötä aloittaneet.

Maiden suhteissa oli runsaasti historian painolastia. Ennen ensimmäistä maailmansotaa Unkari oli puolustanut voimakkaasti etuoikeutettua asemaansa kaksoismonarkian toisena osapuolena ja oikeuttaan vähemmistökansojen hallitsemiseen. 1800-luvun lopulla Unkarin hallitus oli tukahduttanut, keisari Frans Joosefin tuella, useita kertoja

³³⁹ "Jogászi észjárás", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 118.

³⁴⁰ "... A béke, amely a győzők abszolút kényszerével jött létre, nemcsak kötelelességeket ró reánk, hanem számunkra is tartalmaz jogokat. Reméljük, hogy e jogok érvényesítésében a szerződők ugyanazt a lelkiismeretességet fogják tanúsítani, amellyel mi lépünk e kérdések elé. Abban a feltételezésben, hogy a szomszédaink azoknak a rendkívüli előnyöknek élvezetében, amelyeket nekik a béke biztosít, nem fognak megfeledezni azokról a kötelelességekről sem, amelyeket velünk szemben szerződésileg vállaltak", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 127.

vähemmistökansallisuuksien pyrkimykset vaikutusvaltansa lisäämiseksi. Unkarin kansallisuuspolitiikka oli perustunut kaiken separatismiin vastustamiseen ja vähemmistökansalaisuuksien unkarilaistamiseen.³⁴¹ Vielä keväällä 1919 Bethlen julisti tyrmistyksensä sen johdosta, että "meitä kulttuurisesti, taloudellisesti ja henkisesti jälkeenjääneemmät [sic!] pienet kansat kuvittelevat voivansa rangaistuksetta kävellä ylitemme."³⁴² Bethlenin kommentin heijastama unkarilaisten kulttuurinen ylemmydentunto ja naapurimaiden oikeutettu katkeruus vaikeuttivatkin rakentavaa dialogia maiden välillä. Versailles'n rauhankonferenssissa seuraajavaltiot pystyivät vakuuttamaan ententevallat oman asiansa tueksi, jolloin rauhansopimus kohdistui Unkaria vastaan.³⁴³

Bethlenin huudahdus Unkarin uusien rajojen kestämyydestä, "Näiden rajojen perustalle ei voi rakentaa lopullista rauhaa. Näiden rajojen perustalle voi rakentaa vain vankilan, jossa me olemme vankeja ja voittajavaltiot vartijoita"³⁴⁴, sisältää viitteen 'kansojen vankilaksi' kutsuttuun Itävalta-Unkariin, jossa juuri Unkari oli ollut vähemmistökansallisuuksien ankarimpia vartijoita; nyt taas entiset alamaiset, saatuaan kyseenalaisen vapautensa, olivat päässeet alistamaan Unkarin vangikseen.

Pikkuentente oli avoimesti Unkaria vastaan solmittu liitto, joten Bethlenille se oli ymmärrettävä vihollinen, jonka taipumattomuus oli vain vaikeuttanut Unkarin jatkuvia pyrkimyksiä hyväntahtoiseen ja luottamukselliseen lähestymiseen.³⁴⁵ Samalla Bethlen julisti, että Unkari haluaa toki parantaa suhteitaan naapurimaihinsa, mutta vain kahdenkeskisten neuvottelujen kautta, ei pikkuententen välityksellä, "sillä silloinhan kaikki sen jäsenvaltiot saisivat äänivaltaa sellaisissakin kysymyksissä, jotka koskevat vain Unkaria ja yhtä naapureistamme."³⁴⁶ Tästä huolimatta Unkarilla ei ole mitään pyrkimyksiä liittosopimuksen hajottamiseksi, "ei, vaikka pikkuententesopimus onkin suunnattu aggressiivisesti meitä

³⁴¹ Romsics 1999, 65-67.

³⁴² "... büntetlenül gázolhatnak rajtunk végig kisebb népek, amelyek hátramaradottabbak kultúrában, gazdasági és szellemi erőben, mint mi.", Bethlenin puhe 18.2.1919, Bethlen 2000, 113.

³⁴³ Romsics 1999, 86-87.

³⁴⁴ "Ezekre a határookra egy végleges békét felépíteni nem lehet. Ezekre a határookra fel lehet építeni egy börtönt, amelyben mi vagyunk az őrzöttek és a győzők az őrzők", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 249.

³⁴⁵ Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 242.

³⁴⁶ "Mert ezáltal kitenné magát annak, hogy olyan kérdésekbe, amelyek kizáróan Magyarországot s egyik szomszédját érdeklik, a másik szomszéd is beleszólási jogot nyerne", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 242.

vastaan ja on ristiriidassa Kansainliiton peruskirjan ja periaatteiden kanssa."³⁴⁷ Unkarin tavoitteena oli siis vain suhteiden parantaminen ja ilmapiirin normalisoiminen, kaikki Keski-Euroopan rauhantilan nimissä, kun taas pikkuentente esitettiin uhkana. Bethlenin *paradiastole* pikkuententen merkityksestä oli triviaali, mutta ymmärrettävä. Puolustusliitto oli osoittanut enemmän aggressiivisuutta Unkaria kohtaan kuin Unkarin maltillisuus oli antanut aihetta, ja esimerkiksi kuninkaan paluuyritysten yhteydessä länsivallat olivat hyväksyneet Unkarin menettelyn ja kritisoineet pikkuententen uhkavaatimuksia.³⁴⁸ Näin Bethlenin oli helppoa julistaa naapurimaiden, ei Unkarin, olevan rauhallisen ilmapiirin esteenä.

Tämä osoittaa Bethlenillä olleen myös tiettyä ymmärrystä länsivaltojen poliittista pragmatismia kohtaan: jos suurvallat halusivat vain rauhaa Keski-Eurooppaan ilman ideologisia sitoumuksia, miksi ne jatkoivat tukeaan aggressiivisille seuraajavaltioille, kun Unkari oli jo osoittanut olevansa paljon luotettavampi yhteistyökumppani? Bethlen valitteli, kuinka Unkari yhä edelleen oli se, jota kaikista vähiten kuunneltiin kansainvälisillä foorumeilla:

"Emme ole voineet jäädä vaiti silloin, kun ulkomailla ei ole kiinnitetty huomiota meitä kohdanneisiin hirvittäviin vääryyksiin, vaikka vain ulkomaiden apu on voinut tuoda meille oikeutta."³⁴⁹

Suhteessa kansainväliseen julkisuuteen Bethlen esitti dikotomian siitä, kuinka Unkarilta vaadittiin jatkuvaa kuuliaisuutta kansainvälisiä sopimuksia kohtaan, mutta naapurivaltiot saattoivat rangaistuksetta loukata Unkaria ja rauhansopimuksen harvoja Unkarille suosiollisia artikloja: vainota unkarilaisvähemmistöjään, karkottaa näitä Unkariin, takavarikoida ja kansallistaa unkarilaisten omaisuutta sekä mustamaalata Unkarin kansainvälistä mainetta.³⁵⁰ Nyt Bethlen kävi vastaiskuun, pyrkien saattamaan nämä teot maailman tietoisuuteen. Vähemmistökysymys oli konkreettisin ja retorisesti turvallisin ulottuvuus rauhansopimuksen vääryyden osoittamiseksi. Kansainväliselle yleisölle se oli kiistämätön moraalinen ongelma, unkarilaiselle yleisölle taas muistutus Suur-Unkarin jakamattomuudesta:

³⁴⁷ "... Bármennyire tartjuk is azt, hogy kisantant-szerződésnek agresszív éle van velünk szemben, s hogy alapjában ellentétben van a népszövetség okmányával és annak alapgondolataival...", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, 242.

³⁴⁸ Bátonyi 1999, 126-127.

³⁴⁹ "... Nem mulaszthatjuk el, hogy időről időre fel ne hívjuk a külföldi közvélemény figyelmét az égbekiáltó igazságtalanságokra, bízván abban, hogy a külföld annak idején majd megszerzi a magyar igazságnak az érvényesülését", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 243.

³⁵⁰ Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 244.

"Emme hetkeksikään saa unohtaa sitä sisäistä, henkistä ja kulttuurista sidettä, joka erottamattomasti liittää meidät yhteen vieraan vallan alle joutuneiden veriveljiemme kanssa. Tämä näkökanta on sitäkin kiistattomampi, koska juuri tämä rauhansopimus on saanut alkunsa kansallisuusperiaatteen nimissä."³⁵¹

Vähemmistöongelmiin vetoamista voikin pitää Bethlenin osalta modernina argumenttina, jota vähemmistöjen suojeluun sitoutunut Kansainliitto ei voinut jättää täysin huomioimatta. Bethlen itse oli taustaltaan transilvanialainen suurmaanomistaja, ja oli jo ennen ensimmäistä maailmansotaa tunneperäisesti ajanut alueen unkarinkielisen väestön etuja.³⁵² Oikeudenmukaisuuteen vetoaminen olisi voinut olla pätevä argumentti revision puolesta, ellei länsivaltojen tuki itäisen Keski-Euroopan maille olisi hajaantunut useiden maiden kesken ja keskinäiseen vaikutusvaltakilpailuun.

Naapurivaltioiden kiusanteolla oli myös sisäpoliittinen ulottuvuus. Bethlenin mukaan nämä olivat tukeneet ulkomaille paenneita emigrantteja, "jotka jatkuvasti pyrkivät horjuttamaan Unkarin sisäpolitiikkaa ja suvereniteettia."³⁵³ Kun hallituksen antikommunistinen retoriikka yleensä korosti kansainvälisen kommunismin uhkaa yhteiskuntajärjestyksen horjuttajana, nyt myös naapurivaltiot liitettiin vallankumouksellisten taustajoukkoihin, ja kavaluudessaan ne vertautuvat siten kommunisteihin.

Bethlenin epäily naapurimaiden tuesta vallankumouksellisille ei ollut aivan perusteeton; vielä keväällä 1921, Etelä-Unkarin ollessa vielä Jugoslavian ja Ranskan sotilasviranomaisten valvonnassa, Belgradin hallitus oli "hyväksynyt, ellei suorastaan tukenut"³⁵⁴ kommunistien agitaatiotoimintaa Pécsin terästyöläisten ammattiliiton keskuudessa. Kommunistit vastustivat ammattiliittojen depolitisointia, joka kuului osana Bethlenin ja sosialidemokraattien sovintoon, ja vaativat työväkeä jälleen näyttämään voimansa, jota vastavallankumous ei ollut hävittänyt.³⁵⁵

³⁵¹ "... Egy pillanatra sem feledhetjük el azt a belső szellemi és kulturális kapcsolatot, amely minket más uralom alá kerülő véreinkkel elválaszthatlanul összefűz", Bethlenin hallitusohjelman esittely 1921, Bethlen 2000, 127.

³⁵² Romsics 2000, 437.

³⁵³ "... Amely Magyarország belpolitikája és szuverenitása ellen irányult", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 244.

³⁵⁴ "Tolerated, if not encouraged", NA M 705/5/864/401 Grant-Smith Hughesille 14.4.1921.

³⁵⁵ NA M 705/5/864/401 Grant-Smith Hughesille 14.4.1921; Kommunistipuolueen julistus Pécsin terästyöläisten ammattiliitolle.

Revisionismi oli siis kaksoismerkityksellinen, yhtäältä itseisarvo, toisaalta kokonainen puhetapa, jolla Unkarin kansainvälinen tilanne käsitteellistettiin ulkovaltojen armottomuuden tarinaksi, minkä myötä uhmakkaastakin revisiosta tuli ainoa keino ylläpitää Tonavan alueen oikeudenmukaisuutta, josta naapurivaltiot olivat luopuneet. Mentaliteetista tuli yleisesti hyväksytty ja samalla muista ratkaisuista ja länsivaltojen myötätunnon puutteesta käsittämättömiä.

5.2.2. Aseita junanvaunuissa

Unkarin kansainvälisen painostuksen esimerkkinä Bethlen käsitteli vuoden 1928 linjapuheessaan laajasti Szentgotthárdin tapaukseksi kutsuttua välikohtausta. Mussolini ja Bethlen olivat huhtikuussa 1927 solmitun Unkarin ja Italian yhteistyösopimuksen yhteydessä sopineet epävirallisesti, että Italia voi myydä aseita Unkarille. 1.1.1928 yksi aselähetyksistä pysäytettiin ja paljastettiin Itävallan ja Unkarin rajalla Szentgotthárdissa, jolloin Unkarin jälleenvarustautuminen tuli kansainväliseen tietoisuuteen ja aiheutti polemiikkia. Erityisen kiusallista oli, että aselähetys oli naamioitu 'maatalouskoneiden osiksi', mikä oli omiaan saattamaan Unkarin entistä epäilyttävämpään valoon.³⁵⁶

Bethlen pyrki puheessaan ohittamaan tapauksen merkityksen laillisuusargumentein: Unkarin ja Itävallan viranomaiset olivat toimineet yhteistyössä ja paljastaneet salakuljetusyrityksen, minkä jälkeen aseet oli takavarikoitu, deaktivoitu ja huutokaupattu romurautana.³⁵⁷ Tätä kaiken järjestyksen mukaista, avointa ja kunniallista menettelyä vasten hän kummasteli kansainvälistä reaktiota, jota hän jälleen kerran piti naapurimaiden ylireagointina ja yrityksenä mustamaalata Unkaria maailmalla:

"Kukin naapurimaistamme jätti Kansainliitolle nootin, kehottaen Kansainliittoa tutkimaan tapauksen, mutta samalla rivien välissä tai jopa täysin avoimesti epäillen, että lähetys merkitsi Unkarin aseistautumista. Maailman lehdistö reagoi tähän kuin kukkoparvi - kun yksi alkaa kiekua keskellä yötä, muutkaan eivät voi pysyä vaiti - Unkari aseistautuu! Unkari vaarantaa rauhan! Olemme joutuneet kuuntelemaan yhtä ja samaa jo kahdeksan vuotta. Jos kaikki meistä sanottu olisi totta, olisi varmaan jokaisen

³⁵⁶ Bethlen 2000, 241.

³⁵⁷ Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 250.

unkarilaisen vauvan kehtoonkin kätetty käsikranaatteja, muta ei: edes sillä 35 000 miehen armeijalla, jonka rauhansopimus meille sallii, ei ole kunnollista varustusta."³⁵⁸

Bethlenin yritys kääntää huomio pois itse tapauksesta oli yksi niitä harvoja kertoja, jolloin hän käytti naurunalaiseksi tekemistä retorisena keinona. Tavoitteena oli saada kansainvälinen yleisö ymmärtämään naapurimaiden jatkuva ylireagointi, johon ei ollut ollut aihetta ennenkään. Itse Szentgotthárdin tapauksesta Bethlen pyrki pesemään kätensä huomauttamalla, että sekä aseiden lähettäjä että vastaanottaja olivat yksityishenkilöitä, joiden salahankkeen Unkarin viranomaiset ovat asianmukaisesti tehneet tyhjäksi.³⁵⁹

Sen sijaan tapauksen alistaminen kansainväliseen valvontaan olisi yksinomaan tekosyy lisätä Unkarin holhousta ja sen suvereniteetin loukkauksia. Juuri tähän Bethlen uskoo pikkuententen pyrkivän:

"Se olisi ennakotapaus, joka edelleen mahdollistaisi Unkariin kohdistuvat jatkuvat tutkimukset. Sillä silloinhan riittäisi, että joku naapurimaistamme lähettäisi Unkariin muutaman kiväärin, jotka takavarikoitaisiin rajalla ja jälleen päästäisiin tutkimaan Unkarin aseistautumista. Mitä sellainen kurinpito merkitsisi? Se merkitsisi sitä, että ne valvontakoneistot, jotka jo kerran lakkautettiin Unkarin täytettyä velvollisuutensa, tuotaisiin takaisin kaikessa hiljaisuudessa ja asetettaisiin jälleen häviäjävaltioita vastaan."³⁶⁰

Bethlen laajensi argumentillaan yhden toteutuneen rauhansopimuksen loukkauksen teoreettiseksi mahdollisuudeksi Unkarin-vastaisesta salaliitosta, jossa syyllisiä olisivatkin pikkuententevallat.

³⁵⁸ "A szomszédok külön-külön jegyzéket nyújtottak át a Népszövetségnek, azzl a felszólítással, hogy a Népszövetség vizsgálja meg az esetet, de a sorok között, ha nem is teljesen kifejezve, az a gyanú lappang, hogy Magyarország fegyverkezését szolgálta a szállítmány. Megmozgult a világ sajtója, mert hiszen a világ sajtója olyan, mint a falu kakasa - amely ha megszólal az éjszaka csendjében, úgy a többi is átveszi a hangját -, Magyarország fegyverkezik, Magyarország a békét veszdelmezteti! Nyolc év óta halljuk ezt. Ha ez igaz volna, még a magyar csecsemő bölcsőjében is kézikánátok feküdenek, de nincs még 35 000 felfegyverezett emberünk sem, amint azt a békeszerződés megengedi.", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 250.

³⁵⁹ Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 250.

³⁶⁰ "...Oly precedens lenne, amelyből tovább következtetve, mindennap lehetővé tenné Magyarországgal szemben az investigációt. Mert elég volna az, hogy a szomszéd területen néhány puskát feladjanak, azt a határon lefoglalják és Magyarországot megint fegyverkezés miatt kelljen investigálni. Mit jelentene egy ilyen eljárás? Azt jelentené, hogy az ellenőrzés intézményét, amelyet megszüntettek, mert Magyarország teljesítette köteleességét, álcímeken visszacsempésznek és újra felállítanak a legyőzöttekkel szemben.", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 251.

Bethlenin pyrkimys irtautua Szentgotthárdin tapauksesta oli läpinäkyvä, mutta sillä oli oma uskottavuutensa. Tapauksen myötä Unkarin aseistautumispyrkimys tuli selväksi ja Kansainliitto käsitteli tapausta kokouksessaan 6.3.1928, mutta ei ryhtynyt tutkimaan sitä pikkuententen vaatimalla tavalla ja erityisesti Britannia vähätteli sen merkitystä.³⁶¹ Vaikka rajamuutokset olivat kansainväliselle yhteisölle ehdoton ei, tämänkaltaiset pienet rauhanehtojen loukkaukset saatettiin silti hiljaa hyväksyä.

Kansainväliselle yleisölle naapurimaiden kunniantomuuden osoittaminen oli vastakohta Unkarin vaatimusten oikeudenmukaisuudelle ja niiden kunniallisille keinoille. Unkarilaiselle yleisölle sama retoriikka oli kuitenkin myös viholliskuvan rakentamista ja oikeutusta sille, että Unkari voi sopivassa tilanteessa toteuttaa vaatimuksensa yhtä armottomasti kuin naapurimaat olivat Unkaria loukanneet.

5.3. Italian tuki ja revisiopolitiikan rohkaistuminen

Bethlenin puhe Debrecenissä vuonna 1928 oli keskeinen ulkopoliittinen linjapuhe. Ulkopoliittinen tilanne oli muuttunut, ententen valvonta Unkaria kohtaan oli päättynyt, Mussolinin Italia oli tarjonnut tukeaan ja maiden välillä oli solmittu yhteistyösopimus³⁶², edellisenä vuonna lordi Rothermere oli Britanniassa vaatinut oikeutta Unkarille³⁶³. Kaikki nämä avasivat tilaisuuden entistä rohkeampaan ulkopoliittiseen asennoitumiseen. Revisioajatus oli puheen kantava voima, mutta yhä edelleen se ankkuroitiin Unkarin oikeudenmukaisuuden tarpeeseen. Perusargumentteina olivat Unkaria kohdanneet vääryydet, ja revisio ja siihen johtavat toimet kuvattiin vain näiden asianmukaisena korjaamisena.

Puheen alussa Bethlen esitteli Unkarin altavastajaan aseman, ottaen siten koko puheelle position hävinneen, mutta taipumattoman Unkarin puolestapuhujana: "Unkari on nykyään kansainvälisissä suhteissa pahemmin alistettuna kuin koskaan aikaisemmin."³⁶⁴ Tämä ehdottomuus sisälsi myös historiallisen viitteen: edes turkkilaismiehitys, edes Itävallan pahin

³⁶¹ Bethlen 2000, 241.

³⁶² Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 241.

³⁶³ Lehtikustantaja ja konservatiivipoliitikko lordi Rothermere julkaisi 21.6.1927 *Daily Mail* -lehdessään pamflettikirjoituksen "Unkarin paikka auringossa", jossa vaati Trianonin rauhansopimuksen revisiota Unkarin alistetun aseman parantamiseksi. Tapaus sai paljon julkisuutta, Unkarissa sympatian osoitus koettiin merkittävänä ja Rothermereä itseään juhliittiin, mutta poliittinen merkitys jäi vähäiseksi. Romsics 1999, 193.

³⁶⁴ "Magyarország ma nagyobb függési viszonyban van a külpolitikai helyzetével, mint volt régen", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 240.

painostus eivät voineet alistaa Unkaria yhtä pahoin kuin koko kansainvälisen yhteisön välinpitämättömyys ja halveksunta. Päinvastoin, kaksoismonarkian aika sai puheessa kultausta: "Suuri Itävalta-Unkarin kaksoismonarkia pystyi, kuten mikä tahansa suurvalta, paremmin vastustamaan kansainvälistä painostusta kuin sellainen pieni valtio, jollainen me nykyään olemme."³⁶⁵

Aiempi ulkopolitiikan luottamuksellisuus ja salaisuus käännettiin nyt julkisuuden tarpeellisuudeksi: "On tärkeää tehdä selkoa näistä ongelmista, jotta kansa olisi hyvin perillä asioista ... On todellakin tullut aika puhua suoraan näistä kysymyksistä. Kansa haluaa tietää, ja sillä on oikeus tietää, mikä on sen valitsemien johtajien kanta "³⁶⁶ Julkisuus konstruointiin siis politiikan välineeksi: mitä useampi on tietoinen vääryyksistä, sitä enemmän painoa niiden korjaamisvaatimuksilla on. Tämä päti myös kansainväliseen ympäristöön: "samoin on paikallaan lausua pari selkeää sanaa ulkomaille, jotta ne ymmärtäisivät voivansa luottaa Unkarin yleiseen rauhantahtoon, ja jotta ne toisaalta tietäisivät, mitä asioita Unkarin kansa ja Unkarin hallitus vastustavat ja tulevat aina vastustamaan." ³⁶⁷

Unkarin ja Italian 1927 solmittu yhteistyösopimus oli tärkeä konkreettinen muutos Unkarin eristettyyn asemaan, mutta sitäkin voimakkaammin Bethlen toi esille sen symboliarvon:

"... Eikä tämä sopimus ole ainoastaan diplomaattinen asiakirja, joka vapauttaa meidät eristyksistämme, vaan vielä sitäkin enemmän. Se kumpuaa kansojemme sielullisesta yhteydestä, moninaisista historiallisista traditioista, rinta rinnan käydyistä taisteluista ja nykyisistä yhteisistä tavoitteista. Tämä sopimus on luonut erottamattoman siteen kahden kansan välille ja ohjaa meitä yhteiselle tielle tärkeissä kansainvälisissä kysymyksissä."³⁶⁸

³⁶⁵ "A nagy Osztrák-Magyar Monarchiának, mint minden nagy hatalomnak sokkal nagyobb ellenálló ereje volt a nemzetközi mozgalmakkal szemben, mint egy olyan kis államnak, mint amilyen mi vagyunk", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 240.

³⁶⁶ "... Behatóan foglalkozunk ezekkel a problémákkal; hogy a közvélemény e kérdésekben tájékozott legyen ... Elérkezett tehát az ideje annak, hogy félreérthetetlen módon foglalkozunk ezekkel a kérdésekkel. A nemzet tudni akarja és tudnia kell, hogy hová vezetik azok, akikre vezetését bízta", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.2.1928, Bethlen 2000, 240-241.

³⁶⁷ "... De szükség van egypár világos szóra a külföld felé is, hogy tudják meg, mire számíthatnak az általános béke érdekében Magyarországon, de mi az, amivel mindig szemben fogják találni a magyar közvéleményt és a magyar kormányt is", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 241.

³⁶⁸ "... amely [a szerződés] nemcsak diplomáciai okmány, mely kiemel bennünket izoláltságunkból, hanem ennél jóval több: a két nemzet érzületéből, a múlt sok tradíciójából, s gyakran együtt végigharcolt küzdelmek emlékeiből és a jelen közös érdekeiből fakad, s amely elválaszthatatlan kapcsolatot létesített a két nemzet között és együttjárásra utalja őket fontos nemzetközi kérdésben", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 241.

Retoriikassaan Bethlen sitoutui vahvasti Italiaan, joka tuolloin näyttäytyikin kannustavana esimerkkinä. Mussolini oli juuri 1920-luvun lopulla menestyksensä huipulla. Fasistivalta oli saanut tappioita kärsineen ja taloudellisesti kehittymättömän maan talouden nousuun ja sen kansainvälisen arvovallan uuteen kunniaan.³⁶⁹ Bethlenille Italian kädenojennus oli merkki samanlaisen nousun mahdollisuudesta. Toisaalta puheen ylitsepursuavassa veljeydessä piilee viite siitä, kuinka Unkari tarrautui jokaiseen auttavaan käteen innolla, joka muuttui riippuvuudeksi – 1930-luvun kuluessa Unkari sitoutui yhä voimakkaammin Italiaan ja Saksaan, mikä näkyi myös poliittisen linjan oikeistolaistumisena. Vielä 20-luvulla Bethlenin hallitus kunnioitti fasistisen järjestelmän tehokkuutta, mutta katsoi silti Unkarin voivan kehittyä maltillisemmän ja perinteisemmän valtiomuodon alaisuudessa.³⁷⁰

Kiintoisana käsitteellisenä erotteluna Bethlen kannatti revisionismia, mutta kielsi syytökset irredentismistä. Hän pyrki tekemään käsitteiden välille eroa retorisisilla kysymyksillä unkarilaisen kansallismielisyyden luonteesta: "Onko kaikki isänmaallinen liikehdintä irredentismiä? Onko irredentismiä, jos meiltä riistetyn alueen asukas tuntee itsensä unkarilaiseksi, puhuu unkaria, haluaa laittaa lapsensa unkarilaiseen kouluun ja vastustaa sitä, että nämä pakotetaan vieraskieliseen kouluun? Jos meiltä riistetyn alueen asukas vastustaa oman maansa ja omaisuutensa kansallistamista ja takavarikointia?"³⁷¹

Irredentismin käsite oli siis tuonaikaisessa keskustelussa saanut niin negatiivisen sävyn, että Bethlen piti aiheellisena unkarilaisen revisionismin etäännyttämistä siitä, vaikka objektiivisesti tulkittuna käsitteiden sisältö on lähes identtinen³⁷²: "Vaikka vaadimmekin rauhansopimuksen revisiota, onko sekään irredentismiä?"³⁷³ Irredentismiksi hän puolestaan nimeää vaarallisimman tuntemansa kansalliskiihkon, seuraajavaltioiden nationalismin: "Entä

³⁶⁹ Hägg 2010, 153.

³⁷⁰ Oikeistoradikaalijohtaja Gyula Gömbös oli tosin näkyvä poliittinen hahmo ja Horthyn henkilökohtainen tuttava, mutta hänen poliittinen vaikutusvaltansa kasvoi vasta 30-luvulla, jolloin Unkarin poliittista järjestelmää voidaan pitää huomattavasti selkeämmin 'protofasistisena'. Kontler 1999, 365.

³⁷¹ "Irredenta-e minden hazafias megmozdulás? Irredenta-e, ha tölünk elszakított területen ma valaki magyarnak vallja magát, ha magyarul beszél, ha gyermekét magyar iskolába akarja küldeni, s ellenáll annak, hogy más nyelvű iskolába szorítsák; ha a tölünk elszakított területeken valaki ellenáll annak, hogy birtokát és vagyonát nacionalizálják vagy szekvesztrálják?", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 244.

³⁷² Irredentismi, italian sanasta *irredenta*, vapauttamaton, liittyy alunperin Italian yhdistymisen jälkeiseen tilanteeseen, jossa Italian valtio pyrki liittämään itseensä italialaisten asuttamia alueita Adrianmeren itäranneilta. Unkarilainen revisionismi perustui luonteeltaan täysin samaan ideaan valtakunnan historiallisesta jakamattomuudesta ja hajonneen kansakunnan yhdistämisestä. Ks. Hägg 2010, 20.

³⁷³ "Vagy irredenta-e az, ha mi békrevíziót követeljük?", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 245.

sitten se irredentismi, jonka nimissä Unkari silvottiin ja johon nyt tekopyhästi vetoavat ne, jotka rauhansopimuksen nojalla hallitsevat meiltä riistettyjä alueita?"³⁷⁴

Bethlenille lopullisen eron teki pyrkimysten tavoittelu laillisin keinoin. Hän vetosi Kansainliiton peruskirjaan ja Trianonin rauhansopimuksen saatekirjeeseen, jotka hänen mukaansa mahdollistivat revision laillisen toteuttamisen. "Meillä on siis kaksi oikeudellista perustetta, vieläpä kansainvälisesti tunnustettua perustetta siihen, että käsittelemme näitä kysymyksiä ja ettei niiden esillä pitäminen ole irredentismia."³⁷⁵ Laillisuus oli toiminnan perusta: "pidemmälle menevät toimet, uhkayritykset ja salaliitot, tulemme kyllä estämään"³⁷⁶, kuten Szentgotthárdin tapauksen yhteydessä Bethlenin mukaan oli tehtykin.

Puheen myötä Bethlen kääntää revisiopolitiikan kansasta lähteneeksi ja hallituksen kansan tahdon toteuttajaksi. "Kansa puhuu näistä asioista jatkuvasti, ja sillä on toden totta oikeus vaatia, että Unkarin hallitus täyttää velvollisuutensa tässä asiassa."³⁷⁷ Eliitin luoma ja kansan hyväksymä revisioajatus on kääntynyt kansan mandaatiksi hallituksen toteuttaa sitä ja puolustaa kansan oikeutta vaatimuksiinsa.

5.4. Pettymys kansainväliseen järjestelmään

1920-luvun alussa Unkarissa vallitsi laajapohjainen usko rauhansopimuksen epäoikeudenmukaisuuden korjaamisesta länsivaltojen tuella, kunhan niille olisi toimitettu riittävät todisteet Unkarin vaatimusten oikeudenmukaisuudesta. Rauhansopimuksen liitteenä entente oli luovuttanut Unkarille julkilausuman, jonka mukaan rajamuutoksia voitaisiin tarvittaessa jälkikäteen korjata. Tämä niin kutsuttu Millerandin kirje, Ranskan silloisen pääministeri Alexandre Millerandin mukaan, oli kummallekin osapuolelle välttämätön retorinen takaportti, jonka avulla Unkari pystyi jossain määrin kasvonsa säilyttäen taipumaan rauhanehtoihin. Kirjeen taustalla lienee ollut myös todellista poliittista tahtoa, esimerkiksi Britannian pääministeri David Lloyd Georgen taholta, mutta sen tarjoamia mahdollisuuksia ei

³⁷⁴ "Mi az az irredenta, amelynek jogcímén földaraboltak Magyarországot és amelyre mint morális bázisra hivatkoznak a békeszerződésnek által nekik adott területék megtartásánál", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 244.

³⁷⁵ "Két jogcímünk van tehát és pedig nemzetközi jogcímünk arra, hogy e kérdéssel foglalkozzunk, e kérdéssel foglalkozni tehát nem irredentizmus", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 245.

³⁷⁶ "Ennél továbbmenő akciókat, kalandos vállalkozásokat és összeesküvéseket igenis lehetetlené teszünk", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 245.

³⁷⁷ "Közvéleményünk állandóan foglalkozik e kérdéssel, mert történelmi hivatása ellenőrizni, hogy a magyar kormány e téren teljesíti-e kötelességét", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 245.

koskaan pantu toteen.³⁷⁸ Millerandin presidenttikaudella hän ja silloinen pääministeri Aristide Briand pyrkivät tosin käyttämään sovittelumahdollisuuksia houkutuskeinona tiivistääkseen Unkarin ja Ranskan taloussuhteita, mutta todellisuudessa Ranskan linja oli alusta asti rajamuutoksia vastustava.³⁷⁹

Suurimmat toiveet kohdistettiin Britanniaan, joka oli esiintynyt Unkarin tukijana jo Horthyn hallinnon perustamisvaiheessa³⁸⁰ ja myöhemmin kuninkaan valtaanpaluuyritysten yhteydessä, tosin pikemminkin kilpaillakseen Ranskan kanssa vaikutusvallasta Tonavan alueella kuin nimenomaisesta halusta auttaa Unkaria.³⁸¹ Horthy ja Bethlen olivat itse anglofiilejä ja toivoivat saavansa Britannialta tukea myös revisiotoiveilleen. Bethlen vetosi muun muassa brittiläiseen reilun pelin henkeen:

"Tässä tapauksessa haluaisin vedota maailman yleiseen mielipiteeseen ja erityisesti Englannin aina kannattamaan reilun pelin henkeen, johon me yhä luotamme, sillä Iso-Britannia ei koskaan ole pettänyt antamiaan sitoumuksia."³⁸²

Unkarilaisten revisiotoiveet olivat siis alun perin korkealla, ja uskottiin Britannian lisäksi muidenkin ulkovaltojen hiljaiseen tukeen, joka vain odotti sopivaa hetkeä kääntyäkseen Ranskan taipumattomuutta ja sen dominoimaa pikkuententeä vastaan. Ennakoitiin, että ainakin Saksalla, Italialla ja Venäjällä oli intressejä tukea Unkarin revisiopolitiikkaa. Näistä kuitenkin Weimarin Saksa ei 1920-luvulla halunnut eikä voinut sekaantua naapurimaidensa asioihin, kun taas ideologinen kuilu vastavallankumouksellisen Unkarin ja Neuvosto-Venäjän välillä jäi lupaavista aloitteista huolimatta ylittämättömäksi.³⁸³

Revision ja kunniallisuuden kieli sisälsi myös vetoamisen länsivaltojen oikeudentajuun. Elleivät nämä kuuntelisi Unkaria, koko niiden moraalit kansainvälisten sopimusten takaajana kyseenalaistuisi:

³⁷⁸ Ablonczy 2002, 137-138.

³⁷⁹ Orde 1980, 477.

³⁸⁰ Sakmyster 1994, 37.

³⁸¹ Bátonyi 1999, 71, 107.

³⁸² "In this case [I] would appeal to the public opinion of the world and the fair play which is always professed by English public opinion and on which we may and must rely, for Great Britain never yet broke her written word", NA M 708/8/864/719 Wright Kelloggille 20.7.1928; Bethlenin puhe parlamentin ylähuoneessa 19.7.

³⁸³ Zeidler 2002, 171-172.

"Minä kysyn, kuinka on mahdollista, että samalla hetkellä kun suurvallat vaivaavat päätään kehittääkseen uuden poliittisen ja moraalisen järjestyksen kieltämällä sodan mahdollisuuden ja selvittämällä konfliktit sovittelun kautta, käy niin hassusti, että sovitteluratkaisu meidän tapauksessamme on lähtökohtaisesti mahdoton".³⁸⁴

Jos Kansainliitto kieltäytyisi oikeutetuista ja luonnollisista revisiioneuvotteluista, se murtaisi koko sopimusjärjestelmän ja osoittaisi oman kyvyttömyytensä.³⁸⁵ Ellei Unkarille suotu mahdollisuutta sovitteluratkaisuun, se osoitti sopimusten edustavan vain voittajien yksipuolista sanelupolitiikkaa. Trianonin pakkovaltaa verrattiin kommunistien pakkovaltaan, ja sen toteuttajana Kansainliitolle asetettiin moraalinen haaste: "Me uskomme kuitenkin, että Kansainliitto kavahtaa tämän järkyttävän bolsevistisen metodin tekemistä kansojen laillisten keskinäisten suhteiden perustaksi".³⁸⁶

Tilanteen muuttumattomuus alkoi kuitenkin ennen pitkää murtaa Unkarin uskoa revision saavuttamiseen kansainvälisen yhteisön tuella. Bethlenin mukaan koko kansainvälisen yhteisön toiminta oli ristiriitaista ja epäoikeudenmukaista:

"Meille kaupitellaan Locarnon sopimuksia ja muita sen sellaista, mutta samanaikaisesti kaikin tavoin isketään Unkaria vyön alle. Sellainen politiikka ei saa meiltä vastakaikua, sillä liian usein olemme joutuneet huomaamaan, että vaikka sanat ovat Jaakobin, kädet ovat Esaun. Liian usein olemme joutuneet huomaamaan, että tänä politiikka ei ole muuta kuin kepin ja porkkanan politiikkaa, joka on tuttua lastenkamarista, mutta jonka meidän tuhatvuotinen kansakuntamme voi vain sivuuttaa hymyillen".³⁸⁷

Kansakuntien kypsyiden argumentti viittasi siihen, että kepillä ja porkkanalla tulisi kohdella pikemminkin nuoria ja holtittomia pikkuententevaltoja kuin tuhatvuotista ja maltillista

³⁸⁴ "Now I ask how it is possible that at the very moment when the greatest Powers of the world rack their brains to produce a new political and moral world order by the exclusion of the possibility of war and the settlement of conflicts by arbitration, the funny thing should happen to arbitration that it should become futile in our problem at the outset", NA M 708/8/864/719 Wright Kelloggille 20.7.1928; edustaja József Vassin puhe parlamentin ylähuoneessa 19.7.; viittaus Kellogg-Briandin sopimukseen (1928).

³⁸⁵ NA M 708/8/864/719 Wright Kelloggille 20.7.1928; Bethlenin puhe parlamentin ylähuoneessa 19.7.

³⁸⁶ "We hope, however, that the League will shrink from making this horrible Bolshevist method the basis of mutual legal relations of nations", NA M 708/8/864/719 Wright Kelloggille 20.7.1928; József Vassin puhe parlamentin ylähuoneessa 19.7.

³⁸⁷ "... Az egyik oldalon locarnói paktumokkal és hasonlójokkal kínáltak meg bennünket, de ugyanakkor akciók indultak meg abból a célból, hogy Magyarországot térdre kényszerítsék. Ez a politika nálunk visszhangra nem talál, mert túlságosan látjuk, hogy a hang Jákobé, de a kéz Észaué. Túlságosan látjuk, hogy ez a politika nem egyéb, mint a cukor és a vessző politikája, amelyeket a gyermekszobából ismerünk, amely mellett azonban egy felnött évezredes nemzet csak mosollyal mehet el", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 246.

Unkaria. Seuraajavaltioilla ei Bethlenin silmissä ollut samanlaista valtiomieskykyä kantaa vastuuta Euroopan turvallisuudesta kuin Unkarilla.

Bethlen laajensikin Unkarin asian koskemaan koko Keski-Euroopan rauhantilaa: "pirstoiksi lyödyn Itävalta-Unkarin tilalle on perustettu pieniä kansallis- eikä aina edes kansallisvaltioita, jotka alinomaa ovat riidoissa keskenään, eivätkä todellakaan takaa kestäväää rauhaa ja normaalia ilmapiiriä."³⁸⁸ Kansallisen itsemääräämisoikeuden vaillinaisen toteutuminen oli osoitus koko rauhanjärjestelmän epäonnistumisesta. Bethlen markkinoi revisiota osana koko alueen 'poliittisen ilmapiirin' parantamista. Elleivät länsivallat ymmärtäisi tämän hyödyllisyyttä, ne osoittaisivat vain juuttuneensa maailmansodan juoksuhautoihin ja kaiken rauhanpolitiikan olevan vain sanahelinää:

"Minun silmissäni Euroopan kansainvälisellä politiikalla on kuitenkin Januksen kasvot. Niistä toiset katsovat eteenpäin, uuteen rauhantilaan, toiset taas taaksepäin, siihen liittojärjestelmään, joka aikoinaan jakoi Euroopan vastakkaisiin leireihin. Nämä ilmeet ovat ristiriidassa keskenään ja tämä kaksinaamaisuus heijastuu Euroopan hallitusten politiikassa, kun ne päivisin, Kansainliitossa ja suuren yleisön silmien edessä kutovat lopullisen rauhanjärjestyksen mattoa. Yöllä ne taas purkavat päivällä kudotun kuin Penelope, ja kääntyvät tavoittelemaan etujaan muilla tavoin."³⁸⁹

Janus-kasvoinen politiikka, Jakobin puhe ja Esaun kädet³⁹⁰ kansainvälisen yhteisön ominaisuuksina kuvasivat Bethlenin pettymystä valtioiden yhteistyöhaluttomuuteen ja suurvaltojen välinpitämättömään linjattomuuteen. Vaikka kaikki yhtä aikaa julistivatkin "Ei koskaan enää sotaa!"³⁹¹, Unkarin kokema epäoikeudenmukaisuus sai Bethlenin epäilemään koko rauhanjärjestelmää. Hänelle vasta konkreettinen aseistariisunta voisi johtaa todelliseen tulokseen:

³⁸⁸ "...A széjjelforgácsolt nagy dunai monarchia helyébe kis nemzeti, gyakran nem is nemzeti államokat állítottak, amelyek egymással állandó vitában és ellentétben állva, valóban nem garanciái egy végleges, normális megnyitató békének", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 246.

³⁸⁹ "Én azonban azt látom, hogy Európában a nemzetközi politikának még Janus-feje van. Janusnak egyik arca egy új békerend felé tekint, a másik arca pedig hátranz, a felé a szövetségi szisztéma felé, amely táborokra bontotta Európát. Úgy látom, hogy az egyik arc kifejezése ellentmond a másik arc kifejezésének. Ez a kétlakiság visszatükrözödik az európai kabinetek politikájában, mert amíg az egyik oldalon nappal a közönség előtt, a zsumalisztika számára, a Népszövetségben a végleges békerend szönyegén szönek és fáradoznak, addig éjszaka, mint Pénelopé, a nappal szött munkát felfejtik és más módon keresik érdekeik valóra váltását", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 246-247.

³⁹⁰ Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 246.

³⁹¹ Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 246.

"Rauhan todellisia vihollisia ovat armeijat ja aseistautuminen, koska sillä, joka saa etumatkaa näissä asioissa, on kiusaus käyttää sitä hyväkseen; joka taas pelkää jäävänsä jälkeen, haluaa ehkä koettaa onneaan ennen kuin niin käy. Siksi lopullista rauhaa ei voida saavuttaa ilman yleistä aseistariisuntaa."³⁹²

Tätä teoreettista kehittelmää Bethlen jatkoi kysymällä, miten aseistariisuntaa valvottaisiin ja miten Kansainliitto takaisi sen toteutumisen. Lopputulos oli kyyninen ja osoitti koko rakennelman kestäättömäksi: "Aseistariisunta ei voi edetä, koska voittajavaltioiden oma aseellinen ylivoima on niiden turvallisuuden tukena, eivätkä ne halua luopua siitä. Häviöjävaltioiden puolestaan eivät voi hyväksyä sellaisia paikallisia turvallisuussopimuksia, jotka tehdään niille epäoikeudenmukaisten rajojen pohjalta."³⁹³ Niin kauan, kun kansainvälinen järjestelmä ei toiminut oikeudenmukaisesti, Bethlen ei nähnyt sen tuottamilla sopimuksilla mitään arvoa: "jos ... turvallisuutemme tukena olisi ollut yksinomaan tällainen Kansainliiton suunnitelma, ei itsenäisyytemme olisi minkään arvoinen."³⁹⁴

Yksi Bethlenin käyttämistä esimerkeistä oli syyskuussa 1926 solmittu Locarnon sopimus, joka vahvisti Ranskan ja Saksan välisen rajan ja solmi maiden välille hyökkäämättömyyssopimuksen. Maailmansotien välisen liennytyksen "Locarnon henki" odotti samanlaisia sopimuksia myös muualla Keski-Euroopassa, mutta Bethlen tyrmäsi sopimuksen soveltamisen Unkariin. Hänelle se, että Unkari vahvistaisi uudet rajansa eli myöntäisi aluemenetyksiinsä ja samalla tunnustaisi naapurivaltioidensa vaikutusvallan, olisi ollut silkkä nöyryytys.

"Sekö muka koituu rauhan eduksi, että voimakkaampi osapuoli, joka milloin tahansa voi hyödyntää ylivoimaansa, muutetaan vielä vahvemmaksi, ja kielletään mahdollisuuskin siihen, että voitaisiin yleisesti tunnustaa rajanvetojen epäoikeudenmukaisuus ja jonain myöhempänä ajankohtana korjata se?"³⁹⁵

³⁹² "A béke igazi veszedelmei a hadseregek, a fegyverkezés, mert aki előnyt ér el ezen a téren, az föl akarja használni ezt az előnyt; aki pedig azt érzi, hogy lemaras, mielőtt lemaradna, megpróbálja a szerencét. Ezért végleges békét általános lefegyverzés nélkül nem lehet csinálni", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 247.

³⁹³ "A leszerelés nem haladhat előre, mert a győző államok biztossága éppen fölfegyverzettségükben van és erről ki nem próbált garanciáért nem hajlandók lemondani. A legyőzött államok viszont olyan garanciális szerződést, még a regionális szerződés is az, amely állandosítaná azokat a határokat, amelyeket magukra nézve igazságtalannak tartanak, nem fogadhatnak el", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 247.

³⁹⁴ "Ha ... ez a népszövetségi elgondolás lett volna a biztosságunk garanciája, akkor egyszerűen lemondhattunk volna biztosságunkról", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, 248.

³⁹⁵ "Vajon a béke érdekében áll-e, hogy az erős, aki ügyis érvenyesítheti jogait, még erősebbé váljék és szabaduljon még attól a lehetőségtől is, hogy későbbi időpontban, ha az európai közvélemény elismeri, hogy a

Unkarin ja Saksan tilanteet Bethlen kuvasi täysin erilaisiksi: "Meidän tapauksemme ei muistuta Elsass-Lothringenia³⁹⁶ vaan Puolan jakoa. Saksa saattoi luopua yhdestä maakunnastaan, me emme ikinä voi luopua kolmasosasta omaa kansaamme."³⁹⁷ Mitkään poliittiset myönnytykset eivät olisi Unkarille kylliksi vastineeksi revisiosta luopumiselle, saati sitten epämääräiset lupaukset hyökkäämättömyyssopimuksesta, joka "ei takaisi rauhaa sen enempää kuin naapureidemme nykyinen mielenmalti."³⁹⁸ Vääryyden hyväksymättömyydestä tehtiin terminoiva argumentti, jota Bethlen vahvasti varoittamalla: "Unkarin kansa lynkkaisi sellaisen valtiomiehen, joka menisi allekirjoittamaan toisen Trianonin sopimuksen."³⁹⁹

"Naapurista kiirii sana, että rauhansopimuksen revisiosta ei voi puhua, mutta kaikesta muusta voidaan kyllä neuvotella ... Pidän kyllä sanoilla leikittelystä, mutta vain silloin, kun se selventää totuutta eikä hämää sitä. Mutta sanoilla leikitellen voin myös vastata tähän: Emme me tarvitse rauhansopimuksen revisiota, tarvitsemme vain uudet rajat. Ja jos sen voi saavuttaa ilman rauhansopimuksen revisiota, kukapa sitä Unkarissa vastustaisi?"⁴⁰⁰

Bethlen rakensi linjapuheessaan kertomuksen ulkopoliittisesta umpikujasta: naapurivaltioiden uhittelu, suurvaltojen välinpitämättömyys ja Unkarin pakottaminen epäedullisiin sopimuksiin. Tämän looginen päätepiste oli, että ellei Unkari voinut samanaikaisesti varjella turvallisuuttaan ja tyydyttää kansainvälisiä vaatimuksia, jälkimmäinen olisi se, josta oli luovuttava. Kuten Bethlen totesi: kukaan unkarilainen ei katsoisi pahalla, jos rajojen korjaus saavutettaisiin ilman revisiota – vaikka sitten aseellisesti. Uhkailu pysyi piiloisena, mutta tunnistettavana.

határok igazságtalanul húzattak meg, azoka megváltoztathatók legyenek?", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 248.

³⁹⁶ Locarnon sopimuksen myötä Saksa oli luopunut vaatimuksistaan Elsass-Lothringeniin.

³⁹⁷ "A mi esetünk nem Elzász-Lotaringia esete. A miénk Lengyelország esete. Németország lemondhatott egy tartományról, de mi fajunk egyharmadáról örök időkre le nem mondhatunk", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 249.

³⁹⁸ "...Mennyiben van több garanciája a békének, mint amennyivel a szomszédok már ma is bírnak?", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 248.

³⁹⁹ "...A magyar nemzet kapura szögezné azt az államférfiút, aki egy második Trianont aláírna", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 249. Trianonin sopimuksen ratifioinut Sándor Simónyi-Semadamin virkamieshallitus istui vain kolme kuukautta vuonna 1920, ja sen jäsenet oli valittu epäpoliittisista edustajista juuri siksi, ettei kukaan johtavista valtiomiehistä joutuisi huonoon valoon rauhansopimuksen allekirjoittajana. Ks. esim. Kontler 1999, 341.

⁴⁰⁰ "A szomszédból áthallatszík a szó, hogy békerevízióról nem lehet beszélni, ellenben tárgyalni mindenről lehet ... Szeretem a szójátékot, de csak azt, amely felvilágosít, fényt derít az igazságra, de nem homályosít el semmit. Én is szójátékkal felelek erre: Nekünk nem békerevízióra van szükségünk, nekünk más határokra van szükségünk. És ha ez a békerevízió nélkül keresztülvihető, ki állja ennek útját Magyarországon?", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 249.

Kansainvälinen ilmapuntari ja Januksen kasvot ovat metaforia, joilla Bethlen viestitti, että kansainvälinen politiikka oli ailahtelevaa, ristiriitaista ja epäluotettavaa. Bethlen kysyi, kumpiin Januksen kasvoihin Unkari voi luottaa – ja vastasi: ei kumpiinkaan!⁴⁰¹ Sekä liberaali rauhanpolitiikka että suurvaltojen sanelupolitiikka saattoivat koitua yhtä tuhoisiksi. Sitä suurempi syy kunniallisella, sopimususkollisella ja ylpeällä Unkarilla oli luoda oma tilansa kansainvälisillä areenoilla. Bethlen kunnioitti Kansainliiton laillisuusperiaatetta ja oli valmis vetoamaan siihen, mutta ei uskonut liiton voivan saavuttaa sellaista yksimielisyyttä, joka antaisi sille konkreettiset keinot puuttua konflikteihin.

Voidaan siis todeta, että populaariin historiankirjoitukseen päätynyt 'Kansainliiton epäonnistuminen' oli aikalaisdiskurssi, johon myös Bethlen vetosi Unkarin omapäisyyden legitimoinnissa. Kansainliiton kyvyttömyys yksimielisyyden välittäjänä ja kiistakysymysten ratkojana ei kuitenkaan ollut syy, vaan oire koko aikakauden poliittisesta käymistilasta. Nuorten valtioiden keskinäinen epäluottamus ja suurvaltojen ylimalkainen ja linjaton suhtautuminen Keski-Eurooppaan tekivät vuoropuhelun mahdottomaksi. Bethlenin linjapuhe on laajennettavissa oleva esimerkki ajan poliittisesta retoriikasta, jossa jokaisen osapuolen oli helppo vaatia rauhaa – mutta rauhaa omalla tavallaan ja omaksi edukseen. Bethlen kritisoi iskulausepolitiikkaa ja ironisoi myös katteetonta rauhanuskoa, mutta otti silti itsekin rauhan käsitteen keppihevosekseen, ja vaati myös revisiota sen nimissä.

Bethlenille kansainvälisen yhteisön syytökset ja niiden kanssa samanaikaiset yhteistyövaatimukset olivat kouluesimerkki kepin ja porkkanan politiikasta⁴⁰², metafora, jota hän käytti jo aiemmin. Yksin yritys saada Unkari taipumaan sellaiseen oli loukkaus. Linjapuheessaan Italian tuesta rohkaistunut Bethlen saattoikin kohottaa äänensä Unkarin omanarvontunnon puolesta: "Keppiä emme pelkää ja porkkana ei nälkäämme täytä."⁴⁰³ Puhe oli formuloinut revisiovaatimuksen ehdottomaksi ohjelmaksi, jota vähempään Unkari ei tulisi koskaan taipumaan. Kansainvälinen yhteisö ja etenkin naapurimaat olivat osoittautuneet epäluotettaviksi kumppaneiksi, joiden tarjoamilla sopimuksilla ei ollut todellista arvoa. Vaikka Bethlen sittemmin irtisanoutuikin 1930-luvun saksalaissuuntauksesta, puheen uhmakas sävy pohjusti suoraan sitä, että Saksasta ja Italiasta Unkari sittemmin löysi ne kumppanit, joiden kanssa revisiosta päästiin neuvottelemaan.

⁴⁰¹ Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 247.

⁴⁰² Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 251.

⁴⁰³ "...Vesszötöl nem félünk és a cukornál tartalmasabb koszthoz vagyunk szokva", Bethlenin puhe Debrecenissä 4.3.1928, Bethlen 2000, 251.

6. Päätäntö: Konventioiden ylittämättömyys ja jatkuvuus

6.1. Retoriikka vaikutti politiikkaan

Unkarin poliittiset puheet olivat luonteeltaan vakauttavia ja tunnustettuihin arvoihin sitouttavia. Ne tulkitsivat ja käyttivät politiikkaa lähes yksinomaan *policy*-merkityksessä eli valitun linjan toteuttamisena.⁴⁰⁴ Poliitiikan vaihtoehto- ja konfliktiluonnetta puolestaan halveksuttiin. Yhtenäisyyspuheen negaationa oli hajaannuksen, itsekkyyden ja vallankumouksellisuuden retoriikka, jolla ei-toivotut ryhmät saatiin suljettua kunniallisen politiikan ulkopuolelle. Vastaavasti laillisuuspuhe tarjosi mahdollisuuden poikkeustila-argumenttiin, jolla hallituksen erityisoikeuksia jatkettiin.

Suhteessa demokratian käsitteeseen Bethlenin laillisuuspuhe toteutti Burken teesiä ideologian kotouttamisesta⁴⁰⁵: Bethlen pyrki luomaan demokratialle unkarilaisen ja konservatiivista politiikkaa tukevan merkityksen, mutta ristiriita syntyi todellisten toimintatapojen vaillinaisuudesta. Vaikka Bethlen hyödynsi demokratian käsitteistöä ja pyrki sitomaan toimintansa sekä siihen että Unkarin kansalliseen perinteeseen, hän ei kuitenkaan tehnyt toiminnallaan eroa kaksoismonarkian aikaan. Vieraan vaikutuksen kieltäminen oli myös kysymys kansallisylypeydestä; suoran ulkovaltojen tahtoon taipumisen sijasta Unkarin tuli luoda oma kansallinen vallankäyttötapansa. Vaikka kansainvälisen reaalipolitiikan piirteet tunnustettiin, ne esitettiin aina kyynisinä ja vastakkaisina niille kunniallisuuden ja sopimususkollisuuden kaltaisille arvoille, joita Unkari noudatti etsiessään paikkaansa maailmassa.

Toistamalla ratkaisujen vaikeutta Bethlen loi hallitukselleen liikkumatilaa. Kun hän antoi ymmärtää, ettei tilanteisiin ollut helppoja ratkaisuja ja että tuloksia syntyi hitaasti, hän vähensi ennakoivasti hallitukseensa kohdistuvia odotuksia ja mahdollisesti viivyttelystä aiheutuvaa kritiikkiä. Uhraamisen retoriikka liittyi samaan puhetapaan: uudet saavutukset edellyttivät vanhoista, ehkä jopa vanhentuneista eduista luopumista.

Bethlenillä oli asemassaan mielipidevaikuttajana linjanmäärittäjänä eniten valtaa määrittää käsitteitä ja antaa epiteettejä. Vaikka Apponyin ja Andrássyn moraalinen kritiikki oli

⁴⁰⁴ Palonen & Summa 1998, 12.

⁴⁰⁵ Summa 1998, 53. Ks. myös s. 13.

innovatiivista onnistuessaan hyödyntämään hallituksen omia puhetapoja, ja Bethlen joutui ajoittain perääntymään ja käyttämään viivyttelyä vastauksia⁴⁰⁶, se ei kuitenkaan pyrkinyt vallitsevien konventioiden aktiiviseen haastamiseen. Vastaavasti Bethlenin vakauspuheen etuna oli vetoaminen kansan sotaväsämykseen poliittisten konfliktien myllerryksessä.⁴⁰⁷

Poliittisen puheen depolitisoivat elementit eivät yllätä, kun kyseessä olivat hallituksen ja sitä tukevien piirien puheet, sillä kysymysten ja intressiristiriitojen vaimentaminen liittyi elimellisesti Horthyn ja Bethlenin hallintojärjestelmän perusteisiin. Huomattavaa on sen sijaan, että myös poliittiset vastustajat niin kansallismielisten pienviljelijöiden kuin taipumattomien legitimistienkin puolelta turvautuvat pohjimmiltaan samaan depolitisoivaan puheeseen ja terminoiviin argumentteihin, pyrkien osoittamaan ajamansa asiakysymykset jo ratkaistuiksi ja muuttamattomiksi, kunhan vain käytännön politiikan suunta saadaan palautettua niiden mukaiseksi. 1920-luvun Unkarissa eliitti loi ja kansa hyväksyi yhden kansallisen kertomuksen lähimenneisyydestä ja vallitsevasta suunnasta. Kertomus oli muodoltaan tragedia, Unkarin kärsimysten näytelmä, jossa kuitenkin eli toivo paremmasta. Uuden nousun peruskiviä olivat yhtäältä revisio, toisaalta kunniallisuus ja oikeudenmukaisuus. Jokainen osapuoli pyrki ankkuroimaan argumenttinsa johonkin kiistämättömään ja siten terminoivaan arvoon, jotka olivat muodostuneet unkarilaisten poliittisen mentaliteetin kulmakiviksi.

Esimerkkeinä käsitteiden vallasta Reinhart Koselleck on esittänyt uuden muotoilun fraasille "historia toistaa itseään": ihmisillä on taipumus toistaa arkkityyppisiä kertomuksia ja historiallisia esimerkkejä, jolloin kielellinen rekisteri saa tapahtumat muistuttamaan toisiaan.⁴⁰⁸ Unkarissa poliittisen kielen rekisteri vaikutti politiikkaan vastaavalla tavalla. Yhtenäisyyspuolueen valta-asemaa eivät taanneet niinkään Bethlenin aktiiviset pyrkimykset politiikan kieltämiseen ja keskustelun lopettamiseen, vaan oppositio pystyi aina luomaan poliittista tilaa, vedoten samoihin kiistämättömiin argumentteihin kuin hallituskin. Tästä syystä alussa mainitsemani Palosen ja Grevenin teesi siitä, että konservatiivinen politiikkakielteisyys jää väistämättä tappiolle, toteutui Unkarissa vain puolittain. Konservatiivihallituksen voitto oli rakenteellinen: he pystyivät määrittämään ne keskustelun

⁴⁰⁶ Ks. esim. NA M 708/7/864/645 Bretano Kelloggille 26.5.1925; Bethlenin puhe parlamentissa 14.5.; NA M 708/8/864/696 Wienin-lähettiläs Washburn Kelloggille 2.2.1927; Bethlenin puhe Yhtenäisyyspuolueen kokouksessa.

⁴⁰⁷ Hytönen 1993, 53.

⁴⁰⁸ Koselleck 1989, 655, 657.

peruskäsitteet ja -argumentit, jotka myös itsekin konservatiivinen oppositio jakoi. Vaikka keskustelu oli vilkasta ja intohimoista, se pysyi pohjimmiltaan retorisesti hallittuna. Koselleckiin palatakseni: käsitteet todella olivat napoja, joiden ympärillä politiikan rattaat pyörivät; Unkarin tapauksessa navat olivat järkkymättömiä, pyörimisliike säilyi melko häiriöttömänä ja siten varmisti järjestelmän jatkuvuuden.

Kuten johdannossa totesin, järjestelmän mielekkyydestä on esitetty vuosien saatossa lukuisia argumentteja puolesta ja vastaan. Artikkelissaan, joka käsittelee Unkarin poliittista tilannetta perustuslaillisuuden näkökulmasta, István Szabó esittää vielä yhden retrospektiivisen argumentin: konservatiivinen järjestelmä ja demokratian rajoitukset stabilisoivat poliittisen järjestelmän ja estivät oikeistoradikaalien parlamentaarisen vallankaappauksen, jollainen kävi Saksassa mahdolliseksi.⁴⁰⁹ Szabó siis tavallaan toistaa Bethlenin 20-luvun argumentteja siitä, että äänioikeutta on rajoitettava, jotta radikaalit eivät pääse valtaan, ja tutkijan positiostaan käsin saa ne toteuttamaan itsensä.

Vaikka argumentin hyväksyisi sinänsä, voidaan samanaikaisesti todeta, että juuri samainen takertuminen konservatismiin ja historiallisen suuruuden unelmiin osaltaan estivät poliittisen kulttuurin modernisaatiota ja lopulta tekivät mahdottomaksi vastata diktatuurien painostukseen toisessa maailmansodassa. 1930-luvun alun talouskriisi kaatoi Bethlenin hallituksen, joka ei kyennyt suojelemaan Unkarin asemaa maailmanmarkkinoilla. Maatalousvaltaisen talouden kilpailukyky ei pysynyt Länsi-Euroopan ja Amerikan mukana. Tilanteen pelastajaksi kääntyivät Saksa ja Italia, jotka sitoutuivat ostamaan Unkarin maatalouden tuotteita maailmanmarkkinahintoja kalliimmalla ja myivät vastineeksi koneita ja teollisuustuotteita. Unkarin taloudellinen riippuvuus Saksasta ja Italiasta ja poliittinen yhteistyö näiden kanssa kulkivat käsi kädessä. Toiseen maailmansotaan mennessä nämä olivat lähes syrjäyttäneet kaikki muut maat Unkarin kauppakumppaneina.⁴¹⁰

Yhtälailla kaksi vuosikymmentä kytynyt Trianonin revisionismi saavuttamattomine tavoitteineen ja pettymys odotuksissa kansainvälisen yhteisön oikeudenmukaisuuteen olivat osaltaan luomassa ilmapiiriä, jossa tukeuduttiin fasistidiktatureihin osittaistenkin aluepalautusten saavuttamiseksi. Niin sanottujen Wienin välitystuomioiden yhteydessä

⁴⁰⁹ Szabó 2009, 303.

⁴¹⁰ Romsics 1999, 139-142.

vuosina 1938 ja 1941 Saksa ja Italia olivat takaamassa Etelä-Slovakian ja Transylvanian pohjoisosan palauttamista Unkarille.⁴¹¹

Tämä tiivistä Unkarin riippuvuutta Saksasta ja käytännössä velvoitti Unkarin osallistumaan sekä Saksan Balkanin-sotaretkeen että operaatio Barbarossaan, jossa Unkari koki valtavat sotilaalliset tappiot. Maaliskuussa 1944 Unkari joutui Saksan miehittämäksi yritettyään epätoivoisesti irrottautua sodasta.⁴¹² Maa joutui taistelulentäksi peräytyvän Wehrmachtin ja etenevän Puna-armeijan välille ja unkarilaisen Nuoliristi-fasistiliikkeen terrorin alle.⁴¹³ Tukeutuminen 1800-lukulaiseen kunniakäsitykseen oli Horthyn Unkarin tragedia, joka johti kaiken kunnian menettämiseen.

6.2. Historian läsnäolo

Historian merkittävyyttä puolustava fraasi "Historian tunteminen auttaa ymmärtämään nykyisyyttä" konkretisoituu poikkeuksellisen voimakkaasti Unkarin poliittisessä historiassa. Aiheeni on tieteellisesti mielenkiintoinen myös ajankohtaiskytköstensä johdosta. Paitsi että Unkarin historiankirjoitus on politisoitunutta, myös politiikalla on vahva historiaulottuvuus. Vuoden 1956 kansannousun muistoa ja sen poliittista käyttöä tutkinut Heino Nyyssönen antoi väitöskirjalleen nimeksi "The Presence of the Past in Politics."⁴¹⁴ Kyse on varsin konkreettisesta 'menneisyyden läsnäolosta': monitasoinen historiaan viittaaminen on ollut ja on edelleen saumaton osa unkarilaista poliittista retoriikkaa, mukaan lukien muistopäivien ja muistomerkkien poliittinen merkitys. Olen tässä tutkinut Horthyn aikaa, sen poikkeuksellisuutta ja tyypillisyyttä osana Unkarin historiaa, ja senaikaista historian hyödyntämistä retoriikassa. Vähintään yhtä merkittävä kausi se on ollut seuraavien sukupolvien historiaviitteiden kohteena. Tutkimukseni asettuu siis ensinnäkin samaan jatkumoon yhtenä niistä kausista, jolloin maan maineikkaaseen historiaan vetoaminen oli voimakkaimmillaan. Toiseksi, maailmansotien välinen aika itsessään on nyt saanut näkyvän roolin tämänhetkisessä politiikkakeskustelussa.

⁴¹¹ Cartledge 2006, 393, 397.

⁴¹² Kenez 2006, 9.

⁴¹³ Kenez 2006, 17.

⁴¹⁴ Nyyssönen 1999.

Kansakunta-ajattelu oli henkinen ja ideologinen pelastusrenkas, joka kehittyi kaksoismonarkian purkautumisen yhteydessä. Sen avulla Unkari saattoi edelleen vaatia takaisin entisiä alueitaan, nyt orgaanisen kansakunnan jakamattomuuden nimissä. Kansakunnan käsitteen poliittinen merkitys pintaui järjestelmänmuutoksen jälkeen samassa muodossa, vastineena sosialismikauden internationalismille. Horthyn ajan peruja on myös käsitteen ulossulkevuus: koska kansakunnan käsite oli oikeistokonservatiivien luomus ja niiden tarkoitusperien palvelija, vasemmisto ja liberaalit saatettiin ja saatetaan edelleen tuomita epäunkarilaisiksi ja internationalisteiksi.⁴¹⁵

Samoin Trianonin rauhansopimuksen muisto on edelleen painava tekijä unkarilaisessa muistin politiikassa. Suur-Unkarin kartta on usein näkyvä symboli, ei välttämättä äärioikeistolaisessa tai äärikansallisessa mielessä, vaan ylläpitämässä nostalgista tietoisuutta historiallisesta suuruudesta ja sen menettämisestä. Yleinen tapa on myös liputettaessa olla nostamatta Unkarin lippua aivan ylös asti, muistuttamaan valtakunnan menetyksistä. Paitsi konkreettiset alue- ja väestömenetykset, rauhansopimus aiheutti myös Unkarin valtiollisen suvereniteetin merkittäviä rajoituksia: sotakorvausten määrä jätettiin avoimeksi, mutta maksuajaksi määrättiin 30 vuotta (eli aina vuoteen 1951!), ja maksujen takaamiseksi voittajavaltiojen talouskomissio määrättiin valvomaan kaikkia valtion tuloja ja sijoituksia.⁴¹⁶ Tämä taas vertautuu nykytilanteeseen ja EU:n ja IMF:n vaatimuksiin Unkaria kohtaan.

Myös vähemmistökysymykset palasivat ulkopoliittiseksi ongelmaksi oltuaan enemmän tai vähemmän jäädytettynä sosialismin kauden ajan. Unkarilaisessa oikeistolaisessa retoriikassa toistuu yhä naapurimaiden harjoittama unkarilaisvähemmistöjen vaino, joka estää suhteiden parantamisen ja siten vaarantaa koko Karpaattien altaan poliittisen vakauden.⁴¹⁷ Vastaavasti naapurimaat ja kansainvälinen yhteisö varoittavat Unkaria liian aktiivisesta vähemmistöpolitiikasta, jota pidetään uhkaavana kotimaanationalismina.⁴¹⁸

Vuoden 2010 parlamenttivaalit ylivoimaisesti voittanut oikeistopuolue Fidesz on ottanut käyttöön konservatiivista ja kansallismielistä retoriikkaa, muun muassa uudessa perustuslaissa. Hallituksella on myös tendenssejä esittää Horthyn aika positiivisessa valossa;

⁴¹⁵ Miklóssy 2004, 65.

⁴¹⁶ Romsics 1999, 124.

⁴¹⁷ Miklóssy 2004, 66, 68.

⁴¹⁸ Miklóssy 2004, 67.

hanke pystyttää Horthyille patsas Budapestiin on saanut myönteistä huomiota⁴¹⁹, kun taas maan ensimmäisen presidentin, liberaalin Mihály Károlyin patsas on poistettu aiemmalta paikaltaan Unkarin parlamenttitalon aukiolta.⁴²⁰

Samaan aikaan oppositio käyttää rinnastuksia negatiivisena argumenttina autoritaarisena pitämäänsä hallitusta kohtaan. Fideszillä, samoin kuin Bethlenin Yhtenäisyyspuolueella aikanaan, on parlamentissa ehdoton enemmistövalta, jota se myös aktiivisesti hyödyntää oman valta-asemansa varmistamiseksi. Opposition edustajat vertasivat nykyistä Fideszin valta-asemaa Horthyn aikaan esimerkiksi uuden perustuslain voimaantulon yhteydessä vuoden 2012 alussa.⁴²¹ Toisaalta kritisoidun perustuslain ja talouskriisin seurauksena heikentynyt Unkarin kansainvälispoliittinen asema saa hallituksen puolustautumaan samoin kuin 1920-luvulla; vetoamaan kansallisyhpeyteen ulkomaiden ”epäoikeudenmukaisten hyökkäysten” edessä.⁴²² Kiinnostavasti myös EU on hyväksynyt unkarilaisen retorisen apparaatin, ja esittäessään Unkarin perustuslakia koskevia uhkavaatimuksia EU-komission puheenjohtaja José Manuel Barroso vetosi Unkarin asemaan ”eurooppalaisen perheen avainjäsenenä” ja velvollisuuteen kunnioittaa yhteisiä oikeusnäkemymiä – Barroso siis vastasi kansallisyhpeyden retoriikkaan toisella, yhtä painavalla elementillä, Unkarin eurooppalaisuudella.⁴²³ (Toisaalta, näin sanoessaan Barroso toteuttaa EU:n missioon kuuluvaa 'eurooppalaisuuden' monopolisointia ja määrittelyvaltaa samoin kuin Bethlen aikanaan 'unkarilaisuuden').

"Asia, jonka puolesta István Tisza taisteli, on kukistunut ... Mutta se kansallinen asia, jonka puolesta hän taisteli, tulee saamaan ylösnousemuksen uusissa muodoissa, uudessa hahmossa ja hengessä..."⁴²⁴

⁴¹⁹ "Szobrot állítanak Horthynak Budapesten", Kossuth rádió 11.10.2011, <http://www.mr1-kossuth.hu/hirek/radio-100723/szobrot-allitanak-horthynak-budapesten.html>, viitattu 2.1.2012.

⁴²⁰ "KDNP: Károlyi Mihály szobra ne legyen a Kossuth téren", Népszava Online 22.3.2011, <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=406641>, viitattu 2.1.2012; "Siófokra viszik a Károlyi-szobrot a Kossuth térről", HVG.hu 26.3.2012, http://hvg.hu/itthon/20120326_karolyi_szobor_kossuth_ter, viitattu 9.10.2012. Poistoa vaati ensimmäisenä äärioikeistolainen Jobbik-puolue, mutta vaatimukseen yhtyi myöhemmin myös hallituspuolue Fidesz-KDNP. Sittemmin hallitus päätti, että parlamenttitalon aukio ”palautetaan historialliseen asuunsa”, minkä nojalla myös Károlyin patsas siirrettiin pois.

⁴²¹ Kansanedustaja Zsolt Molnárin (MSZP) haastattelu, Magyar TV:n uutiset 2.1.2012 klo 06.00, <http://videotar.mtv.hu>, viitattu 2.1.2012.

⁴²² Ks. esim. kansanedustaja Péter Harrachin (KDNP) lausunto, Magyar TV:n uutiset 11.1.2012 klo 06.00, <http://videotar.mtv.hu>, viitattu 11.1.2012.

⁴²³ Ote EU-komission puheenjohtaja José Manuel Barrosos puheesta, Magyar TV:n uutiset 18.1.2012 klo 06.00, <http://videotar.mtv.hu>, viitattu 18.1.2012.

⁴²⁴ "Az ügy, amelyért Tisza István harcolt, elbukott ... De új alakban, új formák között fel fog támadni lényegében a nemzeti ügy, amelyért küzdött...", Bethlenin muistopuhe István Tiszalle 1926, Bethlen 2000, 236.

Kansallinen asia, jonka puolesta niin István Tisza kuin István Bethlenkin taistelivat ja kuolivat, on todellakin kokenut ylösnousemuksen uusissa muodoissa. Sillä retoriikka ei ainoastaan heijasta politiikkaa, vaan myös kantaa ja uusintaa sitä.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

The United States National Archives (NA)

Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksen yleisen historian
mikrofilmikokoelmat, JyMa.

Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Austria-
Hungary and Hungary 1912–29.

Political Affairs: M 708/5-8

Government: M 708/14

Lähdejulkaisut

Bethlen 2000

Romsics, Ignác (toim.), 2000, Bethlen István: Válogatott politikai írások és beszédek,
Budapest: Osiris kiadó.

Romsics 2000

Romsics, Ignác (toim.), 2000, Magyar történeti szöveggyűjtemény: 1914–1999 / 1, Budapest:
Osiris kiadó.

Alkuperäislähteenä käytetty kirjallisuus

Horthy 1955

Horthy, Nikolaus von [Miklós], 1955, Muistelmat, Helsinki: Otava. Saksankielisestä
alkuteoksesta Ein Leben für Ungarn kääntänyt Antti Nuutila.

Unkarilaiset tiedotusvälineet (sähköinen aineisto)

HVG, <http://www.hvg.hu/>

Kossuth rádió, <http://www.mr1-kossuth.hu/>

Népszava Online, <http://www.nepszava.hu/>

Magyar TV, <http://videotar.mtv.hu/>

Tutkimuskirjallisuus

Ablonczy 2002

Ablonczy, Balász, "Trianon-legendák", teoksessa: Romsics, Ignác (toim.), 2002, Mítosok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről, Budapest: Osiris kiadó, 132-161.

Austin 1955/2009

Austin, J.L., 1955/2009, How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955, Oxford : Clarendon Press.

Bátonyi 1999

Bátonyi, Gábor, 1999, Britain and Central Europe 1918-1933, Oxford: Oxford University Press.

Bertényi 2002

Bertényi, Iván (ifj.), "Tisza István és az I. világháború", teoksessa: Romsics, Ignác (toim.), 2002, Mítosok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről, Budapest: Osiris kiadó, 28-86.

Bevir 2000

Bevir, Mark, 2000, "The Text as a Historical Object", Finnish Yearbook of Political Thought, Vol. 4 (2000), 201-222.

Buchstein 2002

Buchstein, Hubertus, 2002, "Democracy's Secret – Carl Shmitt and the German Critique of Secret Voting", Finnish Yearbook of Political Thought, Vol. 6 (2002), 107-125.

Buchstein 2006

Buchstein, Hubertus, 2006, "Editorial: The Dynamics of Conceptual Change", Redescriptions, Vol. 10 (2006), 5-12.

Cartledge 2006

Cartledge, Bryan, 2006, The Will to Survive – A History of Hungary, London: Timewell Press.

Crespo 2006

Crespo, Maria Victoria, 2006, "The Concept and Politics of Tyranny and Dictatorship in the Spanish American Revolutions of 1810", Redescriptions, Vol. 10 (2006), 87-114.

Greven 2001

Greven, Michael Th., 2001, Dimensions of Politics – A Critique of the Common One-dimensional Concept of Politics", Finnish Yearbook of Political Thought, Vol. 5 (2001), 89-112.

Gyarmati 1999

Gyarmati, György, 1999, "Conceptual Changes on Central European Integration in Hungarian Political Thinking, 1920-1948", teoksessa Romsics, Ignác & Béla K. Király (toim.), Geopolitics in the Danubian Region – Hungarian Reconciliation Efforts 1848-1998, Budapest: Central European University Press.

Deák 1996

Deák, István, 1996, "Admiral and Regent Miklós Horthy: Some Thoughts on a Controversial Statesman", Hungarian Quarterly, vol. 37, no. 143, 78-89.

Dobos & Lahdelma 2002

Dobos, István & Tuomo Lahdelma, 2002, Epävarmat sanat – Unkarilaisen kirjallisuudentutkimuksen terminologiaa, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2002.

Hytönen 1993

Hytönen, Juha, 1993, Unkarin kuningaskysymys maailmansotien välisellä ajalla Yhdysvaltojen Budapestin lähetystön kuvaamana, pro gradu, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hyvärinen 1998

Hyvärinen, Matti, 1998, "Vallan retorinen konstruointi", teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa, Pelkkää Retoriikkaa – tutkimuksen ja politiikan retoriikat, Tampere: Vastapaino, 175-196.

Hägg 2010

Hägg, Göran, 2010, Mussolini, Keuruu: Otava. Alkuteoksesta Mussolini - en studie i makt kääntänyt Heikki Eskelinen.

Hänninen 1998

Hänninen, Sakari, 1998, "Puhe on hyvinvoinnista – ja ehdollistamisen retoriikasta", teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa, Pelkkää Retoriikkaa – tutkimuksen ja politiikan retoriikat, Tampere: Vastapaino, 161-174.

Kenez 2006

Kenez, Peter, 2006, Hungary from the Nazis to the Soviets: The Establishment of the Communist Regime in Hungary, 1944–1948, Cambridge (NY): Cambridge University Press.

Kontler 1999

Kontler, László, 1999, Millennium in Central Europe – A History of Hungary, Budapest: Atlantis Publishing House.

Kósa 2000

Kósa, László, 2000, "The Age of Bourgeois Society, 1920-1948: Everyday Culture", teoksessa Kósa László (toim.) A Cultural History of Hungary in the Nineteenth and Twentieth Centuries, Budapest: Corvina, 177-210. Alkuteoksesta Magyar művelődéstörténet kääntänyt Tim Wilkinson.

Koselleck 1989

Koselleck, Reinhart, 1989, "Linguistic Change and the History of Events", The Journal of Modern History, Vol. 61, No. 4. (Dec., 1989), 649-666.

Kuusisto 1998

Kuusisto, Riikka, 1998, "Sodan retoriikasta – Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa", teoksessa: Palonen, Kari & Hilikka Summa, Pelkkää Retoriikkaa - tutkimuksen ja politiikan retoriikat, Tampere: Vastapaino, 267-292.

Laakso 2004

Laakso, Johanna, "Unkarin kieli", teoksessa: Huotari, Juhani & Olli Vehviläinen (toim.), Unkari - Maa, kansa, historia, Helsinki: SKS, 18-30.

Leonhard 2004

Leonhard, Jörn, 2004, "The Semantics of Liberalism in European Comparison", Redescriptions, Vol. 8 (2004), 17-51.

Major 1974/1991

Major, Mark Imre, 1974/1991, American Hungarian relations 1918-1944, Hamilton, Ontario: Hunyadi.

Matyszak & Berry 2009

Matyszak, Philip & Joanne Berry, 2009, Roomalaisia elämäntarinoita, Hämeenlinna: Karisto. Alkuteoksesta Lives of the Romans kääntänyt Pekka Tuomisto.

Miklóssy 2003

Miklóssy, Katalin, "Unkari, rajojen avaaja", teoksessa: Nyysönen, Heino (toim.), Itäinen Keski-Eurooppa vuonna 2004, Kikumora Publications, 51-81.

Nyysönen 1999

Nyysönen, Heino, 1999, The Presence of the Past in Politics – '1956' after 1956 in Hungary, Jyväskylä, SoPhi.

Nyysönen 2001

Nyysönen, Heino, 2001, Kruunu – Unkarin tuhatvuotinen arvoitus, Jyväskylä: Atena Kustannus.

Olasz 2002

Olasz, Lajos, "Horthy István kormányzóhelyettes halála", teoksessa: Romsics, Ignác (toim.), 2002, *Mítosok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*, Budapest: Osiris kiadó, 234-278.

Orde 1980

Orde, Anne, 1980, "France and Hungary in 1920: Revisionism and Railways", *Journal of Contemporary History*, Vol. 15, No. 3 (Jul. 1980), 475-492. JSTOR, JY

Palonen 1999

Palonen, Kari, 1999, "Rhetorical and Temporal Perspectives on Conceptual Change: Theses on Quentin Skinner and Reinhart Koselleck", *Finnish Yearbook of Political Thought*, Vol. 3 (1999), 41-59.

Palonen 2000

Palonen, Kari, 2000, "Editorial: Conceptual History as Political Theory", *Finnish Yearbook of Political Thought*, Vol. 4 (2000), 5-11.

Palonen 2004

Palonen, Kari, 2004, "Editorial: The Politics of Renaming", *Redescriptions*, Vol. 8 (2004), 5-7.

Palonen & Summa 1998

Palonen, Kari & Hilikka Summa, 1998, "Johdanto: Retorinen käänne?", teoksessa: Palonen, Kari & Hilikka Summa, *Pelkkää Retoriikkaa – tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, Tampere: Vastapaino, 7-22.

Pritz 2010

Pritz, Pál, "The National Interest – Hungarian Foreign Policy in the Twentieth Century", *Hungarian Quarterly* Vol. 51 N:o 198 (2010),
<http://www.hungarianquarterly.com/no198/6.shtml>, viitattu 2.1.2012.

Pulkkinen 2005

Pulkkinen, Tuija, 2005, "Editorial: The Politics of Good and Evil", *Redescriptions*, Vol. 9 (2005), 9-12.

Püski 2002

Püski, Levente, "Demokrácia és diktatúra között. A Horthy-rendszer jellegéről", teoksessa: Romsics, Ignác (toim.), 2002, *Mítosok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*, Budapest: Osiris kiadó, 206-233.

Romsics 1991

Romsics, Ignác, 1991, *Bethlen István: politikai életrajz*, Budapest: Magyarágkutató Intézet.

Romsics 1999

Romsics, Ignác, 1999, *Hungary in the Twentieth Century*, Budapest: Corvina. Alkuteoksesta Magyarország történte a 20. században kääntänyt Tim Wilkinson.

Romsics 2002

Romsics, Ignác, 2002, "Bevezetés. A történetírás objektivitásának mítoszáról és a múlt mitizálásának elfogadhatlanságáról", teoksessa: Romsics, Ignác (toim.), 2002, *Mítosok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*, Budapest: Osiris kiadó, 7-27.

Romsics 2003

Romsics, Ignác, 2003, *A Trianoni Békeszerződés*, Budapest: Osiris kiadó.

Sakmyster 1994

Sakmyster, Thomas L., 1994, *Hungary's Admiral on Horseback: Miklós Horthy 1918–1944*, New York: Columbia University Press.

Skinner 1969

Skinner, Quentin, 1969, "Meaning and understanding in the history of ideas", *History and Theory*, Vol. 8, No. 1, 3-53.

Skinner 1999

Skinner, Quentin, 1999, "Rhetoric and Conceptual Change", Finnish Yearbook of Political Thought, Vol. 3 (1999), 60-73.

Skinner 2002

Skinner, Quentin, 2002, "Interpretation and the understanding of speech acts", teoksessa: Skinner, Quentin, Visions of Politics volume 1: Regarding Method, Cambridge: Cambridge University Press, 103-127.

Steinmetz 2002

Steinmetz, Willibald, 2002, "A Code of its Own – Rhetoric and Logic of Parliamentary Debate in Modern Britain", Finnish Yearbook of Political Thought, Vol. 6 (2002), 84-104.

Summa 1998

Summa, Hilikka, 1998, "Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan – Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kurinpalautus", teoksessa: Palonen, Kari & Hilikka Summa, Pelkkää Retoriikkaa – tutkimuksen ja politiikan retoriikat, Tampere: Vastapaino, 51–84.

Szabó 2009

Szabó, István, "Die beschränkte Demokratie: Ungarn 1920-1944", teoksessa: Gusy, Christoph (toim.), Demokratie in der Krise: Europa in der Zwischenkriegszeit, Baden Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 295-303.

Vakkuri 1986

Vakkuri, Juha, 1986, Yhden miehen Unkari, Espoo: Weilin&Göös.

Vonyó 2002

Vonyó, József, 2002, "A Magyar Hiszekegy születése", História 1/2002, <http://www.historia.hu/archivum/2002/0201vonyo.htm>, viitattu 7.2.2012.

Zeidler 2002

Zeidler, Miklós, "Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika 'választásai' a két háború között", teoksessa: Romsics, Ignác (toim.), 2002, Mítosok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről, Budapest: Osiris kiadó, 162-205.